

Kohti muutosta

Valmennusmalli rikoksista
irrottautumisen ja työllistymisen
edistämisen tueksi

Opas pohjautuu Koevapaudesta työelämään -hankkeeseen

Kolmiosainen valmennusmalli rikoksista irrottautumiseen ja työllistymisen edistämiseen luotiin Sininauhaliiton Koevapaudesta työelämään -hankkeen aikana vuosina 2023–2025.

Opas on tarkoitettu rikostaustaisten parissa työskenteleville. Valmennusmallin ovat kehittäneet hankkeessa työskennelleet asiakastyöntekijä Heikki Oravasaari ja projektipäällikkö Virpi Riekkö.

Sininauhaliitto

www.sininauhaliitto.fi

Tekstit: Heikki Oravasaari ja Virpi Riekkö sekä lukujen kohdalla erikseen mainitut kirjoittajat

Tekstin toimitus: Piia Latvala

Graafinen suunnittelu: Susanna Zographos

© Sininauhaliitto 2025

ISBN 978-952-7284-30-8 (pdf)

Alkusanat

Vankilaan päätyminen ei ole toivottavaa mutta sen ei myöskään tule määrittää ihmistä. Ihmisenä oleminen kuuluvat epäonnistumiset. Ihminen ei muutu huonoksi tai kelpaamattomaksi, jos hän epäonnistuu tai kohtaa vaikeuksia elämässään.

Aiemmista teoistaan riippumatta jokaisella on oikeus tulevaisuuteen ja toivoon, anteeksiantoon ja armon. On pelottavaa, jos toivosta, anteeksiannosta ja armosta puhuminen kuulostaa pehmoilulta. Me kaikki elämme anteeksiannon ja armon varassa.

Ihmisen elämään kuuluvat vaikeudet mutta myös se, ettei niistä tarvitse selvitä yksin. Kun on joutunut vaikeaan tilanteeseen, täytyy olla mahdollista saada apua ja tukea toisilta: vertaisilta ja ammattilaisilta. Koevapaudesta työelämään -hanke on ollut arkista työtä ihmisten parissa: opettelua elämään arkea, hallitsemaan päihteitä ja tunteita, työelämäpolkujen etsimistä.

Käsityksemme ihmisestä ja yhteiskunnasta ohjaavat arkista toimintaamme. Jos näemme jokaisen samanarvoisena ja yhteiskunnan meidän vajavaisten ihmisten yhteisenä yrityksenä kohti parempaa, emme jaa ihmisiä menestyjiin ja häviäjiin. Teemme työtä sen eteen, että jokaisen arki sujuu ja tulevaisuus kirkastuu.

Tätä työtä on tehty Koevapaudesta työelämään -hankkeessa. Siinä on toimittu, jotta yhteiskuntamme olisi mahdollisimman reilu ja jotta kaikki pääsisivät osaksi yhteiskunnan hyvästä, kuten luottamuksesta, sujuvasta arjesta ja työstä. Mikä merkitys onkaan yksilölle ja yhteiskunnalle, kun ihminen kuntoutuu takaisin työelämään!

Yhteiskunnassamme on valitettavia valuvikoja, joista yksi on vastuu vankilasta vapautuvista ja heidän kuntoutumisestaan ja työllistymisestään: mikä kuuluu Rikosseuraamuslaitokselle, mikä hyvinvointialueille, mikä työllisyysalueille. Koevapaudesta työelämään on täyttänyt tuota hallinnonalavastuiden välistä kuilua onnistuneesti. Toivottavasti tärkeälle ja tässä oppaassa mallinnetulle työlle löytyy jatkajia.

Kiitos hankkeelle, siinä työskennelleille, siihen osallistuneille ja muille sitä eri tavoin edistäneille ja tukeneille.

Pekka Lund
toiminnanjohtaja
Sininauhaliitto ry

Sisällys

1 Johdanto	7
------------------	---

2 Valmennusmallin rakenteet.....	9
----------------------------------	---

3 Kuntoutusmalli / Heikki Oravasaari.....	11
---	----

3.1 Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen kuntoutuksessa	12
3.2 Ryhmäohjaus ja kuntoutukseen valitseminen	13
3.2.1 Ryhmytymisen vaiheet.....	15
3.2.2 Yhteisöllisyys osana ryhmämuotoista kuntoutusta	17
3.3 Yksilöohjaus.....	19
3.3.1 Alkukartoitus, tavoitteet ja seuranta.....	19
3.3.2 Palveluohjaus ja verkostopalaverit.....	20
3.4 Kuntoutusteemat.....	20
3.4.1 Muutos ja motivointi.....	21
3.4.2 Desistanssi eli rikollisuudesta irrottautuminen	33
3.4.3 Arjen- ja taloudenhallinta.....	42

4 Työllistymisen malli / Virpi Riekkö.....	48
--	----

4.1 Osaamisen kartoitus, tavoitteet ja toimenpiteet.....	49
4.1.1 Osaamisen kartoitus	49
4.1.2 Työllistymissuunnitelman laatiminen.....	51
4.1.3 Asiakkaan rooli työllistymissuunnitelman laatimisessa.....	51
4.1.4 Työn hakeminen ja digitaidot	52
4.1.5 Taitopohjainen CV ja tekoälyn hyödyntäminen.....	53
4.2 Motivointi työllistymiseen.....	54
4.2.1 Minäkuvan vahvistaminen työelämäänsä motivoimisen tukena.....	55
4.2.2 Voimavaralähtöinen työskentely.....	57
4.3 Työelämätaidot.....	59
4.3.1 Ajattelu ja asenteet.....	60
4.3.2 Ajattelutaitoja työhön -ohjelma (Rise).....	62
4.4 Työkokeilu ja työtoiminta	63
4.4.1 Toimijuus ja minäpystyvyys työkokeilussa	64
4.4.2 Työtoiminta osana asiakastyötä.....	65
4.5 Työllistymisen tukeminen	67

5 Verkostoyhteistyön malli / Virpi Riekkö 70

5.1 Asiakkaan tarpeet ja yhteistyöverkostojen muodostaminen.....	71
5.2 Alkukartoitus, tarpeet ja tavoitteet	72
5.3 Adapterimalli ja tärkeimmät yhteistyötahot.....	73
5.3.1 Rikosseuraamuslaitos	74
5.3.2 Työllisyyspalvelut	75
5.3.3 Talousohjaus	76
5.3.4 Asumis-, sosiaali- ja terveystyöpalvelut	76
5.3.5 Kolmas sektori	78

6 Lähteet ja kiitos.....81

7 Liitteet 84

Liite 1: Valintahaastattelulomake Koevapaudesta työelämään -hanke	84
Liite 2: Koevapaudesta työelämään -hankkeen yhteisökokouksen pöytäkirja	85
Liite 3: Osallistumissopimus	86
Liite 4: Alkukartoituslomake.....	87
Liite 5: Digikartoituslomake.....	91
Liite 6: Osaamisen kartoitus.....	92

8 Tehtävät.....96

Tavoitteiden asettaminen	96
Hyödyt ja haitat.....	97
Nelikenttä.....	98
Muutosvaihemalli	99
Motivaatio	99
Kysymyksiä tulevaisuudesta.....	100
Verkostokartta.....	101
Läheiset	102
Desistanssitehtävä 1.....	103
Desistanssitehtävä 2	104
Desistanssitehtävä 3	105
Arvot ja asenteet.....	107
Ajatusvääristymiä	108
Taloustalouden ohje rikostaustaisten tukemiseen.....	109

1 Johdanto

1 Johdanto

Sininauhaliiton Koevapaudesta työelämään -hanke toteutettiin vuosina 2023–2025 (STEA). Hankkeessa kehitetyn valmennusmallin tarkoituksena on tukea asiakkaita irrottautumaan rikollisuudesta sekä parantaa heidän työllistymistään ja arjenhallintataitojaan. Valmennusmallia kehitettäessä kokeiltiin erilaisia kuntouttavia ryhmä- ja yksilömenetelmiä, rakennettiin päämäärää tukevia verkostoja sekä harjoiteltiin työn tekemistä käytännössä. Hankkeessa hyödynnettiin rikosseuraamusalan kokemusasiantuntijuutta, kokemustietoutta ja vertaisuutta.

Koevapaudesta työelämään -hankkeessa kaikki osallistujat suorittivat valvottua koevapautta. Ohjelma tarjosi asiakkaille ryhmä- ja yksilömuotoista kuntoutusta sekä ohjattua työtoimintaa. Osallistujilla oli hankkeessa mukana ollessaan mahdollisuus suorittaa työkokeilua, josta sovittiin paikallisten työllisyyspalveluiden kanssa.

Valmennusmallista luotiin tämä opas, jonka tavoitteena on levittää mallia rikostausten kanssa toimiville. Oppaassa kuvattu valmennusmalli on jaettu kolmeen osa-alueeseen. Kukin mallin osa-alue ja sen sisältö pohjautuu Koevapaudesta työelämään -hankkeessa saatuihin kokemuksiin asiakkaiden tarpeista.

Kuntoutusmallin keskiössä on rikollisuudesta irrottautumista tukevat teemat sekä arjenhallinta. Osa aiheista ja ryhmätehtävistä on valittu olemassa olevista teorioista ja tehtäväesimerkeistä. Osa tehtävistä on luotu ja suunniteltu itse.

Työllistymisen mallissa korostuu työtekemisen harjoittelu ja valmentava työtoiminta. Tämän lisäksi yhteistyö työllisyyspalveluiden kanssa on mahdollistanut asiakkaiden työkokeilun.

Verkostoyhteistyön mallissa kuvataan niitä yhteistyötahoja, jotka ovat osoittautuneet hankkeen aikana oleelliseksi ja merkittäväksi asiakkaiden rikollisuudesta irrottautumisen tueksi.

Oppaan tarkoituksena on antaa työvälineitä eri toimijoille, jotka haluavat täydentää osaamistaan rikostaustaisten auttamisessa tai tukemisessa. Näin ollen oppaasta saattavat hyötyä monenlaiset tahot, jotka voivat poimia valmennusmallin eri osa-alueista välineitä omaan työhönsä. Valmennusmallia ei tarvitse toteuttaa yhtenä kokonaisuutena, vaikka valmis kokonaisuus antaakin hyvän pohjan vastaavanlaisen toiminnan kehittämiseksi.

Kaikki tässä oppaassa todetut suositukset pohjaavat hankkeessa tehdyn toiminnan kehittämisen yhteydessä havaittuihin ilmiöihin, eivätkä siten nojaa suoraan tutkimustietoon. Tekstin jäsentelyssä ja tiivistämisessä sekä tehtävien ideoinnissa on hyödynnetty tekoälyä. Lopullinen teksti on kuitenkin kirjoittajien omaa käsialaa.

2 Valmennus- mallin rakenteet

2 Valmennusmallin rakenteet

Valmennusmalli koostuu kolmesta eri osiosta. Ensimmäinen osio koskee **rikostaustaisten kuntoutusta**, toinen **työllistymistä** ja kolmas **verkostoyhteistyötä**. Mallin jakaminen kolmeen eri osa-alueeseen tarjoaa paremmat mahdollisuudet mallin hyödyntämisen niiltä osin, mikä on kulloisessakin tilanteessa tarpeellista.

Kuntoutusmalli keskittyy ryhmä- ja yksilöohjaukseen ja käsittää muutostyön, rikollisuudesta irrottautumisen sekä arjentaiteiden hallinnan. Työllistymisen mallissa kuvataan valmentavaa työtoimintaa osana kuntoutusta sekä työllistymiseen liittyvää motivointia ja tukea. Verkostomallissa tuodaan esiin eri toimijoiden kanssa rakennettavaa yhteistyötä, joka nousee asiakkaan tarpeista.

Kuva 1: Valmennusmalli koostuu kolmesta osa-alueesta.

3 Kuntoutusmalli

- 3.1 Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen kuntoutuksessa
- 3.2 Ryhmäohjaus ja kuntoutukseen valitseminen
- 3.3 Yksilöohjaus
- 3.4 Kuntoutusteemat

3 Kuntoutusmalli

Heikki Oravasaari

Kuntoutusmallia toteutetaan ryhmä- ja yksilöohjauksena. Mikäli kuntoutusmallia toteutetaan vain yksilöohjauksena, voidaan ryhmäohjauksen teemoja käsitellä yksilöohjauksessa. Ryhmä- ja yksilötehtäviä on mahdollista liittää jo olemassa olevan toiminnan osaksi, jolloin ryhmän valinta- ja kokoamisprosessi voidaan sivuuttaa.

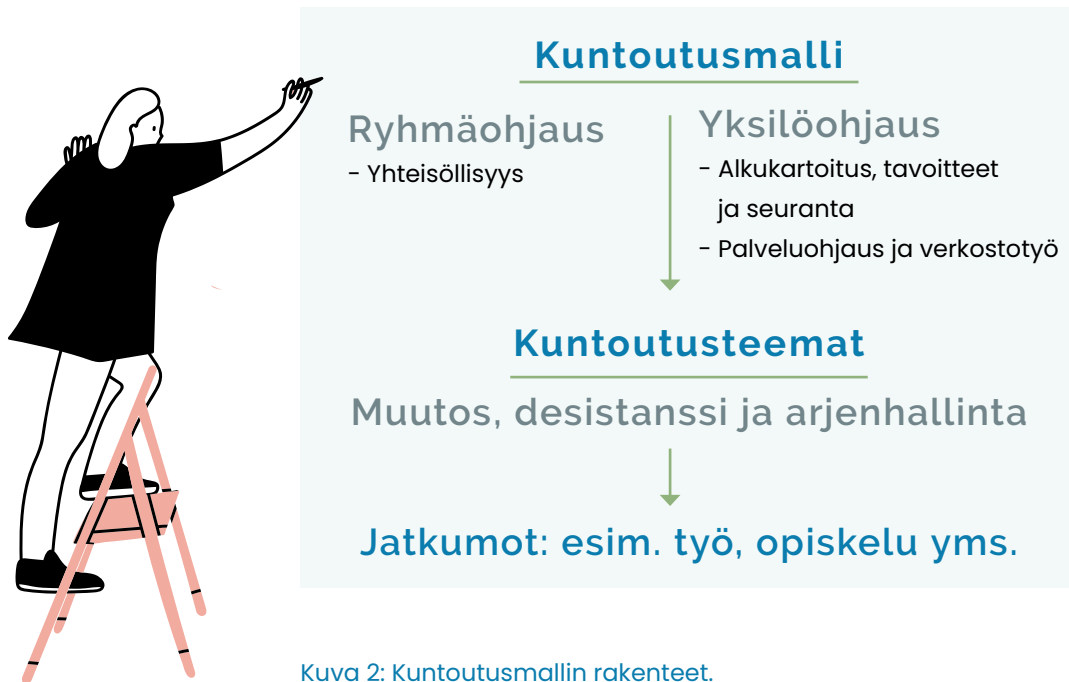
Ryhmäohjauksessa käytetään yhteisöllistä menetelmää, joka perustuu osallistumiseen, vuorovaikutukseen ja yhteiseen toimintaan. Tavoitteena on vahvistaa yhteisön sisäistä yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Päivät aloitetaan fiiliskierroksella, jonka tarkoitus on tuoda osallistujien tunnetilat esille muille ryhmäläisille. Viikoittain järjestettävä yhteisökokous toimii foorumina yhteisön sisäisten asioiden käsittelylle. Yhteisöstä tulee luoda luottamuksellinen dialoginen ympäristö, jossa jokaisella osallistujalla on mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa oman kykynsä mukaan.

Ryhmäohjauksessa käsitellään muutostyöskentelyä ja motivointia, desistanssia eli rikollisuudesta irrottautumista, sekä arjen- ja taloudenhallintaa. Jokaiselle teemalle on laadittu erilaisia valmiita ryhmätehtäviä, joita hyödynnetään kuntoutuksessa. Mikäli kuntoutusmallia aletaan rakentaa alusta alkaen, kannattaa kartoittaa lähialueen kolmannen sektorin toimijoiden tarjoamia jo olemassa olevia ryhmäsisältöjä täydentämään kuntoutusmallin ryhmäteemoja (esimerkiksi digikurssit, kts. verkostoyhteistyön malli).

Yksilöohjaus koostuu palvelunohjauksesta, yksilöityjen tavoitteiden tarkastelusta ja niiden arvioinnista, yksilön motivoinnista tai motivaation lisäämisestä. Yksilöohjaus voidaan painottaa resurssien mukaan joko palvelunohjaukseen tai muutosta tukevaan motivoivaan yksilökeskusteluun, mikäli ei ole riittäviä henkilöresursseja järjestää useampia säännöllisiä yksilökeskusteluja tai katsotaan, että niille ei ole tarvetta. Yksilökeskustelu tai -keskustelut toteutetaan aina asiakkaan tarpeiden mukaan. Yksilöohjaus on kuitenkin osa valmennusta. Siinä tulisi vähintään kartoittaa osallistujan tavoitteet valmennuksen ajalle sekä tarkastella niiden etenemistä säännöllisesti valmennuksen aikana ja sen päätyttyä. Myös akuutit palveluohjaukselliset toimenpiteet olisi hyvä hoitaa osana valmennusta, tai osallistuja olisi ainakin ohjattava sellaiselle henkilölle, joka voi auttaa häntä palvelujen kanssa.

Alla oleva kuva havainnollistaa kuntoutusmallin rakennetta.

Kuva 2: Kuntoutusmallin rakenteet.

3.1 Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen kuntoutuksessa

Kokemusasiantuntijasta voi olla suurta hyötyä kuntoutuksessa. Suositeltavaa on käyttää sellaista kokemusasiantuntijaa, joka on käynyt kokemusasiantuntijakoulutuksen. Koulutus antaa laajemmat mahdollisuudet hyödyntää omaa kokemustietoutta erilaisissa tehtävissä. Koulutus tuo kokemusasiantuntijalle myös turvaa ja luottamusta itseensä ja omaan pystyvyyteen. Koulutuksen tehtävä on myös varmistaa, että kokemusasiantuntija on valmis jakamaan kokemuksiaan niin, etteivät ne nosta esille hänen omia käsittelemättömiä traumojaan. On tärkeää erottaa vertainen ja kokemusasiantuntija: kokemusasiantuntijalla on oma muutoskokemus, kun taas vertainen on vielä itse muutosvaiheessa. Jos kokemusasiantuntija toimii kuntoutuksessa työntekijän roolissa, hän on vertainen toisten työntekijöiden kesken, vaikka hänellä onkin toipumiskokemus.

Kokemusasiantuntijaa voidaan hyödyntää monin tavoin. Hän voi olla osa työyhteisöä eli mukana työparimallissa tai kokemustarinan kertojana teemaryhmässä. Kokemusasiantuntijan muutosesimerkistä on usein jo itsessään hyötyä asiakkaille. Työparimallisessa toiminnassa kokemusasiantuntija voi muodostaa työntekijää nopeammin luottamussuhteen joidenkin asiakkaiden kanssa, koska he jakavat samankaltaisia kokemuksia. Esimerkiksi rikollisuuden jättämisen mahdollisuus ja siihen liittyvät haasteet kuulostavat asiakkaan näkökulmasta uskottavammalta kokemusasiantuntijan suusta kuultuna kuin työntekijän, jolla ei ole omaa kokemusta rikollisuudesta irrottautumisesta. Kaikki asiakkaat eivät tietenkään samaistu kokemusasiantuntijan kokemukseen.

Työparimallissa koulutettu kokemusasiantuntija toimii sosiaalialan ammattilaisen kanssa tasavertaisena työntekijänä. Työparimallin tarkoitus on, että kokemustieto täydentää opittua ammattitietoutta sekä työkokemusta. Kokemusasiantuntija voi kiinnittää huomioita eri asioihin kuin sosiaalialan ammattilainen, jolloin asiakkaan kanssa työskentelystä saadaan laajempi käsitys.

Työparimallia voidaan toteuttaa kahdella eri tavalla. Ensimmäisessä mallissa ammattilainen hoitaa pääasiassa sosiaalialan kompetenssia vaativat tehtävät ja kokemusasiantuntija täydentää niitä kokemustiedollaan. Toisessa mallissa työtehtäviä voidaan jakaa työparin kanssa tasapuolisemmin, mutta tämä vaatii myös kokemusasiantuntijalta sosiaalialan koulutusta ja sen tuomaa kompetenssia sosiaalialan ammatillista osaamista vaativiin tehtäviin. Kummassakin mallissa tärkeintä on työparin keskinäinen reflektio ja luottamus. Työnohjauksesta on usein todella paljon hyötyä työparimallia toteutettaessa. Jos työparimalli on osa suurempaa työyhteisöä ja koko työyhteisölle tarjotaan työnohjausta, olisi sen lisäksi myös työparille hyvä olla kahdenkeskistä työnohjausta.

Kokemustarinat tuovat muutoksen mahdollisuuden näkyväksi vielä muutosvaiheessa oleville. Kokemustarinat toimivat erittäin hyvin, mikäli asiakkaat pystyvät samastumaan kokemukseen. Koulutettu kokemusasiantuntija osaa tuoda tarinastaan esille tärkeitä yksityiskohtia, jotta myös sellaiset asiakkaat, joilla ei ole samankaltaista kokemusta, löytävät tarinasta liittymäkohtia. Koulutettu kokemusasiantuntija on myös harjoitellut tarinan kerrontaa, osaa vastata kysymyksiin sekä tehdä kuuliijoista tärkeitä havaintoja ja niiden avulla saada heidät osallistumaan työskentelyyn.

Lähteet:

Rissanen, P., & Puumalainen, J. 2016. Kokemuksen kautta osaamiseen:

Vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus.

Talsi, V. 2021. Työparimalli ja kokemusasiantuntijuus.

3.2 Ryhmäohjaus ja kuntoutukseen valitseminen

Kuntoutusmalli on ensisijaisesti suunniteltu toteutettavaksi ryhmämuotoisena toimintana, jota yksilöohjaus täydentää. Ryhmässä käsitellään erilaisia teemoja, jolloin osallistujat saavat käsiteltäviin asioihin monenlaisia näkökulmia toisilta osallistujilta. Ryhmän toiminnan kannalta olennaista on ryhmän sisäinen luottamus, jonka saavuttamista auttavat erilaiset ryhmäytymistä tukevat menetelmät. Jokainen ryhmä on uniikki kokonaisuus, ja ryhmäytyminen tapahtuu jokaisen ryhmän kohdalla eri tahdissa.

Ryhmän kokoaminen aloitetaan valintaprosessilla. Kun ryhmän koko ja osallistujat on valittu, siirrytään toiminnan tasolle. Ryhmälle tulee asettaa yhteinen tavoite, joka voi olla esimerkiksi rikollisuudesta irrottautumisen tukeminen. Tavoite tulisi olla sellainen, jonka osallistujat hyväksyvät ja jota kohti he ovat valmiita kulkemaan. Parhaimmat tavoitteet tulevat osallistujilta itseltään. Vaikka yksi kuntoutuksen keskeisimmistä päämääristä on rikollisuudesta irrottautuminen, sen ei tarvitse olla ensimmäinen tavoite. Aluksi ryhmän tavoite voi olla vaikka arjessa pärjääminen.

Mikäli kuntoutus toteutetaan ryhmämuotoisena, on hyvä huomioida valintaprosessin tärkeys. Osallistujat on hyvä haastatella ennen kuntoutukseen osallistumista ja arvioida heidän soveltuvuuttaan ryhmämuotoiseen kuntoutukseen. Haastattelua auttaa sitä varten tehty valintahaastattelulomake,

jolla kartoitetaan osallistujan tarpeita ja valmiuksia. Lomakkeen kysymyksissä on hyvä huomioida kuntoutuksen tavoitteet sekä asiakkaan tarpeet ja elämäntilanne. Katso liite 1: Valintahaastattelulomake (Koevapaudesta työelämään –hanke).

Ryhmää koottaessa tulee kiinnittää huomiota hakijoiden taustaan sekä siihen, millainen vaikutus hakijoilla voi olla ryhmän sisäiseen dynamiikkaan: Millaisia ryhmäkokemuksia heillä on entuudestaan ja miten he toimivat ryhmässä, ottavatko itselleen tilaa vai ovatko mieluummin passiivisempia. Entä tuntevatko osallistajat jo entuudestaan? Mikäli osallistajat ovat entuudestaan tuttuja, voi totutusta roolista irti päästäminen viedä enemmän aikaa kuin tuntemattomien kesken, eivätkä kaikkien todelliset mielipiteet, ajatukset, arvot ja asenteet välttämättä tule esille.

Ryhmän kokoon tulee myös kiinnittää huomiota sitä muodostettaessa. Liian iso ryhmä voi olla haasteellinen, mikäli osallistajat ovat rikollisuudesta irrottautumisen alussa tai vasta harkitsevat sitä. Osallistujilla voi lisäksi olla haasteita muun muassa keskittymisen kanssa, jolloin liian iso ryhmä on huono vaihtoehto. Myös liian pieni ryhmä on haasteellinen, koska siinä ei saavuteta riittävää vuorovaikutusta ryhmäläisten kesken. Optimaalinen ryhmäkoko tuntuisi olevan kuusi henkilöä. Kahdeksan ryhmäläistä on maksimi. Neljän hengen ryhmä on todettu myös toimivaksi, mutta silloin edellytyksenä on, että osallistajat ovat keskustelevia, eivätkä vetäydy liikaa. Alle neljän hengen ryhmissä haasteena on liian vähäinen vuorovaikutus ryhmäläisten kesken.

Mahdolliset valta-asemat on huomioitava rikostaustaisten kanssa tehtävässä työssä. Erilaiset hierarkiat voivat olla voimakkaasti ja pitkäänkin läsnä ryhmässä. Mikäli ryhmässä havaitaan vallan käyttöä, tulee ohjaajan puuttua siihen niin, ettei vallankäyttäjä kuitenkaan menetä kasvojaan. Esimerkiksi yksilökeskustelu vallankäyttäjän kanssa on tähän hyvä keino. Tällöin vallankäyttäjä voi itse havainnoida käytöstään ja toimintaansa eikä menetä kasvojaan ryhmän sisällä.

Kuntoutuksessa käytettävät ryhmäkokonaisuudet voidaan toteuttaa joko avoimen ryhmän tai suljetun ryhmän muodossa. Parhaimmillaan avoin ryhmä mahdollistaa hyvän ryhmähengen siirtymisen uusiin ryhmiin, mikä vähentää mahdollista ryhmän toimintaa haittaava käyttäytymistä. Suljetussa ryhmässä saatetaan puolestaan päästä syvempään ryhmän keskinäiseen luottamussuhteeseen, jolloin käsiteltävistä aiheista päästään keskustelemaan syvemmin.

On tärkeää luoda ryhmäläisille turvallinen tila, jossa he voivat olla läsnä omana itsenään ja ilmaista mielipiteitään vapaasti. Ohjaajan läsnä oleva dialoginen ote auttaa turvallisen tilan muodostumisessa ja antaa ryhmäläisille kuulluksi tulemisen tunteen.

Kannattaa panostaa myös itse tilaan, jossa ryhmät kokoontuvat. Ryhmätilan tulisi olla kodikas ja sinne pitäisi olla mukava tulla ja olla. Viihtyisä, mukavaksi laitettu ryhmätila luo osallistujalle tunteen, että häntä arvostetaan.

Lähde:

Kopakkala, A. 2011. Porukka, jengi tiimi: ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen, s. 55–56.

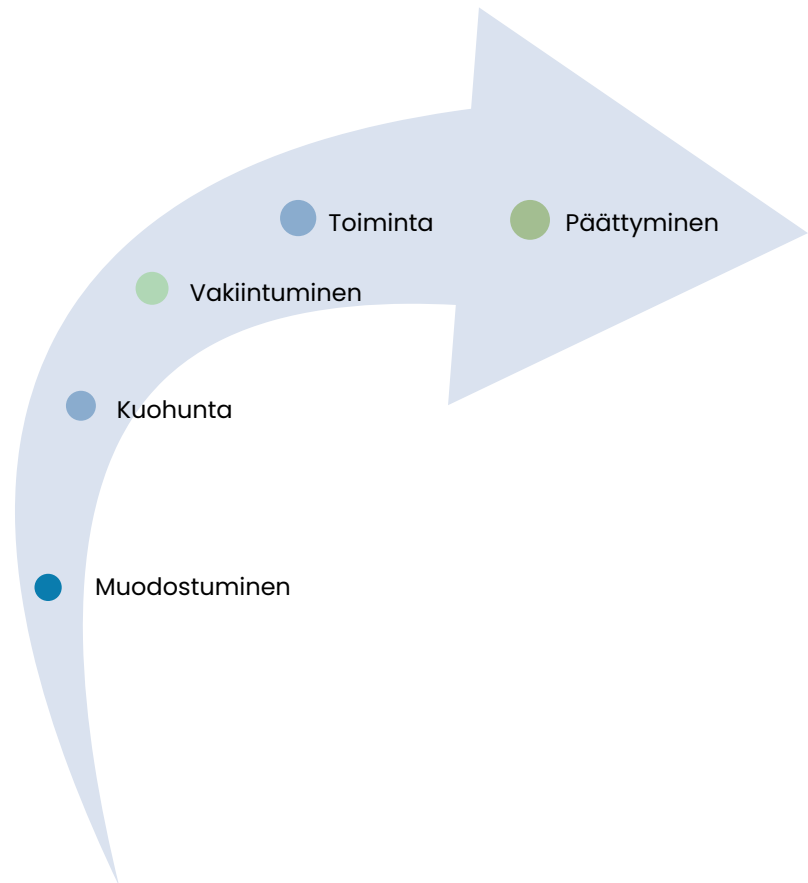

3.2.1 Ryhmäytymisen vaiheet

Ryhmäohjauksessa on huomioitava ryhmäytymisen vaiheet sekä ryhmädynamiikan muutokset. Ryhmädynamiikan muutoksia on hyvä reflektoida työparin kanssa ja arvioida, tarvitseeko ohjaajien reagoida muutoksiin.

Ryhmäytymisen vaiheisiin kuuluvat Bruce Tuckmanin (1965) mallin mukaan:

1. **Muodostumisvaihe** (*forming*), jossa jäsenet etsivät omaa paikkaansa ryhmässä, tutustuvat toisiinsa ja voivat kokea epävarmuutta suhteestaan toisiin ryhmäläisiin. Tässä vaiheessa saatetaan myös mielistellä muita ryhmäläisiä, eikä välttämättä uskalleta ilmaista omaa mielipidettä. Harvemmin ryhmäläiset vielä haastavat toisiaan tai antavat toisilleen kritiikkiä. Ohjaajan on hyvä huomioida ryhmän muodostumisvaihe, ryhmäytyminen, ja suunnitella etukäteen ryhmäytymistä tukevaa ohjattua toimintaa. Ohjauksen apuna voi käyttää erilaisia toiminnallisia menetelmiä sekä yhdessä tekemistä. Toiminnallisilla menetelmillä voi aktivoida ryhmäläiset yhteiseen tekemiseen. Menetelmää valittaessa kannattaa huomioida mahdolliset ryhmän erityistarpeet ja mieltymykset.
2. **Kuohuntavaihe** (*storming*). Tässä vaiheessa ryhmäläiset alkavat tuoda omia mielipiteitään vahvemmin esiin ja haastavat toisiaan, ryhmän tavoitteita ja ohjaajaa. Pienet ja jopa isommat konfliktit ovat yleisiä ryhmän sisällä. Myös klikkejä eli kuppikuntia voi muodostua kuohuntavaiheessa. Ohjaajan on hyvä ottaa puheeksi ryhmässä esiin nousseita ristiriitoja. Tarvittaessa on hyvä muistuttaa myös ryhmän yhteisistä säännöistä. Konfliktit on hyvä käsitellä ryhmässä yhteisesti.
3. **Vakiintumisvaiheessa** (*norming*) ryhmäläiset ovat löytäneet oman paikkansa ryhmässä ja tuntevat voimakasta yhteenkuuluvuutta. Ryhmän tehtävä saattaa jäädä tämän varjoon, jolloin ohjaajan tulee ohjata ryhmää sovittua tehtävää kohti. Ryhmän vakiintumisen vaiheessa säännöt ovat selvillä ja jäsenet uskaltautuvat ilmaista mielipiteitään avoimesti. Ryhmäläisten roolit ryhmässä ovat selkiytyneet. Ohjaaja voikin antaa ryhmän työskennellä enemmän itseksensä ja seurata toimintaa sivummalta.
4. **Toimintavaihe** (*performing*). Toimintavaiheessa ryhmä savuttaa tavoitteitaan ja yhteistyö toimii. Ryhmässä on kehittynyt luottamus ja ryhmän sisällä muodostuu sekä ystävyys-suhteita että alaryhmiä. Ryhmä kestää myös epäonnistumisia ja kantaa yhdessä vastuuta toiminnastaan. Tämän vaiheen haaste on, että ulkopuolisen voi olla hankala liittyä ryhmään, koska se on todella tiivis. Ohjaajan kannattaa tässä vaiheessa antaa positiivista palautetta ryhmälle, jotta motivaatio tekemiseen pysyy yllä. Ohjaaja voi myös antaa haastavampia tehtäviä, mikä saattaa lisätä ryhmän motivaatiota.
5. **Päättymisen** (*adjourning*). Ryhmän päättymisen on tyypillisesti haikaa, ja se voi nostaa ryhmäläisissä tunteita pintaan. Ohjaajan tulee valmistella ryhmää hyvissä ajoin toiminnan päättymiseen. Ryhmän tavoite on saavutettu, eikä enää tarvitse suorittaa. Päättymisvaiheessa on hyvä muistella yhteisiä hetkiä, onnistumisia ja kommelluksia. Ohjaajan pitää muistaa antaa tilaa tunteille ja ajatuksille.

Kuva 3: Ryhmäytymisen vaihemalli.

Vinkkejä ryhmänohjaukseen

- Jokainen ryhmä on erilainen ja yksilöllinen.
- Avoimessa ryhmässä kosiskeluvaihe saattaa alkaa uudelleen, kun ryhmään liittyy uusi jäsen. Vaihe ei yleensä kestä kovin kauan.
- Avoimessa ryhmässä ryhmäytymistä tukevat ohjaukset tulee suorittaa aina, kun ryhmään liittyy uusi jäsen.
- Hyviä ryhmäytymistä tukevia keinoja ovat erilaiset toiminnalliset tehtävät (kortit ja muu vastaava osallistava toiminta).
- Päivän alussa käytävä fiiliskierros on hyvä keino myös ryhmäytymisessä. Se lisää ryhmän avoimuutta ja sisäistä luottamusta.
- Yhdessä laaditusta ryhmäsopimuksesta on apua kuuhuntavaiheen ristiriitojen selvittelyssä.
- Toimintavaiheen haasteena on, että uuden ryhmäläisen on vaikea liittyä mukaan, koska ryhmä on jo muodostunut tiiviiksi. Avoimessa ryhmässä tätä ilmiötä ei välttämättä juuri näy, koska moni ryhmään kuuluva on liittynyt siihen "kesken matkan".
- Hyvän ryhmähengen saavuttanut avoin ryhmä voi siirtää tämän hyvän hengen myös uusille ryhmäläisille.

Lähteet:

Kopakkala, A. 2011. Porukka, jengi tiimi: ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen, s. 48–51.
Tuckman, B.W. 1965. Developmental sequence in small groups, s. 384–399.

3.2.2 Yhteisöllisyys osana ryhmämuotoista kuntoutusta

Yhteisökuntoutus lisää yhteenkuuluvuudentunnetta, tarjoaa tukea ja vertaisuutta yhteisön jäsenten välillä. Yhteisten kokemusten jakaminen edistää sopeutumista uuteen elämäntapaan ja luo mahdollisuuden oppia muilta yhteisön jäseniltä. Päätösvalta ja vastuun kantaminen tuo kokemuksen nähdyn ja kuullun tulemisesta, joka on tärkeää kuntoutumisen kannalta. Asiakkaiden omaksuttua yhteisön jäsenen roolin he myös kiinnittyvät paremmin kuntoutukseen ja omaksuvat yhteisön normit. Kun luottamus kasvaa yhteisön sisällä, myös jäsenten välinen palautteen antaminen on helpompaa. Yhteisön perusarvoja ovat yhdenvertaisuus, osallisuus ja kuuluksi tuleminen.

Ryhmätoiminnassa pyritään luomaan oma yhteisö, jossa osallistujat tuntevat, että he pystyvät itse vaikuttamaan sen toimintaan. Yhteisö koostuu työntekijöistä ja asiakkaista. Yhteisölle on tärkeää luoda struktuuri, jossa määritetään päivä- ja viikko-ohjelma, yhteiset toimintatavat sekä mahdolliset vastualueet. Päivät voivat alkaa esimerkiksi fiiliskierroksella, jossa yhteisön jäsenet kertovat sen hetkisiä tunteitaan tai tunnelmiaan. Fiiliskierros auttaa myös vähentämään mahdollista "aivoluteilua" eli toisten ajastusten lukemista vääristyneesti (kts. Arvot, asenteet ja ajattelu s. 37 ja Ajatusvääristymät s. 38). Jos kuntoutusta järjestetään useampana päivänä viikossa, viikon ensimmäisessä tapaamisessa on hyvä pitää pitempi fiiliskierros, jossa käydään viikonlopun tapahtumia läpi. Näin yhteisö myös tiivistyy entisestään ja yhteisön jäsenien välinen luottamus kasvaa. Yhteisöä tulee ohjeistaa kertomaan tunteistaan vähän enemmän kuin vain todeta, että on "ihan ok fiilikset". Mikäli jäsenien on hankala ilmaista tunnetilaansa, voidaan apuna käyttää esimerkki kysymyksiä, jotka kirjoitetaan taululle.

Esimerkkikysymyksiä:

- 1) Kerro jotain (kolme asiaa) viikonlopustasi.
- 2) Kerro millä mielin olet tänään (mitä ajatuksia tämä aamu/päivä herättää).
- 3) Mitä odotat tältä päivältä/viikolta, mitä toivoisit tapahtuvan?

Päivän loppuun yhteisön jäseniltä voidaan vielä kysyä, mitä he ottavat mukaan (oppivat) tästä päivästä.

Yhteisökokous toimii yhteisön äänen foorumina, johon kaikki osallistuvat. Yhteisökokouksessa käsitellään yhteisöön liittyviä asioita. Siinä ei ole tarkoitus käsitellä henkilökohtaisia asioita, elleivät ne liity suoraan yhteisön toimintaan, kuten vaikkapa poissaolot. Yhteisöä tulisi kannustaa ratkaisemaan mahdolliset haasteet yhteisökokouksessa ilman, että ohjaajat antavat heille valmiita ratkaisuja. Tällaiseen toimintaan tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja yhteisön vastuuttamista. Yhteisön kannalta se voi olla turhauttavaa, mutta se on tarpeellista, jotta yhteisön jäsenet oppivat yhteistä vastuun kantamista ja ongelmanratkaisukykyä. Viime kädessä ohjaajat kuitenkin asettavat raamit yhteisön päätösvalalle. Esimerkiksi jos yhteisö suunnittelee toimintapäivää, ohjaajat määrittelevät sille budjetin. Yhteisökokousta varten on hyvä luoda pöytäkirjapohja. Puheenjohtaja ja sihteeri valitaan yhteisöstä ja kiertävä puheenjohtajavuoro antaa kaikille mahdollisuuden toimia puheenjohtajana. Sihteerinä voi käytännöllisistä syistä toimia yksi ohjaajista, mikäli kokouksen pöytäkirja tallennetaan sähköisesti. Pöytäkirja tulisi kuitenkin olla myös paperisena, jotta puheenjohtajan on helpompi ohjata yhteisökokouksen etenemistä. Katso liite 2: Yhteisökokouksen pöytäkirja (Koevapaudesta työelämään -hanke).

Yhteisten toimintatapojen luominen on ensisijaisen tärkeää yhteisön toimivuuden kannalta. Yhteisiä toimintatapoja voidaan kutsua millä tahansa niitä kuvaavalla nimellä, jonka yhteisö hyväksyy. Sääntösanaa tulisi välttää, sillä säännöt asetetaan yleensä ylhäältäpäin ja yhteisön tulisi olla mahdollisimman tasa-arvoinen. Asiakkaiden tulee saada itse vaikuttaa toimintatapoihin, jolloin he myös sitoutuvat paremmin noudattamaan niitä. Jokainen yhteisön jäsen saa ehdottaa sisältöä, myös ohjaajat. Ihanteellista kuitenkin olisi, että yhteisten toimintatapojen sisältö tulisi kokonaan asiakkailta. Yhteisten toimintatapojen tulisi myös ohjata yhteisöä tarkoituksenmukaisesti kohti yhteistä päämäärää.

Yhteisten toimintatapojen tarkoitus on selkeyttää yhteisössä toimimista ja luoda luottamuksellinen ilmapiiri. Yhteisiä toimintatapoja on hyvä tarkastella, kun yhteisö vaihtuu, jotta uudet jäsenet pääsevät myös vaikuttamaan niiden sisältöön ja omaksuvat ne. Toimintatapoja voidaan aina muuttaa ja niihin voidaan lisätä uusia kohtia, mikäli yhteisö kokee siihen tarvetta.

Esimerkki yhteisistä toimintatavoista:

- Tullaan ajoissa
- Kunnioitetaan toisiamme
- Ei puhuta päälle
- Ollaan avoimia ja kannustetaan toisiamme
- Pähitteettömyys
- Rikoksettomuus
- Ei puhuta ryhmän asioista ulkopuolisille (vaitiolovelvollisuus)
- Vältetään kännykän käyttöä
- Siivotaan omat sotkut

Yhteisöllisyys perustuu yhteisten päätösten lisäksi yhdessä tekemiseen. Vastuualueet, mahdolliset retket ja muu vapaa-ajan yhdessä olo ovat tärkeä osa yhteisön muodostamista. Vastuualueista sovittaessa on tärkeä huomioda, että ne ovat kiertäviä ja niitä on kohtuullisesti osallistujamäärään nähden. Vastuualueiden ylläpitäminen lisää asiakkaan vastuullisuutta ja arjenhallintataitoja. Retket ja muu vapaa-ajan toiminta riippuvat käytettävissä olevista resursseista. Suositeltavaa on, että välillä ryhmälle järjestetään jotain toiminnallista tekemistä yhdessä. Vastuualueista ja retkistä päätetään yhteisökokouksessa. Mikäli kuntoutuksessa järjestetään ruokailu, olisi myös sen järjestäminen hyvä olla vastuualuelistalla. Tarjolla voi mahdollisuuksien mukaan olla yhteisön ehdottamaa ruokaa, tietysti kohtuun rajoissa. On tärkeää huolehtia asiakkaiden riittävästä opastuksessa vastuualueiden huolenpidossa. Asiakkailta on erilaisia valmiuksia. Esimerkiksi joku, joka ei ole koskaan valmistanut ruokaa itse, tarvitsee opastusta ihan perusasioissa. Tarvittaessa vastuualueista voidaan tehdä kokonaan erillinen lista, joka käsitellään yhteisökokouksessa.

Lähde:

Murto, K. 2013. *Terapeuttinen yhteisö*, s. 27–64.

3.3 Yksilöohjaus

Yksilöohjaus sisältää asiakkaan tilanteen alkukartoituksen, palveluohjausta, verkostotyöskentelyä ja yksilökeskusteluja. Yksilöohjauksen tarkoitus on täydentää ryhmäohjausta sekä tukea ja ohjata asiakasta hänen tavoitteitaan kohti ja motivoida häntä saavuttamaan ne. Alkukartoituksessa asiakas asettaa itse henkilökohtaiset tavoitteensa kuntoutukselle. Tavoitteiden tulee olla yhdenmukaiset kuntoutuksen päämäärän kanssa. Alkukartoituksessa selvitetään myös palveluohjauksen ja verkostotyöskentelyn tarve. Yksilökeskusteluissa voidaan käyttää kuntoutusteemojen tehtäviä, mikäli asiakas ei osallistu ryhmämuotoiseen kuntoutukseen.

Kuntoutusta suunniteltaessa kannattaa pohtia, kuinka paljon yksilöohjaukseen on käytettävissä henkilöresursseja: Ovatko yksilökeskustelut säännöllisiä vai pidetäänkö niitä vain tarvittaessa? Asetetaanko yksilöohjaukselle säännölliset ajat vai miten ohjaus toteutetaan? Kuntoutukseen tulisi kuitenkin sisältyä myös yksilöohjausta, koska sen tarkoitus on tukea asiakasta henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttamisessa.

3.3.1 Alkukartoitus, tavoitteet ja seuranta

Alkukartoitusta varten tehdään lomakepohja, joka helpottaa asiakkaan tilanteen seurantaa sekä antaa ohjaajalle tärkeää tietoa työskentelyn suunnittelua varten. Alkukartoituksessa selvitetään asiakkaan palveluohjauksen tarve, henkilökohtainen elämäntilanne ja muutostavoitteet sekä arjen- ja taloudenhallintataidot. Alkukartoituksessa asetetaan tavoitteet kuntoutukselle. Alkukartoituslomakkeeseen liitetään osallistumissopimus, josta tulee käydä ilmi kuntoutuksen sisältö. Asiakas sitoutuu sopimukseen allekirjoittamalla sen. Alkukartoitus tulisi tehdä viikon sisällä kuntoutuksen alkamisesta. Katso liite 3: Alkukartoituslomake (Koevapaudesta työelämään -hanke).

Alkukartoituksen yhteydessä tehdään myös digikartoitus, jossa selvitetään asiakkaan digitaitojen taso. Digitaitojen kartoitus ja niiden vahvistaminen on nyky-yhteiskunnassa tärkeää, kun lähes kaikki palvelut toimivat sähköisesti. Rikostaustaisilla on usein aukkoja digiosaamisessa, varsinkin jos he ovat olleet pitkiä aikoja vankilassa. Digitaitoja vahvistetaan esimerkiksi täyttämällä yhdessä asiakkaan kanssa Kelan ja muiden palveluiden lomakkeita, niin että asiakas oppii täyttämään lomakkeet itsenäisesti. Digikartoituslomaketta luodessa kannattaa kysymykset muotoilla mahdollisimman kattaviksi. Muuten voi tulla tilanteita, jossa asiakas kertoo, että hänellä on hyvät digitaidot, vaikka hän ei esimerkiksi osaisi liittää liitetiedostoa sähköpostiin. Katso liite 4: Digikartoituslomake (Koevapaudesta työelämään -hanke).

Tärkeitä digitaitoja:

- Vahva tunnistautuminen erilaisissa sähköisissä palveluissa.
- Sähköinen asioiminen pankissa ja virastoissa.
- Sähköpostitilin luominen sekä sähköpostin lähettäminen ja liitteiden lisääminen sähköpostiviestiin.
- Älypuhelimien käyttäminen ja sillä asioiminen.

Ennen kuntoutuksen loppua käydään asiakkaan kanssa loppukeskustelu ja päätetään mahdollisesta seurannasta, mikäli sille on tarvetta. Loppukeskustelussa tarkastellaan asiakkaan etenemistä kuntoutuksessa ja tarkastetaan asiakkaat kuntoutuksen jälkeiset tavoitteet ja millä tavoin hän on edennyt niiden kanssa. Tarvittaessa pidetään verkostopalaveri, mikäli sille on tarvetta, jotta asiakkaan mahdollisilla verkostoilla on ajantasaiset tiedot. (Katso Verkostoyhteistyön malli s. 70.) Tarkoitus olisi kuitenkin saattaen vaihtaminen palveluiden piiriin, jotta siirtyminen olisi mahdollisimman sujuvaa.

3.3.2 Palveluohjaus ja verkostopalaverit

Palveluohjausta tehdään kuntoutukseen osallistujan tarpeiden mukaan. Palveluohjaus koostuu kaikista palveluista, joita osallistuja tarvitsee ja joiden pariin hakeutumisessa hän tarvitsee apua: esimerkiksi Kela, sosiaalipalvelut, päihdepalvelut, asumispalvelut ja rikosseuraamuksiin liittyvä asioiminen. Palveluohjauksessa tärkeää on asioiden selvittely yhdessä kuntoutukseen osallistujan kanssa, hänen ohjaamisensa oikeiden palveluiden piiriin sekä tarvittaessa asioinnissa avustaminen.

Mikäli on tarvetta ja kuntoutukseen osallistuja haluaa, työntekijä osallistuu hänen kanssaan myös erilaisiin verkostopalavereihin. Jos valmennuksen aikana toteutetaan esimerkiksi työkokeilu, on työntekijä yhteydessä asiakkaan työllisyyspalveluiden yhteyshenkilöön, jonka kanssa työkokeilusta sovitaan. Tarkoitus on tarjota asiakkaalle riittävä yksilöllinen tuki eri virastojen kanssa asioimiseen, niin että edistetään osallistujan tavoitteita. Lisää verkostotyöskentelystä verkostoyhteistyön mallin osiossa sivulla 70.

3.4 Kuntoutusteemat

Kuntoutusteemoja on kolme: muutos ja motivointi, desistanssi sekä arjen- ja taloudenhallinta.

Muutos ja motivointi käsittelee muutosta yleisellä tasolla ja motivointia siihen. Muutos ja motivointi ovat keskiössä, kun pyritään auttamaan rikostaustaista muuttamaan elämäntapaansa. Elämäntapaan on rikollisuuden lisäksi voinut liittyä muitakin haitallisia toimintoja, joten muutostyöskentelyssä voidaan käsitellä myös niitä. Pysyvä elämäntapamuutos edellyttää motivaation ylläpitämistä ja sen tarkastelua suhteessa muutokseen.

Desistanssissa keskitytään rikollisuudesta irrottaviin tehtäviin ja teemoihin. Rikollisuutta käsitellään syvemmin harvoin muun kuntoutuksen yhteydessä, joten siksi yksi teemoista keskittyy pelkästään rikollisuudesta irrottautumisen prosessiin.

Rikostaustaisilla on usein arjen- ja taloudenhallintaan liittyviä haasteita. Arjenhallintataidot voivat olla heikot, jos henkilöllä on ollut aiempaa rankkaa päihteidenkäyttöä tai hän on esimerkiksi ollut useita vuosia vankilassa tai muissa laitoksissa. Arjenhallinnan menetys aiheuttaa usein sellaisia hankaluuksia, joita ihminen pyrkii korjaamaan vanhoilla tavoillaan, mikä johtaa uudelleen hankaluuksiin. Rikostaustaisilla on usein myös huomattavia velkoja ulosotossa, perintätoimistoissa tai yksityisillä toimijoilla. Osalla rikostaustaisilla saattaa olla myös velkoja toisille rikollisille ja näiden ”velanperijät” kannoillaan. Velat saattavat pahimmassa tapauksessa estää häntä hakemasta työpaikkaa, koska hän voi kokea, ettei työstä saa riittäviä tuloja velkojen hoitamiseen. Taloudenhallinta on voinut olla myös impulsiivista ja huoletonta, jolloin sen mahdollistamiseksi on tehty rikoksia.

3.4.1 Muutos ja motivointi

Muutostyössä keskitytään motivoimaan ja vahvistamaan asiakkaan halua pysyvään elämäntapaan, on kyse sitten rikollisuudesta irrottautumisesta tai päihteidenkäytön lopettamisesta. Muutostyön harjoitteita voidaan soveltaa niin päihdetyön kuin desistanssityön näkökulmasta. Vastarintaa voi syntyä helposti, jos rikostaustainen asiakas ei näe itsellään olemassa olevaa päihdeongelmaa, vaikka ulkopuoliselle tilanne näyttäytyisi päihdeongelmana. Tällöin asiakasta voi auttaa, jos muutoksesta keskustellaan rikollisuudesta irrottautumisen näkökulmasta.

Muutos vaatii aina jostain luopumista. Tässä kuntoutusmallissa se tarkoittaa yksilön haitallisista toimintatavoista luopumista. Niiden tilalle yksilö tarvitsee aina jotain mielekästä, muuten muutos ei tule kestämaan pitkään. Muutostyössä tuleekin pyrkiä siihen, että yksilö löytäisi haitallisen toiminnan tilalle jotain mielekästä tekemistä.

Kuntoutukseen osallistujien motivaatiotasoa on vaikea mitata. Vahva muutosmotivaatio mahdollistaa usein pysyvemmän muutoksen. Kuntoutukseen valittaessa motivaatio saattaa näyttäytyä osan asiakkaiden kohdalla heikolta, mutta se ei saisi vaikuttaa valintaprosessiin. Halu muutokseen tulisi olla riittävä valintakriteeri. Motivaatiolla on usein tapana kehittyä, ja se voi vahvistua kuntoutukseen osallistumisen aikana. Elämäntapamuutoksessa pätee usein sanonta ”fake it, till you make it”, ”näyttele niin onnistut”.

TAVOITTEIDEN ASETTAMINEN – VOIMAVARA- JA TULEVAISUUSTYÖSKENTELY

Asiakkaiden on tärkeä asettaa itselleen tavoitteet. Tavoitteiden asettaminen on tärkeää, jotta asiakkaalla on päämäärä, jota kohti kulkea ja jota kohti häntä voidaan kuntoutuksessa ohjata. Asiakkaalla on hyvä olla useampia tavoitteita eri aikaväleillä, esimerkiksi kuntoutuksen ajalle, kuntoutuksen jälkeen ja vaikka viiden vuoden päähän. Lyhyen ajan tavoitteita tarkastellaan ryhmäohjauksessa säännöllisin väliajoin sen mukaan, kuinka usein ryhmä kokoontuu.

Tavoitteiden asettamisessa kannattaa hyödyntää ohjauksen apuvälineitä, esimerkiksi kuvakortteja. Korttien avulla asiakkaiden voi olla helpompi muodostaa itselleen selkeät tavoitteet. Lisäksi korttien käytön toiminnallisuus aktivoi asiakkaita. Tavoitteiden asettamisessa voidaan käyttää myös kirjallisuusterapeuttisia menetelmiä ja kirjoittaa itselle kirje viiden vuoden päähän.

Lyhyen ajan tavoitteiden tulee olla realistisia ja mitattavissa. Pidemmän aikavälin tavoite voi olla osin myös unelmaa. Ohjaaja kirjaa tavoitteet alkukartoituksen yhteydessä ylös, ja niitä tarkastelleen myöhemmin yhdessä asiakkaan kanssa.

Tehtävä: Tavoitteiden asettaminen

Tässä kuvataan ryhmätyöskentelyä, jossa tavoitteiden asettamisessa hyödynnetään kuvakortteja.

Tarvittavat välineet: kuvakortit, kyniä, paperia ja kirjekuoria.

Harjoituksen tarkoitus on saada osallistuja asettamaan itselleen tavoitteita, joiden avulla hän pääsisi lähemmäksi haluttua muutosta. Osallistuja pyrkii asettamaan itselleen kolme tavoitetta:

- Juuri tämän hetken / lähitulevaisuuden tavoitteen valmennuksen ajaksi.
- Valmennuksen jälkeisen tavoitteen.
- Tavoitteen, jossa hän on viiden vuoden päästä.

Työskentelyn kulku:

1. Asettele kuvakortit lattialle tai pöydälle.
2. Kerro tavoitteiden merkityksestä.
3. Ohjeistetaan osallistujia ottamaan kortti, joka kuvaa omaa valmennuksen aikaista tavoitetta.
4. Käydään vuorotellen läpi osallistujien kortit ja tavoitteet. Jokaiselta kysytään vuorollaan esimerkiksi: Mitä hän näkee kortissa? Miksi tämä tavoite? Miten se toteutuu?
5. Toistetaan kohdat 3–4 niin, että osallistujat asettavat itselleen kuntoutuksen jälkeisen tavoitteen. Osallistujilta kysytään, miksi he valitsivat tavoitteensa, miten he sitä kohti pyrkivät ja mitä tavoitteen saavuttamiseen tarvitaan.
6. Myös viimeistä, pitkän aikavälin tavoitetta varten valitaan kortti. Osallistujia ohjeistetaan kirjoittamaan itselle kirje viiden vuoden päähän. Kirjeessä tulee kuvata tarkasti, mitä osallistuja tekee viiden vuoden kuluttua: Onko hän töissä vai opiskeleeko? Mikä hänen taloudellinen tilanteensa on? Millaiset hänen sosiaaliset suhteensa ovat (onko hän parisuhteessa, onko hänellä lapsia)?
7. Lopuksi osallistujat sulkevat kirjeensä kirjekuoreen. Kuoren päälle ohjeistetaan kirjoittamaan päivämäärä viiden vuoden päähän, jolloin he voivat avata kirjeensä. Pyydetään osallistujia laittamaan kirje talteen.

HYÖDYT JA HAITAT

Hyvä tapa motivaation herättelyyn ja sen lisäämiseen on tarkastella haitallisen toiminnan (rikollisuuden ja/tai päihteiden käytön) hyötyjä ja haittoja. Tehtävä pohjautuu kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan, ja sen avulla osallistujalle tuodaan konkreettisesti esille haitallisen toiminnan hyödyt sekä haitat. Osallistuja saattaa kokea ja sanoakin, että hyödyt ja haitat ovat hänelle itsestään selviä, mutta kun niitä listataan näkyville, voi niiden paljous ja monimuotoisuus yllättää. Tehtävä voidaan tehdä kaksi kertaa,

jolloin ensimmäisellä kerralla tarkastellaan päihteidenkäytön tai rikollisen toiminnan hyötyjä ja haittoja, myöhemmin raittiin elämän tai rikollisesta elämästä irrottautumisen hyötyjä ja haittoja.

Tehtävä: Hyödyt ja haitat

Piirrä taululle kaksi laatikkoa tai jaa esimerkiksi taulun sivu viivalla kahteen osaan. Kirjoita toisen laatikon otsikoksi Hyödyt ja toisen Haitat (kts. kuva). Keskustelemalla osallistujien kanssa laatikoihin kootaan valitun elämäntavan hyötyjä ja haittoja niin, että ensin kirjataan hyödyt. Laatikoiden sisältöä voidaan myös täydentää myöhemmin.

Hyödyt ja haitat -tehtävä voidaan tehdä myös niin, että tarkastellaan erikseen lyhyen ja pitkän aikavälin hyötyjä ja haittoja. Tällöin täytettäväksi piirretään neljä laatikkoa, joista ylimmäisiin kootaan lyhyen aikavälin hyödyt ja haitat ja alimmaisiin pitkän aikavälin hyödyt ja haitat. Lyhyellä aikavälillä tarkoitetaan ajanjaksoa, joka tapahtuu heti tai ulottuu enintään muutaman kuukauden päähän. Pitkällä aikavälillä tarkoitetaan kahdesta kuukaudesta vuosiin kestävästä ajanjaksoa. Tällä tavalla hyödyt ja haitat -tehtävä on vielä konkreettisempi kuin yleisemmällä tasolla toteutettuna.

Esimerkkejä:

- kaverit
- nopea raha
- valta
- jännitys
- hauskaa, paremmat juhlat

Haitat

Esimerkkejä:

- sosiaaliset suhteet kärsivät (perhe-, kaveri- ja parisuhteet)
- velka
- fyysinen terveys heikkenee
- psyykinen vointi (stressi, vainoharhaisuus) heikkenee
- asunnon ja omaisuuden menetys (kun jää kiinni)
- työn saaminen vaikeutuu
- riippuvuus (rikollisuudesta, päihteistä)

Kuva 4: Hyödyt ja haitat -tehtävän esimerkkejä.

Huomioita hyödyt ja haitat -tehtävään:

- Usein pidempään muutosta tehneet saattavat ilmentää vähemmän hyötyjä kuin haittoja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita automaattisesti sitä, että haittojen runsaamman määrän huomioiminen tarkoittaisi retkahdusmahdollisuuden vähättelyä. Monesti hyötyjen merkitys saattaa olla mittasuhteiltaan suurempi kuin haittojen. Hyödyt ovatkin usein ne, joiden vuoksi retkahdetaan.
- Ryhmän ohjaajan ei pidä kyseenalaistaa hyötyjä tai haittoja.
- Tarvittaessa ohjaaja auttaa asiakasta jäsentämään tai tuomaan esiin hyötyjä ja haittoja.

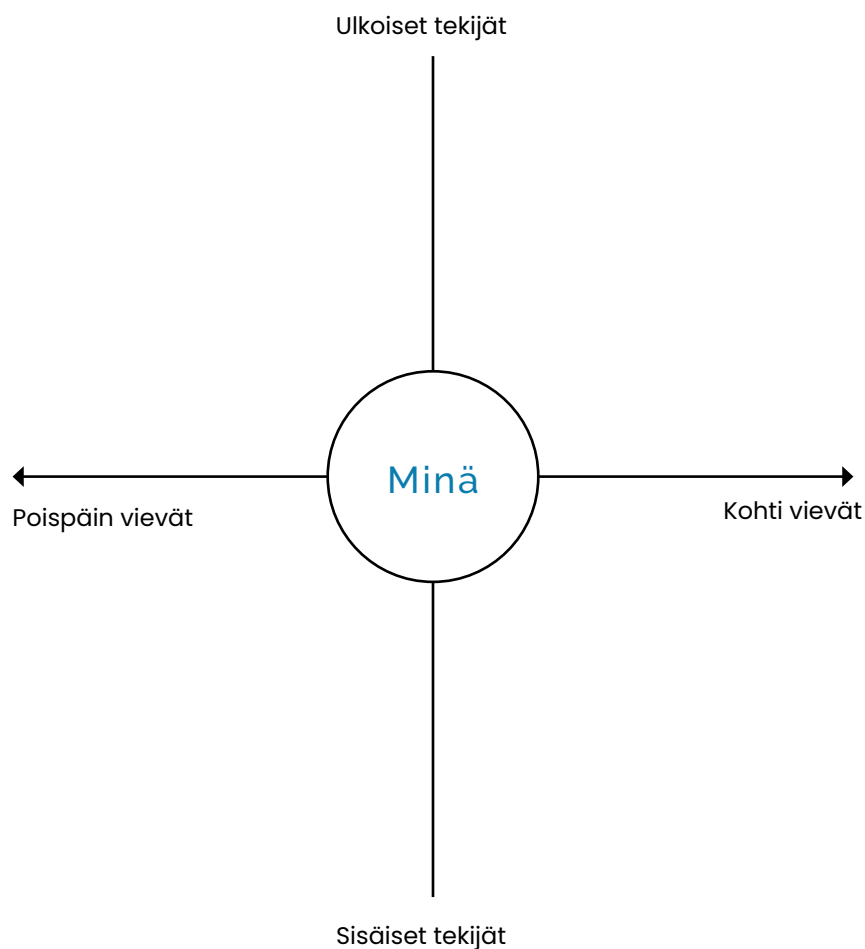

NELIKENTTÄ

Nelikenttä mukailee hyväksymis- ja omistautumisterapiassa käytettyä työkalua, jolla voidaan tarkastella osallistujan motivaatiota, rikollisuudesta irrottautumista tai päihteidenkäytön lopettamista. Nelikentän avulla havainnoidaan, mitkä asiat vaikuttavat tavoitteen toteutumiseen, eli tavoitetta edistävät tekijät ja mahdolliset haasteet. Nelikenttään listataan ulkoisia ja sisäisiä tekijöitä, jotka vievät joko kohti tavoitetta tai poispäin siitä. Ulkoisilla tekijöillä tarkoitetaan ympäristön tai olosuhteiden vaikutuksia henkilöön. Sisäiset tekijät ovat henkilön omia ajatuksia, tunteita, arvoja ja uskomuksia, jotka vaikuttavat hänen motivaatioonsa.

Tehtävä: Nelikenttä

Piirrä valkotalulle alla olevan mukainen kuvio. Nelikentän laatikoihin täytetään asiakkaiden tuottamaa sisältöä: vasemmalle ylös tavoitteesta poispäin vieviä ulkoisia tekijöitä, oikealle ylös tavoitetta kohti vieviä ulkoisia tekijöitä ja niin edelleen.

Kuva 5: Nelikentän rakenne.

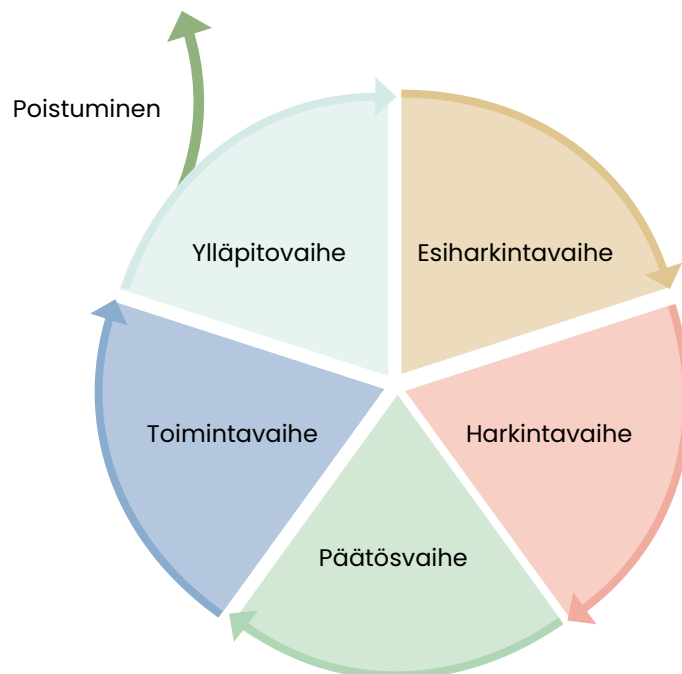
Vinkkejä nelikentän käyttöön:

- Nelikenttää voidaan käyttää sekä yksilö- että ryhmänohjauksessa.
- Nelikentässä voidaan käyttää myös post-it -lappuja: asiakkaat kirjoittavat ajatuksensa lappuille ja kiinnittävät ne nelikenttään.
- Ohjaajan on hyvä avata ennen tehtävän aloittamista, mitä ulkoisilla ja sisäisillä tekijöillä tarkoitetaan.
- Esimerkkejä ulkoisista tekijöistä: rangaistukset ja valvonta (vankilatuomiot, poliisi, valvottu koevapaus), sosiaalinen tuki (perhe, ystävät, ammattilaiset), elinympäristö ja olosuhteet, palvelut, taloudelliset tekijät (toimeentulo, velat).
- Esimerkkejä ulkoisista tekijöistä: tunteet (syyllisyys, häpeä jne.), ajatukset ja uskomukset ("en enää halua tätä elämää", "en osaa muuta", "pystyn muuttumaan"), arvot ja tavoitteet (halu olla hyvä vanhempi, halu elää rehellisesti), sisäinen motivaatio, minäkuva ja identiteetti ("rikollinen" vs. "uusi minä").

MUUTOSVAIHEMALLI

Muutosvaihemallin avulla voidaan tarkastella osallistujan motivaation syntyä ja sitä, missä vaiheessa muutosta osallistuja on. Muutosvaihemalli kuvaa osallistujan motivaation eri vaiheita hänen kulkiessaan kohti pysyvämpää muutosta. Muutosvaihemallia on hyvä tarkastella ryhmässä, mutta sitä voidaan käyttää myös yksilöohjauksessa.

Kuva 6: Muutosvaihemallin rakenne.

- 1) **Esiharkintavaihe:** Henkilö ei näe, että hänellä on ongelma tai hän ajattelee, että toiminta on tärkeämpää tai oikeutetumpaa kuin siitä aiheutuvat ongelmat. Hän saattaa ajoittain miettiä, että hänen toiminnassaan on jotain pielessä tai että voisi tehdä muutakin, mutta ei vielä kykene muuttamaan toimintaansa.
- 2) **Harkintavaihe:** Henkilö on valmis tarkastelemaan ongelmiaan, mutta ei kykene tai osaa tehdä muutosta omin päin. Hänellä ei ole keinoja siihen, eikä hän välttämättä tiedä, mistä saisi apua. Hänen tapansa sanoittaa tilannettaan sisältää paljon "pitäisi..., teen sitten kun..." -ajatuksia. Henkilö tiedostaa muutostarpeen, mutta ei vielä tee asialle mitään.
- 3) **Päätösvaihe:** Henkilö aikoo ryhtyä toimeen oman haitallisen toimintansa muuttamiseksi, mutta on epävarma, miten se tehdään. Tässä vaiheessa yleensä tehdään päätös, milloin muutos aloitetaan.
- 4) **Toimintavaihe:** Henkilö alkaa toimia muutoksen edellyttävällä tavalla. Toimintavaihe on myös kriittistä aikaa, jolloin täytyy myös hyväksyä haasteet, joita muutoksen tiellä tulee vastaan.
- 5) **Ylläpitovaihe:** Henkilö on saavuttanut muutosta ylläpitävät toimintatavat. Hänen toimintansa on tasaisempaa, eivätkä haasteet ja vastoinkäymiset enää tunnu ylittämättömiltä.
- 6) **Poistuminen vaihemallista:** Kokemus poistumisesta on aina subjektiivinen. Voidaan kuitenkin sanoa, että lopulta haitallisen toiminnan mieleen palaaminen ei aiheuta henkilössä suurtakaan reaktiota, vaikka haitallinen toimintatapa saattaakin olla hänen tietoisuudessaan koko loppuelämän ajan. Tällöin voidaan puhua kehästä poistumisesta.
- 7) **Retkahdus:** Henkilö palaa takaisin haitallisen toiminnan pariin. Retkahduksesta voi aina toipua. Mitä lyhyemmäksi retkahdus jää, sitä helpompi siitä on toipua. Retkahdus aiheuttaa yleensä aina häpeää, joka hankaloittaa takaisin muutokseen palaamista. Retkahdus ei aina tarkoita sitä, että henkilö joutuisi palaamaan vaihemallin alkuun. Retkahduksen jälkeen henkilö kuitenkin tekee päätöksen muutoksen aloittamisesta uudelleen ja näin ollen palaa päätösvaiheeseen.

Tehtävä: Muutosvaihemalli

Piirrä malli edellä olevan kuvan mukaisesti valkotalulle. Tämä helpottaa mallin tarkastelua etenkin ryhmässä. Tarkoitus on saada osallistujat miettimään omaa muutostaan sekä keskustelemaan ja pohtimaan yhdessä keinoja muutoksen toteuttamiseksi.

- Malli on hyvä käydä läpi järjestyksessä vaihe kerrallaan.
- Mallin avulla osallistuja saa laajemman kuvan muutoksen eri vaiheista.
- Kun mallia tarkastellaan yhdessä, on osallistujilta hyvä pyytää esimerkkejä, miten he ovat kokeneet eri vaiheet, jos ovat niissä olleet. Mitä keinoja he ovat käyttäneet? Mitä apua he ovat saaneet ja mistä? Millaisia ajatuksia heillä on eri vaiheista? Onko heillä ollut haasteita? Miten he ovat selvinneet haasteista?
- Esiharkintavaiheessa ja harkintavaiheessa osallistujilta on hyvä kysyä syitä muutokseen.

Lähteet:

Murto, K. 2013. *Terapeuttinen yhteisö*, s. 45–48.

Päihdelinkki: Muutosvaihemalli. 2024.

MASLOWIN TARVEHIERARKIA

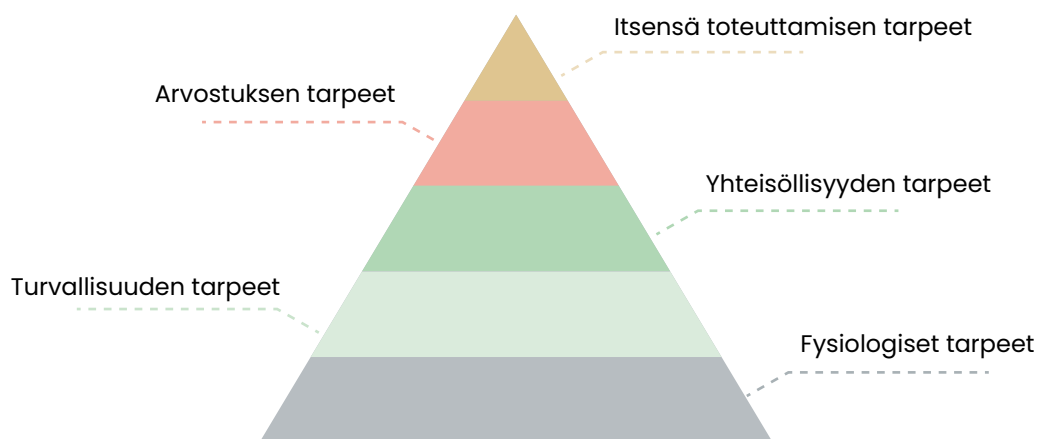
Abraham Maslow'n (1908–1980) vuonna 1943 kehittämä tarvehierarkiateoria tarkastelee ihmisen motivaatiota ja perustarpeita niiden takana. Maslow lajittelee tarpeet fysiologisiin, turvallisuuteen liittyviin, sosiaalisiin, arvostukseen ja itsensä toteuttamiseen. Myöhemmin hän lisäsi teoriaansa vielä kuudennen tason, itsensä ylittäminen. Yleensä tarvehierarkiaa kuvataan viisi- tai kuusitasoisena pyramidina, jonka alemmat tasot täytyy tyydyttää ennen seuraavalle tasolle siirtymistä. Maslow ei itse kuitenkaan käyttänyt teoriaa hahmotellessaan pyramidimallia, vaan se on luotu myöhemmin. Hierarkian alkupäässä on tarpeita, jotka ovat ihmisen elämän kannalta välttämättömiä. Useita tarpeita voidaan tyydyttää samanaikaisesti, vaikka ne olisivat pyramidin tasoissa kaukanakin toisistaan.

Maslowin tarvehierarkian avulla voidaan tarkastella perustarpeita ja havainnoida esimerkiksi, kuinka tärkeää ihmiselle on katto pään päällä tai kuinka turhautunut hän on, mikäli ei pääse toteuttamaan itseään. Tarvehierarkian kautta voidaan tarkastella myös sitä, estääkö esimerkiksi vankilatuomio jonkin tarpeen täyttymistä tai onko päihteiden käyttö haitallista, jos se estää jonkin perustarpeen tyydyttämisen.

Lähteet:

Maslow, A. 2000. *A Theory of Human Motivation*.

Lehto, P. 2020. Maslow'n tarvehierarkia 2.0 – Ajattele tikkaita, unohda pyramidi ja muista kuudes taso.

Kuva 7: Maslowin tarvehierarkia-pyramidi.

Pyramidista voidaan tehdä myös kuusitasoinen ja lisätä huipulle itsensä ylittämisen tarvetaso (henkisyys, hengellisyys, taide, yhteys johonkin itseä suurempaan). Tarvehierarkia voidaan kuvata myös portaina tai tikkaina, mikä voi auttaa hahmottamaan paremmin tarpeiden välillä liikkumista.

Tarvetaso	Tarpeen tyyppi	Esimerkkejä
1. Fysiologiset tarpeet	Perustarpeet	Ruoka, vesi, uni, lisääntyminen
2. Turvallisuuden tarpeet	Turvallisuustarpeet	Fyysinen turvallisuus, työ, terveys, asunto
3. Yhteisöllisyyden tarpeet	Sosiaaliset tarpeet	Ystävyys, rakkaus, perhe
4. Arvostuksen tarpeet	Itsetunto ja kunnioitus	Itsearvostus, saavutus, kunnioitus
5. Itsensä toteuttamisen tarpeet	Henkinen kasvu	Luovuus, ongelmanratkaisu, henkilökohtainen kasvu

Kuva 8: Maslowin tarvehierarkia.

Tehtävä: Ryhmäkesustelu Maslowin tarvehierarkiasta

Aluksi osallistujille avataan Maslowin tarvehierarkian teoriaa.

- Tarvehierarkia voi auttaa osallistujaa vielä enemmän selkeyttämään toimia, joita hänen tarvitsee tehdä. Tästä voi olla hyötyä varsinkin silloin, jos tarvehierarkiaa tarkastellaan ryhmänä ja osallistujat nimeävät tarpeet itse.
- Tarvehierarkian avulla on helppo tarkastella vaikkapa kohtuukäyttöä, jos ajatellaan, että päihteidenkäyttö voi olla kohtuukäyttöä silloin, kun se ei estä perustarpeiden täyttymistä.
- Osallistujilta on hyvä kysyä, millaisia asioita heidän mielestään kuuluu millekin tarvetasolle ja pyytää tarkentamaan asioita konkreettisiin esimerkeihin. Esimerkiksi jos turvallisuuden tarpeisiin kuuluu riittävä toimeentulo, millainen se riittävä toimeentulo mahdollisesti on.

MOTIVAATIO

Motivaatio tarkoittaa ihmisen halua tehdä asioita. Motivaation avulla ihmiset saavuttavat tavoitteensa ja voivat jopa ylittää ne.

Motivaatio jaetaan sisäiseen ja ulkoiseen motivaatioon. Sisäinen motivaatio tarkoittaa, että ihminen kulkee kohti tavoitettaan ilolla ja omasta halustaan. Ulkoinen motivaatio tarkoittaa, että toimintaa ohjataan ulkoa käsin, joko palkkion tai seuraamuksen muodossa. Sisäisesti motivoituneet henkilöt nauttivat tekemisestään ja yleensä myös suoriutuvat esimerkiksi työssä tai opinnoissa menestyksellisemmin kuin ulkoapäin motivoituneet.

Lähteet:

Nopanen, S. 2020. Henkilöstön motivointi, palkitseminen keinona.

Martela, F. 2014. Itsemääräämisteoria – Eli onnellisen elämän kolme keskeisintä tekijää.

Tehtävä: Motivaatio

Tulosta tehtävä tai kirjoita kysymykset taululle. Jaa osallistujille paperi ja kynä. Kysymyksiin vastataan itsenäisesti, mutta ne käydään lopuksi yhdessä läpi. Etene kysymys kerrallaan ja anna kaikille riittävästi vastaamisaikaa.

1. Mikä sinua motivoi?
2. Kuvaile tilannetta, jossa olet ollut vahvasti motivoitunut. Miltä se tuntui?
3. Millaiset asiat heikentävät motivaatiotasi?
4. Kuinka ylläpidät tai voisit ylläpitää motivaatiotasi?

Kun kysymyksiin on vastattu, kerro ryhmälle muutoksen periaatteesta: Muutos tarvitsee motivaatiota. Erilaisia elämäntapamuutoksia ovat esimerkiksi laihdutus, liikunnan aloittaminen, työllistyminen, opiskelu, päihteidenkäytön lopettaminen tai rikollisuudesta luopuminen. Jokainen on varmasti joskus tehnyt jonkinlaisen muutoksen elämässään tai tällä hetkellä miettii muutosta.

Muutos vaatii uudenlaista ajattelua, toimintaa ja kokemista. Muutos vaatii luopumista, minkä vuoksi oma halu muutokseen on tärkeä. Ihmisessä herää yleensä vastareaktio, jos muutos on pakotettua, eikä lähde hänestä itsestään. Muutos voi herättää ihmisessä epävarmuutta ja pelkoakin, mutta silloin hänessä myös todella tapahtuu muutosta tai hän on ainakin alkanut toimia muutoksen mukaan.

Tehtävä: Ulkoiset ja sisäiset motivaatiotekijät

- Kerro osallistujille sisäisen ja ulkoisen motivaation eroista ja anna myös muutama simppele esimerkki.
- Kysy ryhmältä, millaisia sisäisiä ja ulkoisia motivoivia tekijöitä heillä on. Listaa esille nousevat asiat taululle omiin lokeroihinsa.
- Keskustelkaa motivoivista tekijöistä: miten ne saavutetaan, tulevatko ne ulkoa vai sisältä, millainen vaikutus niillä on? Lisäävätkö jotkut tekijät enemmän motivaatiota kuin toiset?

TULEVAISUUDEN SUUNNITTELU

Tulevaisuuden suunnittelu voi olla asiakkaalle aluksi haastavaa, mikäli hänen ei ole tarvinnut tehdä sitä ei aikaisemmin. Tulevaisuudesta on kuitenkin hyvä keskustella, sillä se auttaa asiakasta tarkastelemaan henkilökohtaisia tulevaisuuden suunnitelmiaan konkreettisesti.

Tehtävä: Kysymyksiä tulevaisuudesta

Tehtävä auttaa asiakasta pohtimaan tarkemmin omaa tulevaisuuttaan. Tehtävän avulla asiakas havainnoi, mitä mahdollisia haasteita suunnitelmien saavuttamisessa on ja mitkä asiat tukevat häntä tavoitteiden saavuttamisessa. Tehtävä kysymykset tulostetaan paperille (tulostettavat kysymykset, joissa on myös vastaustilaa, sivulla 100).

Osallistujille jaetaan kynä ja kysymyspaperi. Tehtävässä on useita kysymyksiä, joten niihin vastaamiseen kannattaa varata riittävästi aikaa. Aluksi osallistujat vastaavat kysymyksiin itsenäisesti, jonka jälkeen vastaukset käydään läpi yhdessä tai yksin. Vastaukset kirjoitetaan taululle.

TEHTÄVÄN KYSYMYKSET:

Mitä haluan elämältäni?

- Mitä se vaatii tulevaisuudessa?
- Mitä se vaatii puolen vuoden sisällä?
- Mitä teen ensimmäiseksi?

Mikä antaa minulle toivoa?

Mistä saan hyvän olon?

Minne olen matkalla?

Mitä haasteita tielläni on?

Kuinka käsittelen vastoinkäymiset ja pettymykset?

Missä vaiheessa muutosta olen?

- Minkälaisia muutoksia olen kohdannut viimeisten 6 kuukauden aikana?

Mitä tarvitsen voittaakseni haasteet?

- Mitä konkreettista teen, jotta selätän haasteet?

Mikäli asiat eivät sujukaan, miten käsittelen retkahduksen?

- Miten toimin, että haitallinen toimintani ei jatkuisi?

Miten etsin uusia asioita ja ihmisiä?

- Mitä tai keitä ne voisivat olla?

Miten näytän, että otan vastuun elämästäni?

- Missä se näkyy tällä hetkellä?

Mitkä asiat voivat uhata muutostani?

- Ulkopuoliset uhkakuvat?
- Sisäiset uhat / oma toimintani?

Miten voin vahvistaa uskoani onnistumiseen?

- Tällä hetkellä:

Milloin ja miten ajoissa olen valmis etsimään apua ja tukea? Mistä etsin sitä?

Tukiverkostooni kuuluvat (henkilöt, paikat, toimitsijat, läheiset):

Aloitan verkostoni kokoamisen:

Vapaamuotoista pohdintaa teemaan liittyen:

Lähde:

Rieki, V. 2018. Perehdytysopas Sörkka-yhteisön jäsenille.

VERKOSTOKARTTA

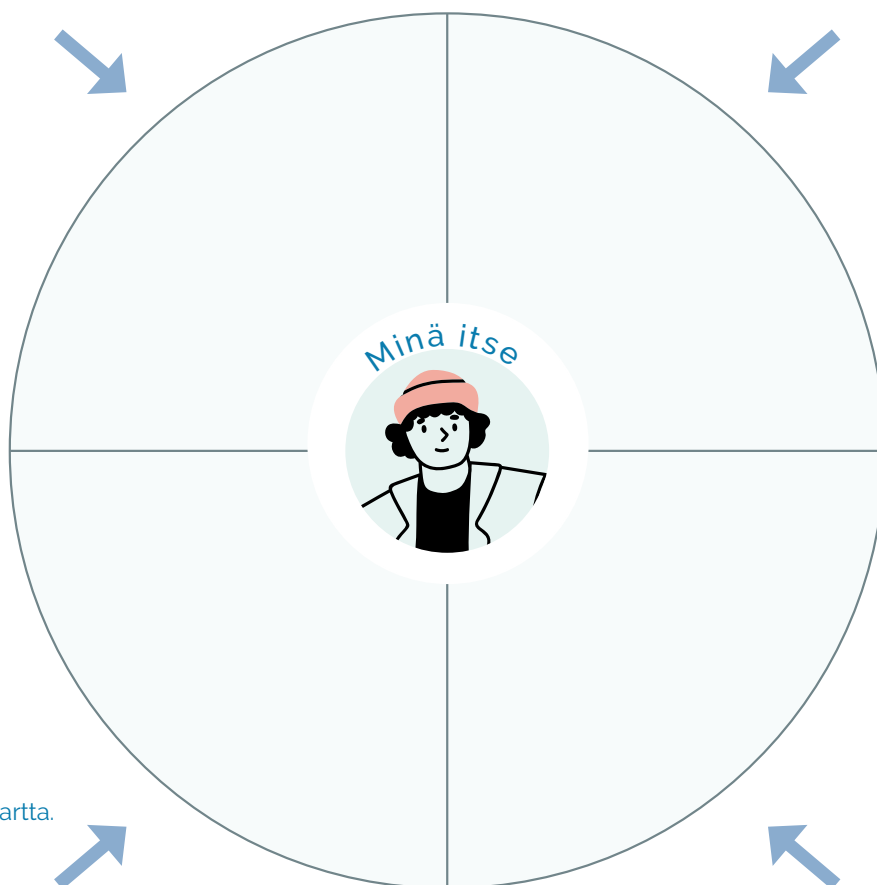
Verkostokartta auttaa havainnoimaan asiakkaan verkoston laajuutta ja kuinka lähellä verkoston jäsenet juuri nyt ovat. Verkostokartan tekeminen rikostaustaisille on tärkeää, jotta he voivat sen avulla itse havainnoida mahdollisia tukea tarjoavia tahoja sekä itselleen haitallisia verkoston jäseniä. Verkosto koostuu läheisistä, perheestä, viranomaisista (poliisi, rikosseuraamuslaitoksen työntekijät), tukihenkilöistä, vertaisista ja palveluntarjoajista (sosiaalityö, päihdetyöntekijä). Verkostoon voi kuulua myös sellaisia tahoja, joita asiakas ei haluaisi siellä olevan, kuten poliisi. Mikäli asiakas muuttaa elämäntyyliään, ei-toivotut verkoston jäsenet siirtyvät aina kauemmas hänestä ja lopulta poistuvat hänen verkostostaan.

Tehtävä: Verkostokartta

Kullekin osallistujalle jaetaan oheinen verkostokarttakuva ja kynä.

Tehtävän ohjeistus: Pohdi elämääsi tällä hetkellä vaikuttavia ihmisiä ja sijoita heidät verkostokartan eri sektoreihin. Nimeä sektorit itse (esim. perhe, kaverit, viranomaiset, vertaiset). Sijoita yksittäinen henkilö sitä lähemmäs keskustaa, mitä lähempänä hän sinua tällä hetkellä on. Pohdi, mitkä eri osiot ovat muuttuneet vankeusaikana ja miten ne ovat muuttuneet. Mieti sen jälkeen, mitä haluaisit muutta tai mihin on tulossa muutoksia.

Läheneekö tai etääntyykö joku taho/henkilö sinusta? Haluaisitko tai tarvitsisitko verkostoosi jonkun tahon/henkilön lisää? Miten voit itse vaikuttaa verkostossa tapahtuvaan muutokseen vai voitko?

Kuva g: Verkostokartta.

Vinkkejä verkostokarttatehtävän käyttöön:

- Verkostokarttatehtävän voi tehdä yksilö- tai ryhmäohjauksessa.
- Ryhmässä verkostokarttaa tehtäessä kannattaa käyttää apuna omaa paperille täytettyä verkostokarttaa.
- Ryhmätehtävänä verkostokartta voi tarjota osallistujille ahaa-elämyksiä ja he voivat saada toisten ryhmäläisten avulla täydennystä omaan verkostoonsa.

HAITALLINEN TOIMINTA JA LÄHEISET

Kun ihminen tekee rikoksia tai käyttää päihteitä haitallisesti, hän ei useinkaan ajattele haitallisen toimintansa seurauksia muille kuin itselleen, jos ajattelee niitä ollenkaan. Hänen toimintansa on usein todella itsekeskeistä ja keskittyy vain lyhyen ajan hyötyyn, eikä hän välttämättä näe ollenkaan toimintansa haittavaikutuksia, varsinkaan muille aiheuttamaansa huolta ja surua.

Ihmisen haitallinen toiminta heijastuu myös hänen läheisiinsä. Yleensä haitallisesta toiminnasta aiheutuvista vahingoista joutuu kärsimään myös joku muu kuin ihminen itse. Läheiset voivat olla huolissaan, kun seuraavat vierestä ihmisen itselleen aiheuttamaa kärsimystä. Muutoksen kannalta läheisten tai ystävän tuki voi olla tärkeässä roolissa, niin että henkilön voimavarat riittävät muutokseen. Ihmisen on tärkeää myös ymmärtää itse haitallisen toimintansa vaikutukset omaan lähipiiriinsä. Tämä voi lisätä hänen motivaatiotaan muutokseen.

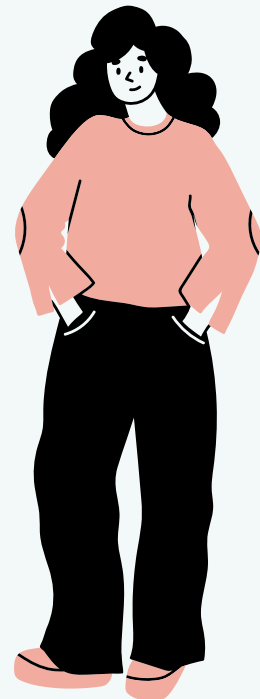
Tehtävä: Läheiset

Jokaiselle osallistujalle jaetaan paperi ja kynä. Kysymykset voidaan tulostaa paperille tai kirjoittaa taululle. Osallistujat vastaavat kysymyksiin ensin itsenäisesti. Lopuksi vastauksia käydään ryhmässä läpi.

Tehtävän kysymykset:

Mieti sinulle tärkeitä henkilöitä, kuten läheisiä, sukulaisia, ystäviä ym.

- 1) Mitä läheinen ihminen on sinulle? Miten se määrittyy?
Mikä siihen vaikuttaa?
- 2) Millaisia tunteita tunnet läheisiäsi kohtaan?
- 3) Mitä tunteita läheiset näyttävät sinua kohtaan?
- 4) Miten haitallinen toiminta on vaikuttanut läheisimpiin ihmissuhteisiisi?
- 5) Miten vaikutat tällä hetkellä läheisiin suhteisiin? Entä tulevaisuudessa?

3.4.2 Desistanssi eli rikollisuudesta irrottautuminen

Desistanssin tukeminen on keskeisessä roolissa, kun tavoitteena on tukea rikostaustaisten elämäntapamuutosta. Mikäli yksilö jatkaa rikollista käyttäytymistä, voi hän joutua takaisin vankilaan. Tämä ei edistä hänen integroitumistaan yhteiskuntaan. Kiinnittyminen erilaisiin muutosta tukeviin toimiin, kuten työn tekemiseen tai opiskeluun, tukee yksilön desistanssia.

Desistanssia kuvataan etenevänä prosessina, johon kuuluu primääridesistanssi, sekundaaridesistanssi ja tertiäridesistanssi.

Kuva 10: Desistanssiprosessi.

Primääridesistanssissa henkilö on tekemättä rikoksia, mutta ei omasta halustaan. Rikoksettomat ajat voivat vaihdella viikoista vuosiin. Usein esimerkiksi vankilatuomiot tai muut laitosjaksot katkaisevat henkilön rikosputken, eikä hän tee juuri sillä hetkellä rikoksia.

Sekundaaridesistanssissa henkilö ei enää tee rikoksia omasta halustaan. Hänen identiteettinsä alkaa muuttua, sosiaalinen verkosto vaihtuu pois rikoksia tekevästä piireistä, ja hän ei enää lopulta koe rikollista elämäntapaa omakseen. Sekundaaridesistanssi on desistanssin tärkein vaihe, ja se voi kestää useampia vuosia. Valmennuksessa keskitytään tähän desistanssinvaiheeseen. Sitä ei voida määritellä tarkkaan, milloin rikostaustainen siirtyy tähän vaiheeseen. Siirtyminen voi tapahtua jo vankilassa tai pian vapautumisen jälkeen. Tärkeintä on tarjota tässä desistanssin vaiheessa olevalle riittävää tukea, joka mahdollisesti auttaa häntä kiinnittymään ei-rikolliseen maailmaan ja yhteiskuntaan. Esimerkiksi työ, harrasteet, uudet ystävät, parisuhde ja hyvän tekeminen muille ovat tutkitusti tässä vaiheessa lisänneet ihmisten desistanssia.

Tertiäridesistanssin saavuttanut henkilö on lopullisesti lopettanut rikollisen käyttäytymisen. Hän kokee olevansa osa yhteiskuntaa. Yhteiskunta ei kohtelee häntä enää rikollisena tai entisenä rikollisena, vaan näkee hänet osana toimivaa yhteiskuntaa.

Lähteet:

Maruna, S. & Farall, S. 2004. *Desistance for Crime: A theoretical reformulation.*

Mcneill F. 2015. "Desistance and Criminal Justice in Scotland."

Seuraavien tehtävien tarkoitus on tarkastella yksilön rikollista käyttäytymistä sekä vahvistaa hänen motivaatiotaan muutokseen. Tehtäviä ei tarvitse käydä tässä esitettyssä järjestyksessä, vaan niistä voidaan poimia ryhmälle sopivia tehtäviä.

Desistanssitehtävä 1: Rikollisuuden hyväksyminen – mikä on ok ja mikä ei ole

Tehtävässä tarkastellaan aikaisempaa rikollista käyttäytymistä, jota verrataan nykyhetken ajattelutapaan. On tärkeää, että tehtävässä käsitellään rikollista käyttäytymistä sellaisena kuin osallistujat sen näkevät, ei lain näkökulmasta. Yhteiskunta säätää lait, jotka vaihtelevat eri puolilla maailmaa, eli laillisuuskäsitettä ei kannata tässä tehtävässä tarkastella. Kaikki eivät välttämättä halua puhua menneestä, mutta siitä puhuminen on tärkeää, että osallistujat huomaavat eron aikaisemman ajattelutapansa ja nykyisen ajattelutapansa välillä. Vaikka aluksi voi vaikuttaa siltä, että ryhmä ei haluaisi keskustella menneestä, yleensä osallistujat alkavat keskustella siitä ryhmäohjauksen edetessä.

Piirrä taululle kaksi laatikkoa ja kirjoita niiden yläpuolelle otsikot ja alapuolelle osallistujien vastauksia.

Minkälainen rikollinen toiminta on sinulle ok?	Minkälaista rikollista toimintaa et voi hyväksyä tai mikä ei ole ok?
Esimerkkejä: päihteiden myyminen/välittäminen, eri huumausaineet (onko eroja?). Väkivalta, myös itsepuolustustilanteissa. Varkaudet (kaupat, ajoneuvot ym.) – onko eroa sillä varastaako yksityishenkilöltä vai yritykseltä? Varastetun tavaran myyminen ja ostaminen. Keikasta (rikoksesta) vinkkaaminen. Petokset (myös vakuutus- ja veropetos). Eri rikkeet: punaisia päin käveleminen, matkustaminen ilman matkalippua julkisissa liikennevälineissä jne.	Esimerkkejä: Liikennejuopumus, koritta ajo, ylinopeus, punaiset valot. Asuntomurto tai asunnon polttaminen. Laittoman aseiden hallussapito tai teräaseiden kantaminen julkisella paikalla.

Desistanssitehtävä 2: Rikollisuudessa kiinni pitävät asiat ja muutosta tukevat asiat

Tehtävässä tarkastellaan, mitkä asiat pitävät kiinni rikollisuudessa ja mitkä tukevat muutosta. Rikollisuudessa kiinnipitävät asiat voivat olla myös rikollisuuden haittoja ja muutosta tukevat asiat rikollisuudesta luopumisen hyötyjä. Hyödyt ja haitat -tehtävä, joka esitetään muutosta koskevassa luvussa, voidaan tehdä myös erikseen.

Piirrä taululle kaksi laatikkoa ja kirjoita niihin otsikot ”Rikollisuudessa kiinni pitävät asiat” ja ”Muutosta tukevat asiat”. Ensin käydään läpi rikollisuudessa kiinni pitäviä asioita ja sen jälkeen siirrytään muutosta tukeviin asioihin. Laatikoiden täyttämiseksi voidaan siirtyä edestakaisin sen mukaan, miten tehtävän tekeminen on luontevinta.

Rikollisuudessa kiinni pitävät asiat	Muutosta tukevat asiat
Nopea raha	Perhe
Kaverit	Kyllästyminen rikollisuuteen
Vapaus (ei tarvitse noudattaa lakia)	Halu tasaisempaan elämään
Huolettomuus	Seuraukset rikollisuudesta (tuomiot)
Imago, ego	Työ tai opiskelu
	Urheilu

Desistanssitehtävä 3: Mistä rikollisuudessa haluaisin luopua?

Tehtävä on jatkoa desistanssitehtävälle 2.

Desistanssitehtävä 3 on kaksiosainen, joten sen läpikäymiseen kannattaa varata pidempi aika tai käydä se läpi kahdella eri ohjauskerralla. Tehtävän ensimmäisessä osassa tarkastellaan, mistä rikollisesta käyttäytymismallista tai rikollisuudesta aiheutuvasta ilmiöstä osallistujat haluaisivat luopua sekä mistä heidän on vaikeinta luopua ja mistä taas helpointa. Toisessa osassa tarkastellaan, mitä rikollisen toiminnan ja käyttäytymisen tilalle voisi saada, miten se mahdollistuisi ja mitä ihminen voi itse tehdä sen eteen. Mikäli osallistujien on hankala keksiä vastauksia, ohjaaja voi tuoda muutaman esimerkin ja kysyä: miltä tämä kuulostaisi?

Mikäli ohjaus tehdään kahdella eri tapaamiskerralla, on hyvä ottaa ensimmäisen osan vastauksista kuvat työpuhelimella tai kirjata ne ylös, niin vastaukset ovat tallessa toista osaa tehtäessä.

Piirrä taululle kolme laatikkoa kuvan osoittamalla tavalla ja otsikoi ne mallin mukaisesti. Ensimmäiseksi käydään läpi asioita, joista haluttaisiin luopua. Tämän jälkeen mietitään, mistä on vaikein luopua ja lopuksi sitä, mistä on helpoin luopua. Jo läpikäytyihin laatikoihin voi aina lisätä sisältöä, mikäli tehtävän edetessä tulee esille uusia asioita.

Tehtävän ensimmäinen osa:
Mistä haluaisin luopua?

- Päihteiden käyttö
- Väkivalta
- Kaverit, joilla on rikollista käyttäytymistä
- Rikollisuutta tukevat periaatteet
- Rikollinen ajattelu
- Ego, maine, kunnia
- Rikoksilla hankittu raha
- Vankilatuomiot

Mistä on vaikein luopua?

- Raha
- Kaverit
- Ego
- Päihteet

Mistä on helpoin luopua?

- Vanhat paikat, joissa on hengailtu
- "Turhat" ihmiset

Tehtävän toinen osa:

Piirrä kolme uutta laatikkoa taululle ja otsikoi ne. Jatka ensimmäisen osan pohjalta. Kannusta osallistujia miettimään vastauksia tarkkaan.

Mitä voisin saada tilalle?

- Tasaisen elämän
- Työn
- Perheen
- Oikeita ystäviä
- Pysyvän kodin

Miten siitä tulee mahdollista?

- Katkaisen välit ihmisiin, jotka vetävät minua rikosten tielle
- Muutan ajatusmalliani
- Haen töitä tai opiskelupaikkaa
- Muutan kulutustottumuksiani

Mitä voin itse tehdä näiden eteen?

- Muutan ajatteluani rikollisuudesta
- Katkaisen välit vanhoihin kavereihin
- Lopetan päihteiden käytön
- En tee rikoksia
- Haen töitä
- Haen opiskelupaikkaa
- Katson tarkemmin, mitä ostan kaupasta

ARVOT, ASEENTEET JA AJATTELU

Arvot ja asenteet ovat sosiokulttuurisia käsitteitä, jotka muotoutuvat yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksesta. Arvot voivat muuttua ihmisen oman ajattelutavan tuloksena. Miten esimerkiksi suhtaudumme muuttuvan maailman tilanteisiin kuten rikoksiin, rasismiin tai vaikkapa päihdepolitiikkaan? Arvot ovat luonteeltaan myös käsitteellisiä ja ne ohjaavat ihmisten tai ihmisryhmien toimintaa. Esimerkiksi maailmanrauha tai sinnikkyys ovat sellaisia arvoja, joita voidaan pitää yleisesti tavoiteltavina, toivottuina asioina tai piirteinä.

Asenne kuvastaa ihmisen myönteistä tai kielteistä suhtautumistapaa esimerkiksi jotain sosiaalisesti merkityksellistä asiaa kohtaan. Aseenteet ovat sellaisia tapoja, joiden kautta suhtaudumme ympäröivään maailmaan. Ne voivat olla myönteisiä, neutraaleja tai kielteisiä toimintavalmiuksia, jotka helpottavat päätöksentekoa sen suhteen, miten eri tilanteissa tulee toimia. Uusia asenteita muodostuu, kun kohtaamme uusia asioita ja tilanteita.

Ihmisen arvot ja asenteet usein muuttuvat, kun hän irrottautuu rikollisuudesta. Esimerkiksi aikaisemmin on ollut hyväksyttyä varastaa, mutta rikollisuudesta irrottautumisen jälkeen tämä ei ole enää mahdollista. Näin yksilön arvomaailma ja asenteet rikollisuutta kohtaan ovat muuttuneet.

Lähteet:

Tieteen termipankki 5.9.2025: Filosofia: arvo; Kasvatustieteet: asenne.

Tehtävä: Arvot ja asenteet

Tehtävä on hyvä tulostaa paperille ja jakaa jokaiselle osallistujalle. Osallistujat saavat ensin vastata kysymyksiin rauhassa, minkä jälkeen vastauksia voidaan käydä läpi ryhmässä kokonaan tai osaksi. Vastaukset voidaan käydä läpi myös yksilöohjauksessa.

Arvot ja asenteet

- 1) Nimeä itsellesi tärkeitä arvoja, joilla on vaikutusta päivittäiseen toimintaasi.
- 2) Osaatko kertoa, millaisen arvopohjan olet oppinut tai saanut kasvatuksessasi?
- 3) Onko arvoissasi tapahtunut muutoksia viime aikoina? Mikä siihen on vaikuttanut?
- 4) Arvotehtävä itsenäisesti: Mieti elämässäsi viisi tärkeintä arvoa. Älä kuitenkaan kirjoita ihmisten nimiä. Kun olet kirjoittanut viisi tärkeintä arvoasi, pyyhi pois yksi, sitten seuraava ja seuraava kunnes sinulle jää jäljelle viimeinen, eli mahdollisesti tärkein nimeämäsi arvo. Voit halutessasi kertoa näistä tai pitää nämä omana tietonasi. Tarkoituksena on nähdä itselle tärkeimmät arvot sekä havainnoida, miltä arvojen menetys tuntuu.
- 5) Minkälaisia asenteita joudut kohtaamaan toisilta ihmisiltä?
- 6) Eroavatko asenteesi omasta mielestäsi "yleisesti hyväksytyistä" asenteista? (Esimerkiksi miten ympärillä oleva yhteiskunta odottaa ihmisten toimivan.)
- 7) Minkälaiset asenteet sinulla on esimerkiksi viranomaisia kohtaan? (Sosiaalityöntekijät, Kela, poliisi, vanginvartijat jne.) Ovatko asenteesi ajan myötä muuttuneet? Miten?
- 8) Minkälaiset asenteesi ovat esimerkiksi politiikkaa, päihteiden käyttöä, maahanmuuttoa ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan?
- 9) Ovatko asenteesi omasta mielestäsi kohdallaan, vai joudutko asenteidesi vuoksi ajoittain vastakainasetteluun toisten kanssa?

AJATUSVÄÄRISTYMÄT (COGNITIVE DISTORTIONS) JA USKOMUKSET

Ajatusvääristymät ovat haitallista ajattelua, epätarkoituksenmukaisia piileviä uskomuksia tai olettamuksia itsestä, muista ihmisistä tai maailmasta yleisesti. Nämä perususkomukset ovat muotoutuneet pitkän ajan kuluessa ja voivat tuntua tosilta, kunnes niitä tarkastellaan kriittisesti. Erilaisista tilanteista johtuvat ajatukset edustavat tilanteesta tehtyä tulkintaa ja osa niistä vääristyy perususkomusten kautta. Tällaiset ajatusvääristymät johtavat epämiellyttäviin tunteisiin ja tilanteisiin sekä ongelmalliseen käyttäytymiseen. Ajatusvääristymiä ilmenee usein päihteiden käyttäjillä sekä rikostaustaisilla, mutta ne voivat ylläpitää myös masennusta sekä muita riippuvuuksia.

Muutamia yleisiä ajatusvääristymiä ja uskomuksia saattavat altistaa hankaliin tilanteisiin ja haitalliselle käyttäytymiselle:

1. **Mustavalkoajattelu** ("joko-tai"-ajattelu), jolle on ominaista, että nähdään asioista vain ääripäät: "jokin on tai ei ole", "kieltäydyn kaikesta tai sallin kaiken", "onnistun tai olen looseri". Mustavalkoajattelu on jäykkää ja hyvin ehdotonta: "Kaikki poliisit ovat vihollisia." Ajatusvääristymä tekee vaikeaksi tunnistaa asioiden monimuotoisuutta ja aiheuttaa tunteiden vaihtelua äärilaidasta toiseen. Arki muuttuu vuoristoratamaiseksi elämäksi, jossa mustavalkoajattelu vie nopeasti haasteesta toiseen.
2. **Väärät yleistykset** ("kaikki", "aina", "ei kukaan"). "Kukaan ei välitä minusta", "koko maailma on minua vastaan", "aina minä mokaan". Tälle vääristymälle perustuvat muun muassa rasismi ja ennakkoluulot: kun on lukenut uutisista maahanmuuttajan tekemästä rikoksesta, saattaa ajatella "kaikki maahanmuuttajat ovat rikollisia". Ajatusvääristymä voi toimia myös vertaisryhmiä ja ammattilaisten tarjoamia palveluja vastaan: kun on kerran käynyt NA-ryhmässä mutta ei ole kokenut juuri sitä ryhmää omakseen, saattaa ajatella, että "kaikki NA-laiset ovat lahkolaisia". Tai kun ei ole heti saanut apua sosiaalitoimistosta, voi ajatella, että "kukaan ammattilainen ei auta minua". Keskeisimmät muokattavat kohteet ovat itseä koskevat väärät yleistykset, kuten "minä en muutu koskaan", "olen epäonnistunut kaikessa", "en koskaan opi". Niistä syntyy helposti haitallisia uskomuksia ("olen arvoton", "en osaa mitään"), jotka tekevät monista tilanteista ongelmallisia.
3. **"Aivoluteilu" eli toisen ajatusten lukeminen.** Aivoluteilulle on yleistä tehdä vääriä tulkintoja jo toisen pienistä eleistä. Esimerkiksi jos työkaveri tulee aamulla töihin ja näyttää pahantuuliselta, tehdään tulkinta, että "hän on varmasti vihainen juuri minulle" vaikka todellisuudessa hän on naarmuttanut työmatkalla autoaan. Parisuhteissa tämä ilmenee usein niin, että kumpikin olettaa tietävänsä toisen ajatukset eikä kysy asiaa suoraan: "Nyt hän haluaa, että..." Koska ajatusten lukeminen perustuu usein vähäisiin vihjeisiin, se sisältää mielivaltaista päättelyä. Suorat ja avoimet kysymykset ovat ratkaisu sen ehkäisemiseksi.
4. **Suurentelu** on ajatusvääristymä, jossa jonkin asian kielteisiä tai myönteisiä puolia liioitellaan dramaattisesti. Pienet vastoinkäymiset paisuvat suuriksi ongelmiksi ja satunnainen ärtymys muuttuu pitkäaikaiseksi kaunaksi. Päihdetyössä tämä näkyy esimerkiksi **Alan Marlattin** kuvaamassa "rikkomusvaatimuksessa", jossa yksi lipsahdus tulkitaan koko päihdetömyyden epäonnistumiseksi: "Tähän se loppui" tai "Olen jo retkahtanut, turha enää yrittää." Silti tilanteen voi pysäyttää, hengähtää ja pohtia vaihtoehtoja – myös yhden käyttökerran jälkeen. Suurentelemisen vastakohta on vähättely, joka voi ilmetä vääränä vaatimattomuutena "enhän minä nyt voi..." tai omien tunteiden mitätöimisellä "en minä nyt loukkaantunut, älä välitä..."

5. **Katastrofi-ajattelu** eli "ennustajaeukkoilu" on ajatusvääristymä, jossa ennakoidaan pahimmat mahdolliset seuraukset, esimerkiksi: "Lapsi yskii – tämä on varmasti jotain vakavaa." Puolison eriävä mielipide saatetaan tulkita tulevaksi kriisiksi tai neutraali kommentti merkiksi suhteen päättymiseksi. Psykoterapeutti **Albert Ellis** kutsuu tätä "kauheaksi tekemiseksi" ja liittää sen alhaiseen turhautumisen sietokykyyn – pienikin vastoinkäyminen tuntuu silloin valtavalla tai sietämättömältä.
6. **"Henkilökohtaistaminen" (personalisaatio)** on ajatusvääristymä, jossa henkilö kokee, että toisten käytös liittyy aina häneen itseensä. Tämä ilmenee usein päihitteettömyyden alkutaipaleella, kun ympäristöä "luetaan" kuin itse olisi maailman keskipiste. Esimerkiksi: "Ne kaikki tuijottivat minua baarissa", "Ei se moikannut minua kadulla" tai "Liikennevalot vaihtuvat punaiseksi aina, kun minä tulen risteykseen". Tällainen ajattelutapa saa ihmisen loukkaantumaan monesta asiasta.
7. **Pitäisi-tyrannia** tarkoittaa ajattelutapaa, jossa henkilö asettaa itselleen tai toisilleen lukemattomia pakollisia velvoitteita ja sääntöjä. Tämä ajattelutapa vähentää iloa ja ylläpitää päihderiippuvuutta tai masennusta. Esimerkkejä: "Minun pitäisi levätä, mutta en voi, kun on niin paljon hoidettavaa" tai "Nyt kun olen lopettanut käytön, minun on pakko...". Pitäisi-tyrannia voi johtaa jatkuvaan suorittamiseen ja epätasapainoon oman hyvinvoinnin ja muiden odotusten välillä.
8. **Leimaaminen** on ajatusvääristymä, jossa henkilö laittaa itselleen tai toisille jäykän leiman epäonnistumisen tai virheen perusteella ja unohtaa muut tulkintamahdollisuudet. Esimerkiksi: "Olen tällainen törppö, en osaa mitään", "Luuseri, kaikki naiset antavat pakit", tai muiden kohdalla: "Idioottihan se on, miksi edes juttelen sille mitään."
9. **Emotionaalinen päättely** on ajatusvääristymä, jossa tunteiden perusteella tehdään johtopäätöksiä todellisuudesta. Esimerkiksi: "Tunnen itseni typeräksi, joten minun täytyy olla typerä." Tämän ajattelutavan myötä ihmiset uskovat tuntemuksiinsa niin vahvasti, että jättävät huomiotta vastakkaisen todistusaineiston, kuten: "Tunnen oloni epäileväiseksi tätä miestä kohtaan – siis hän on varmaan rikollinen", vaikka toisen osapuolen syyllisyydestä ei ole todisteita.
10. **Valikoiva havaitseminen (henkinen suodatin)** ilmenee, kun ihminen kiinnittää huomionsa yhteen, usein negatiiviseen yksityiskohtaan ja unohtaa kokonaiskuvan. Tämä ajatusvääristymä saa meidät tekemään mielivaltaisia johtopäätöksiä, kuten: "Se lääkäri oli aika nuori tai "Kädenpurius oli aika vetelä, hän ei ole rehti."
11. **Mielivaltaiset johtopäätökset** syntyvät, kun teemme arvioita pelkkien pienten vihjeiden perusteella. Esimerkkejä: "Minä tiedän, ettei hän välitä minusta, koska selailee papereita puhuessani", "Tiedän, että olet vihainen, kun katsot noin", tai "Ihminen, joka puhuu tuollaisella murteella, ei voi olla kovin fiksu."
12. **Positiivisen poissulkeminen** ilmenee, kun henkilö jättää huomiotta omat onnistumisensa ja hyvät kokemuksensa ja selittää ne sattumalla tai poikkeuksilla. Sen sijaan kielteiset kokemukset liitetään itseensä ja persoonaan. Tämä ajatusvääristymä näkyy usein "kyllä – mutta" -lauseina: "Kyllä meni ihan hyvin, mutta olisi mennyt paremmin, jos...." Usein siihen liittyy vertaileva ajattelu, jossa oma suoritus nähdään epäedullisessa valossa suhteessa muiden suorituksiin.

Nämä ajattelutavat johtavat hankalaan käyttäytymiseen ja tunteisiin. Ne liittyvät usein ahdistukseen, paniikkiin ja erilaisiin pelkotiloihin, joko niiden ennakoijina tai rinnakkaisina tekijöinä. Tavoitteena ei ole

väkinin muuttaa kielteisiä tunteita positiivisiksi, vaan arvioida ajatuksia ja uskomuksia kysymällä: 1) Onko tämä totta? 2) Auttaako se minua saavuttamaan tavoitteeni? Pyrkimyksenä on kehittää toimivaa, tavoitteiden mukaista ajattelua ja toimintaa. Ajatusvääristymiä ja haitallisia uskomuksia voidaan muuttaa esimerkiksi käyttäytymiskokeilujen tai sokraattisen dialogin avulla.

Käyttäytymiskokeilussa toimitaan eri tavalla kun mitä tunne tai ajatus kertoo: Olet aikaisemmin kokenut, että vertaistukiryhmästä ei ole ollut mitään hyötyä, mutta menet silti paikalle vaikka se tuntuu hyödyttömältä. Tällöin tarkistat pitääkö uskomus todella paikkansa.

Sokraattisen dialogin keskeiset kysymykset:

1. Mitä mielessäni liikkui?
2. Mitä ajattelin siitä?
3. Mitä se merkitsi minulle?
4. Millä muulla tavalla voisin ajatella tuosta asiasta?
5. Mikä puhuu tuon näkemyksen puolesta?

Lähde

Holmberg, N. & Aura, M. A-klinikkasäätiö 2008.

Vinkkejä ohjaajalle:

- Huomioi, että osa ajatusvääristymistä on keskenään samankaltaisia, vaikka konteksti vaihtelee.
- Asiakkaiden on hyvä olla tietoisia näistä ajatusvääristymistä ja uskomuksista, koska ne ovat yksi haitallisen käyttäytymisen ylläpitäviä tekijöitä.
- Ajatusvääristymisiä on kaikilla ihmisillä.
- Tärkeintä on, että asiakkaat tunnistaisivat niitä ja kyseenalaistaisivat ajatuksiaan ja tunteitaan, jotka johtuvat ajatusvääristymistä tai uskomuksista.
- Nopein tapa kyseenalaistaa on kysyä itseltä: Onko tämä totta? Auttaako se minua saavuttamaan tavoitteeni?
- Kannusta asiakkaita kokeilemaan käyttäytymiskokeilua ja sokraattista dialogia

Ohjauksessa kannattaa käyttää apuna näyttöä tai videotykkiä, johon heijastaa teoreettinen materiaali. Tällöin asiakkaiden on helpompi seurata sisältöä.

Asiakkailta kannattaa kysyä: Kuulostaako tutulta? Onko tällainen aiheuttanut haasteita?

Tehtävä: Ajatusvääristymien ja uskomusten tunnistaminen ja korjaaminen

Ensin käydään läpi erilaiset ajatusvääristymät ja uskomukset, jonka jälkeen tehdään tehtävä. Tehtävä kannattaa tulostaa paperille ja jakaa se kynien kanssa osallistujille. Tehtävä tehdään ensin itsenäisesti, jonka jälkeen se käydään yhteisesti läpi ja pohditaan vaihtoehtoja yhdessä. Ohjeista osallistujia käyttämään sokraattista dialogia ajatusvääristymän tarkistamiseen. Sokraattinen dialogi kannattaa kirjoittaa taululle, jotta osallistujat muistavat sen helpommin. Sokraattisen dialogin lisäksi voidaan väittämät tarkistaa kyseenalaistamalla ne: 1) Onko tämä totta? 2) Auttaako se minua saavuttamaan tavoitteeni?

Ohje:

Mieti, mitä mahdollisia ajatusvääristymiä seuraavat ajatukset sisältävät ja kirjoita ko. ajatus korjattuna omin sanoin.

- 1) En koskaan tule ymmärtämään näitä asioita. Kaikki pitävät minua ihan tyhmänä.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

- 2) On kauheaa, jos muut huomaavat miten pihalla olen. On varmaan parempi, kun en kysy mitään.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

- 3) Tämä on ihan väärä kurssi minulle. Enhän mä tartte tätä. Mä pystyn olla kyllä käyttämättä, jos mä niin haluan tai päätän.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

- 4) Ei sillä niin suurta väliä ole, mitä mä nyt teen. Vaikka mä kuinka yritän, niin muut kuitenkin tekevät kaikki päätökset mun puolesta, määrää mitä mä teen ja lyö kaikki jutut tyhjäksi.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

- 5) Nyt en kyllä kysy mitään. Viimeksi kaikki alkoi nauraa minulle ja muutenkin kyseenalaistaa mun kommentit. Sitä iloa en niille kyllä anna.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

- 6) Joko tajuan tän jutun nyt heti tai mun on turha edes yrittää.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

- 7) Eihän tää nyt mitään ollu. Enhän mä mitään tehnyt. Kuka tahansa olisi tajunnut sen jutun. Ne sanoo kaikille noin tässä tilanteessa, ei se liity muhun mitenkään. Se vaan yrittää huijata mua.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

- 8) Kaikki vartijat ovat samanlaisia. Niihin ei voi luottaa. Ne vaan puhuu puhumisen takia. Ekaks ne lupaa ja sit ne on niinkun ne ei olisi kuullutkaan koko asiasta.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

- 9) Tässä ei ole mitään uutta minulle. Mä tiedän jo tän kaiken. Ja noi muut tietää siitä vaan puolet.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

- 10) Mun on pakko käyttää tai juoda välillä. Muuten mua pidetään ihan petturina, johon ei voi luottaa.

AJATUKSEN KORJAUSEHDOTUS:

3.4.3 Arjen- ja taloudenhallinta

Tiia Aro & Heikki Oravasaari

Arjen- ja taloudenhallinnan vahvistaminen on rikostaustaisilla tärkeä osa kuntoutumista, koska usein aikaisempi elämäntyyli on ollut todella huoletonta, vastuuta ei ole koettu olevan ja koko elämänhallinta on voinut olla todella kaoottista. Rikoksilla hankittu nopea raha on yleensä myös käytetty nopeasti, eikä esimerkiksi kauppastoksia tai muitakaan kuluja ole juuri tarvinnut miettiä.

ARJENHALLINTA

Sosionomiopiskelija **Tiia Aro** on kehittänyt arjenhallintataitoja ja taloudenhallintaa käsittelevän ryhmäkokonaisuuden osaksi kuntoutusta. Alla arjen- ja taloudenhallintaan liittyviä tehtäviä, joita voidaan käyttää ryhmäohjauksessa. **Amy Roslander** kehitti lisäksi vielä laajemman taloudenhallintaohjeen rikostaustaisille. Ohje löytyy oppaan lopun tehtävätosiosta (ks. sivu 109).

Tehtävä: Arjenhallinta

Piirrä tyhjä kuvio valkotaululle ja otsikoi se. Jokaisesta osa-alueesta piirretään viiva poispäin ja viivan päähän kirjoitetaan sisältöä allekkain. Arjenhallinnan osa-alueita tarkastellaan yhdessä joko ryhmän kanssa tai yksilökeskusteluissa. Arjenhallinnan eri osa-alueet käydään läpi yksitellen alkaen asumisesta ja mietitään, mitä kaikkea ne pitävät sisällään. Esimerkiksi kohdassa asuminen ja kodinhoito voidaan kysyä:

”Onko asumisen kanssa ollut aikaisemmin haasteita?”

”Mitä kaikkea asunnon siisteyteen kuuluu?”

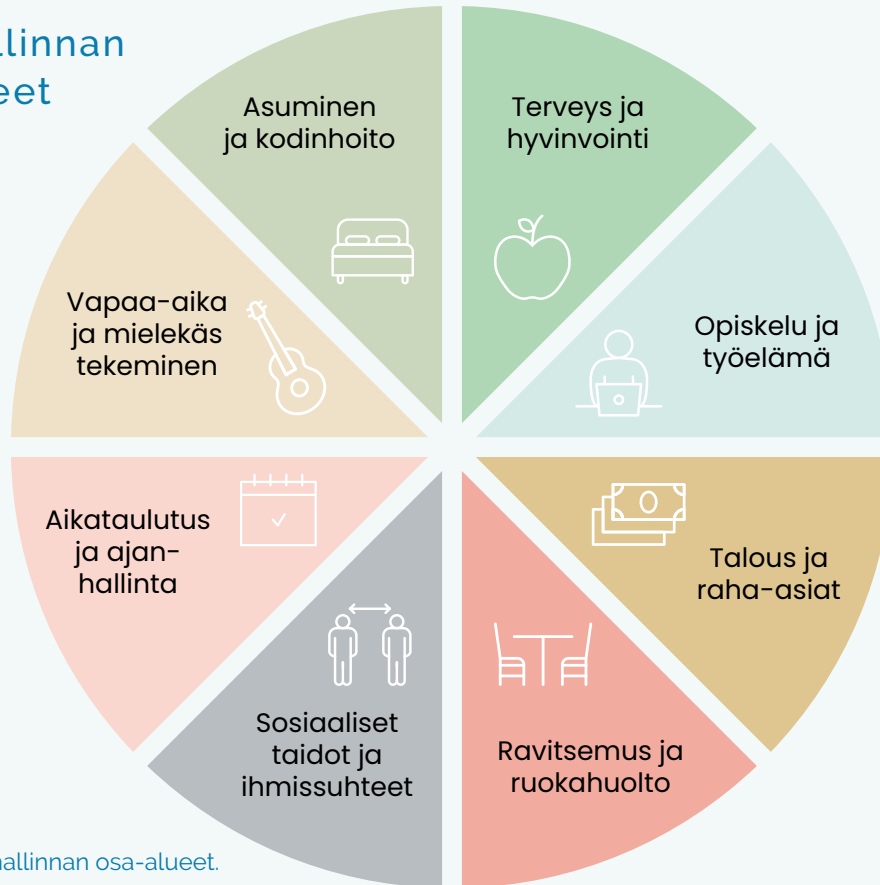
”Onnistuuko vuokran ja laskujen maksu?”

Tärkeää on, että osallistujat tuovat itse sisältöä eri osa-alueisiin. Tarvittaessa ohjaaja voi lisätä olennaisia asioita.

Arjenhallinnan osa-alueet

Kuva 11: Arjenhallinnan osa-alueet.

Alla esimerkki arjenhallinnan osa-alueiden sisällöstä.

1. Asuminen ja kodinhoito

- asunnon ylläpito (siisteys)
- vuokran/maksujen hoitaminen
- kodinkoneiden ja laitteiden käyttö sekä huoltaminen
- jätteiden lajittelu ja kierrätys.

2. Ravitsemus ja ruokahuolto

- terveellisen ruokavalion ylläpito
- ruoanlaittotaitojen harjoittelu
- kaupassa käynti ja ruokalistojen suunnittelu
- mahdollisten erityisruokavalioiden tai ruokarajoitteiden huomioiminen

3. Terveys ja hyvinvointi

- riittävä uni ja lepo
- säännöllinen liikunta ja ulkoilu
- terveydenhuollon palvelujen käyttäminen

4. Sosiaaliset taidot ja ihmissuhteet

- perhesuhteiden ja ystävyyssuhteiden ylläpito
- vuorovaikutustaidot
- harrastukset ja yhteisöllisyys
- verkostojen rakentaminen ja niiden ylläpito

5. Opiskelu ja työelämä

- opiskelu- ja työelämäntaitojen hallinta
- aikataulujen noudattaminen ja vastuun ottaminen
- työhakemuksien sekä muiden virallisten asioiden hoitaminen
- oman osaamisen kehittäminen

6. Aikataulutus ja ajanhallinta

- päivärytmin ja rutiinien ylläpito
- kalenterin tai muistilistojen hyödyntäminen
- priorisointi ja stressinhallinta

7. Talous ja raha-asiat

- budjetointi ja rahankäytön suunnittelu
- laskujen maksaminen ajallaan
- säästäminen ja velkojen hallinta
- sosiaalietuuksien ja tukien hakeminen tarvittaessa

8. Vapaa-aika ja mielekäs tekeminen

- harrastukset ja kiinnostuksen kohteet
- kulttuuri ja virkistystoiminta
- rentoutuminen ja palautuminen

Arjenhallinnan osa-alueiden läpi käymisen jälkeen keskustelua on mahdollista jatkaa seuraavilla kysymyksillä:

- Minkä osa-alueiden hoitaminen on helppoa?
- Minkä osa-alueiden kanssa on haasteita?
- Millaiset rutiinit auttavat sinua hallitsemaan arkeasi paremmin?

Kun arjenhallinnan osa-alueet on käyty läpi, tehtävää jatketaan kartoittamalla arjenhallintaa tukevia ja heikentäviä asioita sekä elämäntilanteen vaikutusta arjenhallintaan:

Mitkä asiat tukevat arjenhallintaa? Esimerkkejä arjenhallintaa tukevista asioista:

- päihteettömyys, mikäli päihteiden käytön kanssa on ollut ongelmia
- itsestä huolehtiminen
- voimavaroista huolehtiminen.

Arjenhallintaa haittaavia/heikentäviä tekijöitä? Esimerkkejä:

- päihteiden hallitsematon käyttö
- mielenterveyden haasteet

Eri elämäntilanteen vaikutus arkeen:

- Miltä arki näyttää silloin, kun kaikki sujuu hyvin? Entä silloin, kun on vaikeampaa?

TALOUDENHALLINTA

Usein rikostaustaisten rahankäyttö on ollut huoletonta. Mikäli raha on hankittu nopeasti, se on myös usein käytetty nopeasti. Myöskään taloudellista ennakointia ei ole ollut mahdollista tehdä epäsäännöllisten tulojen takia. Rikollisuuden jättämisen jälkeen tulot ovat usein vähäisempiä, jolloin asiakas voi joutua harjoittelemaan esimerkiksi säästämistä ja budjetointia. Tästä syystä asiakkaiden kanssa on hyvä tarkastella heidän taloudenhallintaansa.

Osallistava tehtävä taloudenhallintaan:

Kirjoita kysymykset post-it-lapuille tai tulosta useampi kysymys A4-arkille ja leikkaa ne irti niin, että yhdellä lapulla on yksi kysymys. Jaa laput osallistujille. Jokainen osallistuja lukee vuorotellen kysymyksen lapulta ja vastaa siihen. Jos ryhmä ei ole kovin iso ja käytettävissä on riittävästi aikaa, kaikki voivat vastata kysymykseen.

- Millainen olisi unelmiesi taloudellinen tilanne viiden vuoden päästä?
- Mikä on paras säästövinkki, jonka olet kuullut tai käyttänyt itse?
- Mihin käytät rahaa eniten kuukauden aikana?
- Oletko joskus ollut tilanteessa, jossa rahat eivät riittäneet? Miten ratkaisit tilanteen?
- Onko sinulla ollut budjettia tai suunnitelmaa rahankäytölle? Toimiiko se?

- Millaisia tapoja haluaisit oppia taloudenhallintaan liittyen?
- Mitä raha merkitsee sinulle? Onko se turvaa, vapautta, väline unelmien toteuttamiseen vai jotain muuta?
- Seuraatko tuloja ja menoja jollakin tavalla? Mikä tapa toimii sinulle parhaiten?
- Mihin käytät eniten rahaa? Onko siinä jotain, mitä haluaisit muuttaa?
- Mikä on vaikeinta rahankäytön hallinnassa? Onko sinulla taipumusta säästämiseen vai tuhlaamiseen?
- Onko sinulla jokin taloudellinen tavoite, johon säästät? Esimerkiksi asunto, matkustelu tai sijoittaminen?
- Miten suhtaudut velkaan? Onko velka hyvä työkalu vai jotain, mitä pitäisi välttää?
- Miten suhtaudut sijoittamiseen? Kiinnostaisiko sinua sijoittaa? Jos et ole aloittanut, mikä sinua estää?
- Mikä olisi ensimmäinen asia, josta voisit luopua, jos budjettia pitäisi kiristää?
- Miten päätät, mitä kannattaa ostaa uutena ja mitä käytettynä?
- Ostatko mieluummin laatua harvemmin vai halvempaa useammin?

TALOUSLASKURIN ESITTELEMINEN JA SEN TÄYTTÄMINEN

Talouselaskuri on hyvä apuväline talouden tulojen ja menojen kartoittamisessa. Valmiita talouselaskureita löytyy useilta nettisivuilta. Esimerkiksi Martat tarjoavat sivuillaan hyvän laskurin. Yksinkertaisimmillaan laskuriin täytetään menot, jotka vähennetään tuloista, jolloin saadaan selville budjetti.

Esittele asiakkaille jokin talouselaskuri ja ohjeista sen täyttämisessä. Tämän jälkeen voidaan keskustella, millaisia ajatuksia talouselaskuri ja sen täyttäminen herättää.

Lähteet:

Martat. 2025. Talouden suunnittelu eli budjetointi.

VINKKEJÄ TALouden HALLINNAN YLLÄPITÄMISEEN

Seuraavassa muutamia esimerkkejä taloudenhallinnan ylläpitämiseen.

Budjetointi – tiedä, mihin rahasi menevät.

- Kirjaa tulot ja menot ylös – voit käyttää muistivihkoa, Exceliä tai vaikka ilmaista budjetointisovellusta (esim. Kakeibo-menetelmä, Penno.fi).
- Jaa kulut pakollisiin ja vapaaehtoiisiin – esim. vuokra, ruoka ja laskut ovat välttämättömiä ja heräteostokset vapaaehtoisia.
- Tee suunnitelma kuukaudelle – paljonko rahaa voi käyttää päivässä, viikossa tai kuukaudessa?
- Vältä turhia menoja.
- Vertaile hintoja – esim. ruokaostoksissa ja puhelinliittymissä voi säästää paljon vertailemalla.
- Suunnittele ruokaostokset etukäteen – impulssiostokset tulevat kalliiksi.
- Vältä pikavippejä ja korkeakorkoisia lainoja – ne vain pahentavat tilannetta pitkällä aikavälillä.

Säästäminen – pienikin summa merkitsee

- Aloita pienestä – vaikka 5–10 €/kk säästöön on hyvä alku.
- Käytä ”maks ensin itsellesi” -periaatetta – laita rahaa säästöön heti, kun saat tuloja, älä vasta kuukauden lopussa.
- Tee erillinen tili säästöille – näin säästörahat eivät mene vahingossa käyttöön.

Velkojen hallinta ja maksusuunnitelma

- Maksa laskut ajoissa – myöhästymismaksut ja perintäkulut voivat kasvaa isoiksi.
- Neuvottele maksuista – jos et pysty maksamaan laskua, soita ja kysy maksusuunnitelmaa ennen kuin se menee perintään.
- Priorisoi velkojen maksua – aloita korkeakorkoisimmista veloista tai pienimmistä, jos haluat nopeita onnistumisen tunteita.

Selvitä tuet ja palvelut

- Tarkista oikeutesi etuuksiin – esim. asumistuki, toimeentulotuki tai muut tuet voivat auttaa alkuun.
- Hae talous- ja velkaneuvontaa – monissa kunnissa on ilmaisia palveluita, jotka auttavat raha-asioiden suunnittelussa.

Mielenhallinta ja rahankäyttötottumukset

Älä tee ostoksia tunteella – jos mieli tekee ostaa jotain kallista, odota ainakin 24 tuntia ja mieti, tarvitsetko sitä oikeasti.

Muista, että raha on väline, ei tavoite – se mahdollistaa paremman arjen ja tulevaisuuden, mutta ei ole itseisarvo.

Pidä fokus pitkän aikavälin tavoitteissa – mieti, millainen elämäntilanne olisi ihanteellinen 1–5 vuoden kuluttua.

Minkälaisia toimenpiteitä voit tehdä, että saisit pidettyä talouden hallinnassa?

Tiedätkö mistä hakea apua talouden hallintaan?

Ovatko erilaiset hyödylliset puhelinsovellukset tai ilmaiset aktiviteetit tuttuja?

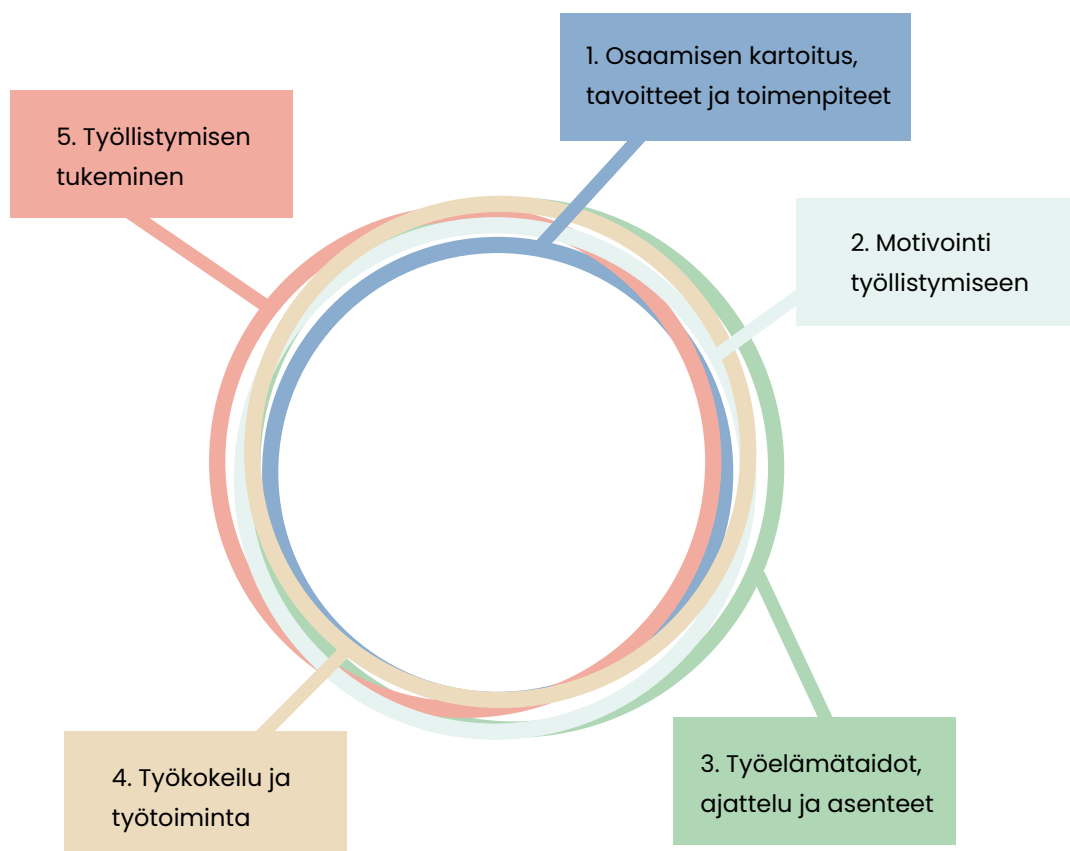
4 Työllistymisen malli

- 4.1 Osaamisen kartoitus, tavoitteet ja toimenpiteet
- 4.2 Motivointi työllistymiseen
- 4.3 Työelämätaidot
- 4.4 Työkokeilu ja työtoiminta
- 4.5 Työllistymisen tukeminen

4 Työllistymisen malli

Virpi Riekk

Rikostaustaisten työllistymisen tukemiseen ei ole yhtä oikeaa tapaa, vaan jokainen yksilö on erilainen työhistoriansa, koulutuksensa ja taitojensa suhteen. Toiselle työn tekeminen saattaa olla vieras asia, kun taas toiselle työhistoriaa on kertynyt elämän varrelta runsaasti, mutta työn tekeminen on katkennut välillä pitkäksiin aikaa vankeustuomioiden tai pidempien työttömyysjaksojen vuoksi. Osalla työllistymiseen ja työssä olemiseen on vaikuttanut paljon rikollinen ajattelu tai rikollinen toiminta, minkä vuoksi työssääolojaksot ovat katkenneet tai työsuhteet päättyneet. Rikostaustaisten kanssa työskentelyssä olisikin hyvä käydä keskustelua työllistymisen lisäksi rikollisuudesta irrottautumisesta. Tähän löytyy oppaan ensimmäisestä osiosta erilaisia tehtäviä, joita on mahdollista hyödyntää joko ryhmän kanssa työskenneltäessä tai yksilöohjauksessa.

Kuva 12: Työllistymisen malli.

Työllistymisen mallissa lähtökohtana on tukea yksilön työllistymistä motivoinnin ja oman osaamisen vahvistamisen keinoin. On tärkeää etsiä jonkinlaista työllistymisen suuntaa yhdessä asiakkaan kanssa ja kartoittaa hänen osaamistaan ja tavoitteitaan. Tämän lisäksi tavoitteena on auttaa asiakasta työllistymisessä konkreettisoin keinoin, joko tarjoamalla erilaista työn tekemisen harjoittelua tai auttamalla asiakasta opintoihin tai työnhakuun liittyvien asioiden hoitamisessa.

4.1 Osaamisen kartoitus, tavoitteet ja toimenpiteet

Osaamisen kartoitus on yksilölähtöinen menetelmä, jonka keinoin voidaan päästä jäsennehtyyn tavoite-tilaan. Kartoituksen avulla henkilöä ohjataan palkkatyön saamiseen ja avoimilla työmarkkinoilla työssä pysymiseen. Osaamisen kartoituksen keinoin asiakasta autetaan hahmottamaan ja ymmärtämään omat vahvuutensa ja heikkoutensa työmarkkinoilla. Tulosten perusteella kartoitus näyttää olevan yksi tärkeimmistä tekijöistä, jotka vaikuttavat työmarkkinoille sopeutumiseen.

4.1.1 Osaamisen kartoitus

Kartoitetaan asiakkaan osaaminen esimerkiksi kokoamalla yksinkertainen luettelo koulutuksesta ja työkokemuksesta.

Opiskelu

Koulutusala	Vuosi	Valmistuminen/ suoritukset
Peruskoulu	2000	2009 /suoritettu
Lukio	2010	2013
Levyseppähitsaaja	2018	2/3 suoritettu

Työhistoria

Työnantaja	Työtehtävät	Ajankohta ja kesto
Varastomeklarit	varastoapumies	2009/ 5 kk
Antin kyläkauppa	myymäläavustaja	2011/ 2 kk
Helsingin vankila	metallipaja/metallityöt	2013–2022
Suomenlinnan vankila	metallityöt ja varastohoito	2022–2023
Testofix Oy	hitsari	2023–2024

Mikä sinulla on päätavoitteena työllistymisen tai opiskelun suhteen? Tee myös varasuunnitelma.

1. Tavoitteena suorittaa kesken jääneet levyseppähitsaajan opinnot loppuun.
2. Mikäli en pääse ammattikouluun, haen aluksi töitä varastoalalta.

Mitä olet tehnyt tähän mennessä tavoitteidesi edistämiseksi?

1. Olen kartoittanut mahdollisia oppilaitoksia, joihin voisin hakea. Olen tilannut koulutodistuksen ja opintosuoritusotteen toteutuneista ammattikouluopinnoista.
2. Olen kysellyt työpaikkoja kavereiden kautta.

Laadi suunnitelma, miten aiot saavuttaa tavoitteesi ja mitä teet seuraavaksi. Kirjaa välitavoitteet ja laadi niille aikataulu. Välitavoitteet auttavat sinua menemään kohti itsellesi asettamaasi päätavoitetta.

Välitavoite	Aikataulu	Toteutus	Seuranta ja arviointi
Koulupaikan etsiminen ja kouluun ha- keutuminen	1.10.2025–1.11.2025	Etsin mahdollisia koulu- paikkoja netistä ja soitan oppilaitoksiin kysyäkseni non-stop aloituksista.	1.12.2025 tavoite tar- kastettu. Muutama oppilaitokseen oltu yh- teydessä.
Työpaikan etsiminen/ kavereilta kysy- minen CV:n laatiminen	1.12.2025	Mikäli koulupaikan saami- nen näyttää epävarmalta, edistän tavoitetta. CV-pajaan osallistuminen	Alustavaa kyselyä tehty, mutta työnantajan en ole ollut vielä yhteydessä. CV:n laatiminen aloitettu

Saavutukset/ Toteutuneet tavoitteet	Arviointi ja mahdolliset jatkotoimenpiteet
1. Keskusteltu muutaman oppilaitoksen kanssa koulutuksen loppuun käymisestä. 2. Lähetetty hakemukset kahteen oppilaitokseen, jossa non-stop haku. Aloitus mahdollisesti tam- mikuussa 2026.	Asia edennyt hyvin ja odotetaan vastauksia oppilaitoksista.
1. Alustavaa selvittelyä mahdollisista työpaikoista ja muutama työnantajakontakti on valmiina. 2. Osallistuttu CV-pajaan.	Yhteydenotto työnantajiin vasta kun koulupaikan tilanne selviää. CV valmistunut

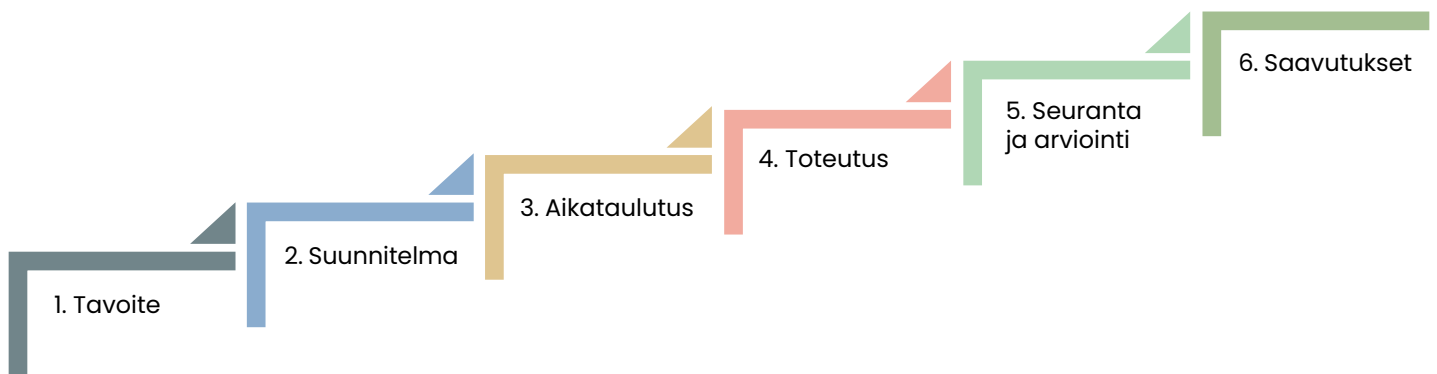
Kuva 12: Osaamisen kartoitus

Lähde:

EUSE Toolkit: Tuetun työllistymisen työkalupakki 2014, 16–47.

4.1.2 Työllistymissuunnitelman laatiminen

Työllistymisen mallissa yksi keskeisin tukimuoto on konkreettisen työllistymissuunnitelman laatiminen. Työllistymissuunnitelman tavoitteena on tunnistaa asiakkaan aikaisempi koulutus ja kokemus, minkä pohjalta voidaan lähteä hahmottamaan osaamiseen vahvuuksia sekä työllistymiseen liittyviä kiinnostuksen kohteita. Päätavoitteen laatiminen auttaa menemään tiettyä suuntaa kohti, vaikka matkan varrella se saattaisikin muuttua. Tavoitteen asettamisen jälkeen on hyvä laatia suunnitelma, jossa määritellään konkreettiset välitavoitteet ja laaditaan näiden edistämiseksi realistinen aikataulusuunnitelma. Tämän jälkeen siirrytään varsinaisten toimenpiteiden kirjaamiseen ja toimenpiteiden toteuttamiseen. Suunnitelmaa ja tavoitteiden toteutumista seurataan säännöllisesti ja seurannalle asetetaan sovitut päivämäärät.

Kuva 13: Työllisyysuunnitelma portaati.

- **Tavoite** – Konkreettiset tavoitteet työllistymisen edistämiseksi. Mitä työnhakija tavoittelee? Onko tavoitteena työllistyminen tai jollekin ammattialalle kouluttautuminen?
- **Suunnitelma** – Laaditaan suunnitelma sille, miten työnhakija aikoo saavuttaa tavoitteensa? Millaisia välitavoitteita työnhakija tarvitsee tavoitteen saavuttamiseksi? Esim. erityyppisiin töihin tutustuminen, koulupaikan etsiminen tai oman ammattialan/ kiinnostuksen kohteen hahmottaminen.
- **Aikataulusuunnitelma** – Välitavoitteiden toteuttamiseksi asetetaan realistinen aikataulusuunnitelma.
- **Toteutus** – Ryhdytään toimenpiteisiin suunnitelman edistämiseksi.
- **Seuranta** – Seurataan ja arvioidaan yhdessä sovitun aikataulun mukaisesti suunnitelman etenemistä ja välitavoitteiden toteutumista.
- **Saavutukset** – Toteutuneet tavoitteet kirjataan ylös ja laaditaan jatkosuunnitelma, mikäli sille on tarvetta.

Lähde:

EUSE Toolkit: Tuetun työllistymisen työkalupakki 2014, 51–60

4.1.3 Asiakkaan rooli työllistymissuunnitelman laatimisessa

Asiakkaalla on keskeinen ja aktiivinen rooli työllistymiseen tähtäävän suunnitelman laatimisessa. Suunnitelma laaditaan yhteistyössä työllistymistä tukevan ammattilaisen kanssa. Tavoitteena on rakentaa yksilöllinen, realistinen ja toteuttamiskelpoinen suunnitelma, joka tukee asiakkaan mahdollisuuksia työllistyä tai edetä koulutukseen. Suunnitelman laatimisen jälkeen asiakas hyväksyy sen, ja hänen sitoutumisensa sen tavoitteisiin on olennainen osa onnistunutta prosessia. Mikäli asiakkaan elämäntilanne tai tavoitteet muuttuvat, hänellä on aina mahdollisuus ehdottaa suunnitelman päivittämistä.

Työnhakua tukevan työntekijän tehtävänä on kunnioittaa asiakkaan näkemyksiä ja tavoitteita, ja tarjota asiantuntevaa tukea, neuvontaa sekä realistisia vaihtoehtoja. Yhteistyössä tapahtuva avoin ja luottamuksellinen vuoropuhelu, eli reflektointi, edistää asiakkaan itsetuntemusta ja auttaa häntä jäsentämään omia vahvuuksiaan, osaamistaan ja kehittämiskohteitaan. Näin asiakas voi laatia itselleen tavoitteita, jotka ovat sekä saavutettavissa että motivoivia.

Tavoitteellisen suunnittelun tukena voidaan hyödyntää esimerkiksi osaamisen kartoitusta, uravalmennusta tai työvoimapolitiittisia palveluja, kuten työkokeilua tai koulutusta.

4.1.4 Työn hakeminen ja digitaidot

Tiia Aro & Virpi Riekkö

Oppaan kuntoutusosiossa (sivut 11–46) on kuvattu arjen taitoihin liittyvässä kappaleessa digitaalisten opettelemisen sekä digitaalisten minimiosaamisen tärkeyttä. Tämän päivän yhteiskunnassa digitaalisten osaaminen on ehdoton edellytys työpaikan hakemisessa. Moni rikostaustainen muistaa ajat, jolloin työnhaku onnistui vain soittamalla. Osalla on tuki paljon suhteita, joiden avulla työn saanti voi olla helpompaa. Tuttavan kautta työllistymisessä voi olla hyvät ja huonot puolensa. Digitaalisista varmasti tärkeimpiä ovat työpaikkojen etsimiseen liittyvät taidot, ansioluettelon eli CV:n laatiminen sekä työhakemuksen tekeminen.

Internetin käyttö tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia työnhakuun ja tiedon hankintaan. Työpaikkailmoitusten etsiminen esimerkiksi Työmarkkinatorin ja Duunitorin sivustoilta on tärkeä taito, samoin kuin kyky tunnistaa luotettavat työpaikkailmoitukset ja välttää mahdollisia huijauksia. Rekisteröityminen työnhakupalveluihin ja työhakemusten jättäminen sähköisesti helpottavat työnhakuprosessia ja parantavat työllistymismahdollisuuksia.

Työhakemus ja CV ovat keskeisiä asiakirjoja työhaussa, ja niiden laatiminen ja muokkaaminen digitaalisesti on tärkeä taito hallita. CV:n voi luoda ja muokata tekstinkäsittelyohjelmalla (Word tai jokin muu) tai verkkotyökaluilla, kuten esimerkiksi Canvalla tai Gamma-tekoälyn avulla. Motivaatiokirjeen kirjoittaminen auttaa tuomaan esiin omaa osaamista ja vahvuuksia. Sähköpostin sekä työnhakusivustojen hyödyntäminen hakemusten lähettämiseen ja työnantajien kanssa viestimiseen tehostaa työnhakua. Digitaaliset taidot ovat välttämättömiä sujuvan yhteiskuntaan sopeutumisen ja työelämään pääsyn kannalta. Koevapaudessa olevan kannattaa kehittää näitä taitoja, sillä ne helpottavat itsenäistä asioiden hoitamista, parantavat työllistymismahdollisuuksia ja tukevat sujuvaa siirtymää takaisin työelämään ja yhteiskuntaan.

4.1.5 Taitopohjainen CV ja tekoälyn hyödyntäminen

Tiia Aro

Rikostaustaisten ja tuomiota suorittaneiden työllistyminen voi olla haastavaa, erityisesti silloin, jos työkokemusta on vähän vankilassa vietetyn ajan vuoksi. Taitopohjainen CV voi tarjota ratkaisun tähän haasteeseen, sillä se korostaa henkilön osaamista ja vahvuuksia perinteisen työkokemuksen sijaan.

Taitopohjainen CV keskittyy hakijan osaamiseen, vahvuuksiin ja saavutuksiin sen sijaan, että se painottaisi pelkästään aikaisempia työsuhteita. Se on erityisen hyödyllinen niille, joilla ei ole perinteistä työhistoriaa tai joiden kokemus tulee muista kuin työnteon konteksteista, kuten vankilassa suoritetuista koulutuksista, vapaaehtoistyöstä tai muista itsenäisesti hankituista taidoista. Se antaa mahdollisuuden tuoda esiin henkilön vahvuuksia, kuten organisointikykyä, ongelmanratkaisukykyä, tiimityöskentelytaitoja ja teknisiä taitoja, joita voi olla kertynyt esimerkiksi vankilassa suoritetuista kursseista tai vapaaehtoistyöstä. Lisäksi se auttaa rakentamaan itsevarmuutta, sillä se kannustaa tunnistamaan ja arvostamaan omaa osaamista. Tämä voi lisätä motivaatiota ja rohkaista aktiivisesti hakeutumaan työmarkkinoille.

Taitopohjaisessa CV:ssä rikostaustaiset voivat mainita taitojaan, kuten IT-taidot (esimerkiksi Microsoft Office, verkkopalveluiden käyttäminen), kommunikaatio- ja vuorovaikutustaidot, asiakaspalvelu- ja myyntiosaaminen, kädentaidot ja tekniset taidot sekä aikatauluttaminen ja organisointitaidot. Lisäksi itsensä kehittämiseen liittyvät taidot, kuten kurssit ja koulutukset, ovat tärkeitä mainittavia asioita. Työnhakija voi keskittyä siihen, mitä hän osaa ja voi tarjota työnantajalle, ilman tarpeettomia selittelyjä. Taitopohjainen CV voi auttaa myös erottumaan muista hakijoista ja osoittamaan, kuinka henkilö voi olla arvokas lisä yritykseen.

Yhteystiedot	Nimi, puhelinnumero, sähköposti, mahdollinen LinkedIn-profiili
Tiivistelmä	Lyhyt kuvaus omista vahvuuksista ja tavoitteista.
Taitoprofiili	Lista keskeisistä taidoista, esimerkiksi asiakaspalvelu, IT-osaaminen, organisointitaidot.
Koulutus ja kurssit	Mahdolliset suoritettut kurssit, tutkinto tai muu oppiminen
Työkokemus	Tässä voi mainita myös esimerkiksi vankilassa suoritettut tehtävät, kuten keittiötyöt, kunnossapito tai muu vastuullinen rooli.
Muut saavutukset	Vapaaehtoistyö, projektit ja harrastukset, jotka tukevat työelämävalmiuksia.

Kuva 14: Taitopohjaisen CV:n runko.

Tekoälyn hyödyntämisestä taitopohjaisen CV:n laatimisessa voi olla merkittävä apu erityisesti silloin, kun työkokemusta on vähän, mutta haluaa tuoda esiin omia vahvuuksiaan ja osaamistaan ammattimaisesti ja selkeästi. Tekoäly voi auttaa muotoilemaan CV:n rakenteen, parantamaan tekstin laatua ja ehdottamaan sopivia ilmaisuja eri osa-alueisiin. Sen avulla voi esimerkiksi kuvata omia taitoja ja osaamista vakuuttavalla tavalla, muotoilla koulutukseen ja suoritettuihin kursseihin liittyviä kuvauksia sekä laatia ammattimaisen profiilitekstin. Tekoäly voi olla hyödyllinen myös tekstin muokkaamisessa, sillä se voi auttaa selkeyttämään ja yksinkertaistamaan tekstiä, muotoilla sitä ammattimaisemmaksi sekä ehdottaa parempia sanavalintoja ja ilmaisutapoja. Näin ollen tekoäly ei ainoastaan auta uuden tekstin luomisessa, vaan myös hiomaan jo olemassa olevaa sisältöä selkeämmäksi ja vaikuttavammaksi.

Vaikka tekoäly on tehokas apuväline, siihen ei siltikään tulisi luottaa liikaa. Sen tuottamat tekstit ovat usein yleisluonteisia, eivätkä ne välttämättä täysin vastaa hakijan yksilöllistä osaamista tai kokemusta. Siksi on tärkeää tarkistaa ja muokata tekoälyn tuottamia tekstejä niin, että ne heijastavat hakijan omia vahvuuksia ja soveltuvat juuri kyseiseen työpaikkaan. Tekoäly ei myöskään osaa automaattisesti painottaa juuri niitä taitoja, jotka ovat olennaisia tietyssä työtehtävässä, joten CV:n viimeistely sekä persoonalliseksi luominen jäävät aina hakijan omalle vastuulle. Tekoäly voi siis toimia erinomaisena työkaluna taitopohjaisen CV:n laatimisessa, mutta sen käyttö vaatii harkintaa ja kriittistä arviointia. Sen avulla voi nopeuttaa ja helpottaa tekstin muodostamista ja muokkaamista, mutta lopullinen CV kannattaa aina viimeistellä itse, jotta se antaa aidon ja vahvan kuvan omasta osaamisesta ja omista työvalmiuksista.

Lähde:

Kalliolan Setlementti & Laurea ammattikorkeakoulu. Digikaverit-hanke 2024–2025.

4.2 Motivointi työllistymiseen

Motivaatiohaasteet saattavat olla osalla rikostaustaisista yksi hidastava tekijä työllistymisen edistämises-
sä. Moni toivoo vakaata elämää, jossa työssäkäynti mahdollistaa varman ja säännöllisen toimeentulon. Motivaatio työn hakemiseen tai työn tekemiseen saattaa kuitenkin ontua, mikäli työlle asetetaan liian epärealistisia tavoitteita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi ihmisen itsensä asettamat vaatimukset palkasta tai työnantajan tarjoamista eduista. Osalla työnhaun esteenä voi olla ajatteluun ja asenteisiin liittyvät seikat kuten työhön liittyvien velvoitteiden hyväksyminen ja auktoriteettiongelmien työpaikalla. Toisilla motivaatioon saattavat vaikuttaa aikaisemmat kokemukset eri työpaikoista ja joillakin jopa itsensä arvostaminen työntekijänä. Työn tekemisen ja oman osaamisen arvostaminen onkin ensiarvoisen tärkeä motivaatiota vahvistava seikka, jolla on vaikutusta työn tekemiseen liittyviin asenteisiin.

Elämässä voi olla myös erilaisia konkreettisia asioita, jotka voivat vaikuttaa työn tekemisen arvostamiseen tai motivaatioon kuten isot ulosottovelat, pieni palkka sekä työhön liittyvät epävarmuustekijät kuten osa-aikaisuus.

Yksi motivaatiota lisäävä keino on tarkastella työn tekemisen merkityksellisyyttä. Miksi töitä kannattaa tehdä vai kannattaako? Työ ei ole pelkästään keino ansaita rahaa, vaan siihen liittyy monia muitakin tekijöitä. Rikollisuudesta irrottautuminen ja yhteiskuntaan kiinnittyminen on prosessi, joka vaatii eniten vanhasta elämäntavasta luopumista ja uuden opettelemista. (Ks. sivu 33, Rikollisuudesta irrottautuminen.)

Työn tekemiseen liittyviä haasteita voidaan tarkastella esimerkkitaulukon avulla, johon kootaan keskustelun pohjalta haasteita ja mahdollisuuksia omiin sarakkeisiinsa. Ryhmän kanssa tehtävän tekeminen antaa enemmän erilaisia vastauksia, joista ryhmäläiset saattavat hyötyä. Vertaisuus auttaa tässä suhteessa etenkin erilaisten positiivisten mahdollisuuksien löytämisessä.

Haasteet	Mahdollisuudet
• Usko muutokseen ja uuden elämän aloittamiseen liittyvä epätietoisuus. • Työn saamiseen liittyvät haasteet. • Koulutuksen puuttuminen. • Itsensä vähättely ja usko omiin kykyihin. • Muut kielteiset tunteet, kuten häpeä. • Aluksi pitkäjänteisyys elämän tasapainottamisessa.	• Mahdollisuus hallita itse omaa elämää. • Säännöllisyys ja rutiinit arkielämään. • Vakaan ja turvallisen tulevaisuuden suunnittelu. • Työn myötä riippuvuussuhde muihin vähenee. • Keino muuttua ja päästä takaisin osaksi yhteiskuntaa. • Merkityksellisyiden ja pystyvyyden tunne. • Uusien mahdollisuuksien aukeaminen, koulutus, yrittäminen.

4.2.1 Minäkuvan vahvistaminen työelämään motivoimisen tukena

Rikostaustaisilla voi olla erilaisia haasteita työelämään palaamisessa tai työelämään kiinnittymisessä. Näitä voivat olla esimerkiksi, ennakkoluulot, epävarmuus, heikko koulutus- ja työhistoria, sekä matala itsetunto ja kielteinen minäkuva.

Minäkuva tarkoittaa yksilön käsitystä itsestään, jolla on keskeinen vaikutus motivaatioon, elämänhallintaan ja käyttäytymiseen. Minäkuvan vahvistaminen voi olla merkittävä tuki rikostaustaisten työllistymisessä ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä.

Motivaatio syntyy usein silloin, kun yksilö kokee elämällään olevan merkitystä ja mahdollisuuksia. Positiivinen minäkuva toimii pohjana motivaatiolle: ihminen, joka uskoo itseensä, uskaltaa myös tavoitella parempaa tulevaisuutta. Työllistyminen vahvistaa minäkuvaa ja identiteettiä osana yhteiskuntaa.

Heikko minäkuva voi johtaa epäluottamukseen, alisuoriutumiseen ja syrjään vetäytymiseen. Vahva ja positiivinen minäkuva sen sijaan tukee itseluottamusta, tulevaisuuden uskoa, kykyä asettaa ja saavuttaa tavoitteita ja halua ottaa vastuuta omasta elämästä.

Lähteet:

Gardia: Minäkäsitys ja itsetunto

Samk: Kehotietoisuus toimintakyvyn ja osallisuuden tukena

Mielenterveystalo: Huono itsetunto ja kokemukset itsestä

Minäkuvan vahvistamisen keinoja:

1. Tunnetaidot ja itsetuntemus: Itsetuntemusta kehittämällä rikostaustaiset voivat ymmärtää omia tunteitaan, motiivejaan ja käyttäytymistään. Tämä mahdollistaa rakentavamman minäkuvan.
2. Ryhmätoiminta ja vertaistuki: Ryhmäkeskustelut ja vertaistuki voivat tarjota hyväksyntää ja samastumispintaa, joka haastaa kielteisiä minäkuvia.
3. Positiivinen palaute ja onnistumiskokemukset: Työelämään liittyvät pienetkin onnistumiset voivat vahvistaa uskoa omiin kykyihin.
4. Roolimallit: Esimerkiksi rikostaustastaan huolimatta elämässä eteenpäin päässeet henkilöt voivat toimia motivoivina esimerkkeinä.
5. Ammatillinen ohjaus ja valmennus: Yksilö- ja ryhmävalmennus, jossa keskitytään tulevaisuuteen, vahvuuksiin ja tavoitteisiin, auttaa rakentamaan toimijuutta.

Tehtävä: Minäkuvan vahvistaminen

Tehtävän keskiössä ovat minäkuva ja vahvuudet. Tehtävän tavoite:

- Tunnistaa omia vahvuuksia ja myönteisiä piirteitä.
- Harjoitella itseilmaisua ja rakentavaa palautteen antamista.
- Vahvistaa positiivista minäkuvaa ja osallisuuden tunnetta.

Minäkuvakäsitettä voi laajentaa enemmän työelämälähtöiseksi, jolloin ohjausta vetävä työntekijä laajentaa kysymyksiä työelämälähtöisiksi.

Tehtävä käydään keskustellen.

Käsiteltävät kysymykset:

- Mitä minäkuva tarkoittaa?
- Miten menneisyys voi vaikuttaa siihen, miten näemme itsemme? Miten tämä voi näyttäytyä työelämässä?
- Mikä voi auttaa rakentamaan parempaa minäkuvaa? Miten minäkuvaa voi vahvistaa työssä?
- Miten kuvailisit itseäsi kolmella sanalla? Miten kuvailisit itseäsi työntekijänä?
- Milloin olet ollut tyytyväinen itseesi? Tuo esiin kokemuksiasi työelämästä. Millaisessa tilanteessa olet ollut tyytyväinen saavutuksiisi työpaikalla?
- Miltä tuntuu saada (tai antaa) positiivista palautetta? Miten positiivinen palaute vaikuttaa työntekemiseen? Onko sinulla kokemuksia tähän liittyen? Kerro niistä.

4.2.2 Voimavaralähtöinen työskentely

Omaa motivaatiotaan voi kasvattaa tunnistamalla ja hyödyntämällä omia voimavarojaan. Voimavaralähtöisyys tarkoittaa sitä, että keskitytään ihmisen vahvuuksiin, kiinnostuksen kohteisiin ja mahdollisuuksiin sen sijaan, että nähtäisiin vain hänen tilanteensa haasteet ja ongelmat. Työllistettävien kohdalla voimavaralähtöisyys tarkoittaa yksilöllistä ja kannustavaa lähestymistapaa, joka tukee motivaatiota ja itseluottamusta.

Voimavaralähtöisyys työllistämisessä – keskeiset periaatteet

Voimavaralähtöinen työote tarkoittaa asiakkaan vahvuuksien huomioimista. Ongelmien ja puutteiden etsimisen sijaan tärkeämpää on nostaa esiin asiakkaan osaamista ja kiinnostuksen kohteita.

Työllistämisessä tämä voi näkyä esimerkiksi:

- yksilöllisinä tavoitteina ja polkuina
- mahdollisuutena vaikuttaa omaan tekemiseen
- vahvuuksien ja onnistumisten sanoittamisena
- kannustavan ja luottamuksellisen ilmapiirin luomisena
- arjen hallinnan tukemisena.

Kuva 15: Voimavaralähtöinen työskentely.

Lähde:

THL – Sosiaalinen kuntoutus voimavaraistamisena.

VOIMAVARALÄHTÖINEN TYÖSKENTELYMALLI:

1) Omien vahvuuksien tunnistaminen

Työnhakuun liittyviä vahvistavia kysymyksiä:

- Minkälaisista asioista olet kiinnostunut?
- Missä olet hyvä. Mitkä ovat vahvuutesi?
- Minkälainen työ tuntuu sinusta mielekkäältä?

Jokaiselta löytyy erilaisia vahvuuksia, joissa hän on taitava – olipa kyse käsityötaidoista, vuorovaikutustaidoista sosiaalisissa tilanteissa tai ongelmanratkaisutaidoista. Omien vahvuuksien tunnistaminen voi kasvattaa itsevarmuutta ja sen myötä auttaa sopivan työpolun löytämisessä.

2) Realististen ja saavutettavien tavoitteiden asettaminen

Voimavaralähtöisessä työskentelyssä keskitytään enemmän mahdollisuuksien löytämiseen, eikä vain haasteiden ja esteiden käsittelyyn. Työllistymisen näkökulmasta pienetkin onnistumiset ovat tärkeitä. Toisinaan kokopäivätyöhön hakeutuminen saattaa tuntua asiakasta liian ison askelen ottamiselta, joten erilaisten työllistymistä tukevien kevyempien vaihtoehtojen miettiminen voisi olla hyvä alku. Tällöin asiakasta voisi vahvistaa miettimään esimerkiksi työkokeiluun, kuntouttavaan työhön, työharjoitteluun tai osa-aikaiseen työhön hakeutumista.

Mikäli asiakas kokee itsetuntoon tai merkityksellisyyteen liittyviä epävarmuustekijöitä, voi häntä vahvistaa miettimään, olisiko vapaaehtoistyöhön tai koulutukseen hakeutuminen olla ensimmäinen askel kohti työelämää.

3) Elämäntilanteen huomioiminen

Kun puhutaan rikostaustaisista vaikeasti työllistettävistä, on hyvä huomioida heidän elämäntilanteensa ja erityistarpeensa. Näitä voivat olla muun muassa pitkät vankeustuomiot, koulutuksen puute, vähäinen kokemus työelämästä tai erilaiset neurokirjon haasteet. On tärkeää kuulla, minkälaisia haasteita henkilö itse kokee ja miettiä sitä kautta mielekkäitä ratkaisuja juuri hänelle.

4) Myönteisen palautteen antaminen

Monet rikostaustaiset ovat kohdanneet elämänsä aikana paljon epäonnistumisia ja torjutuksi tulemistä. Myönteisen palautteen saaminen voi olla monelle voimakas motivaation lähde. Liiallisen hoputtamisen sijaan onkin tärkeää huomioida asiakkaan vahvuuksia ja tuoda niitä esiin antamalla myönteistä palautetta vahvuuksista ja erilaisista pienistäkin onnistumisista:

- Olen huomannut, että sinulla on hyvä asenne. Se on arvokas taito työelämässä.
- On hienoa, että olet lähtenyt mukaan toimintaan ja miettimään tulevaisuutta. Se on tärkeä askel eteenpäin.

5) Oman polun löytäminen ja omien valintojen tekeminen

Yksi asiakasta kantava voima on, kun hän kokee voivansa tehdä itse omat valintansa niin, ettei häntä johdatella niiden tekemiseen. Työntekijän onkin hyvä muistaa tämä ja olla vaikuttamatta asiakkaan valintoihin. Vahvistavia kysymyksiä voisivat olla:

- Mitä itse haluaisit tehdä?
- Minkälaisen askeleen haluaisit ottaa seuraavaksi? Mikä sinusta tuntuisi hyvältä?

Kun ihmisen kokemus siitä, että hän voi vaikuttaa itse omaan tilanteeseensa ja omiin valintoihinsa vahvistuu, myös hänen motivaationsa ja toimijuutensa vahvistuu.

6) Konkreettisten tilanteiden luominen ja mahdollisuuksien löytäminen

Keskustelujen ja asioiden tarkastelun lisäksi tarvitaan myös käytännön toimia ja ratkaisuja. Näitä voivat olla esimerkiksi:

- työhönvalmennus tai mentorointi
- mahdollisuus kokeilla erilaisia työtehtäviä
- sellaisten joustavien ratkaisujen löytäminen, joissa huomioidaan henkilön elämäntilanne.

7) Edistyminen, päämäärä ja joustavuus

Aina kaikki ei mene niin kuin haluaisi, eikä tavoitteellinen suunnitelma aina etene toivotulla tavalla. Voimavaralähtöisessä ajattelussa tärkeintä onkin keskittyä siihen, minkälaisia asioita on jo saavutettu, eikä vain siihen, mitkä asiat eivät ole edenneet. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että vaikeuksia vähäteltäisiin vaan sitä, että asiakasta tuetaan löytämään omat kykynsä ja mahdollisuutensa, jotta hänen etenemisensä työelämässä sujuisi hänen omien ehtojensa mukaisesti.

4.3 Työelämätaidot

Työelämätaidot koostuvat ajattelutaidoista, vuorovaikutuksesta ja ennen kaikkea asenteista. Tulevaisuuden työelämä vaatii yhä enemmän kykyä oppia uutta, toimia yhdessä ja ajatella joustavasti. Pelkän ammattiosaamisen sijaan ratkaisevaksi nousee se, miten työntekijä suhtautuu työhön, muutoksiin ja toisiin ihmisiin.

Työelämätaidoilla tarkoitetaan taitoja, joita tarvitaan menestyksekkääseen työskentelyyn eri aloilla. Näihin kuuluvat esimerkiksi vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot, ajanhallinta, vastuullisuus, ongelmanratkaisukyky sekä kyky sopeutua muutoksiin. Hyvät työelämätaidot auttavat tekemään työtä tehokkaasti ja yhteistyössä muiden kanssa, mikä parantaa työn laatua ja työyhteisön hyvinvointia.

Työelämässä pärjääminen vaatii muutakin kuin teknistä osaamista. Yksi keskeisimmistä taidoista on kyky ajatella joustavasti, rakentavasti ja kriittisesti. Ajattelutaidot auttavat työnhaussa, työssä oppimisessa, yhteistyössä ja haastavista tilanteista selviämisessä. Mutta mitä nämä taidot käytännössä ovat – ja miten niitä voi kehittää?

Työelämätaitoja voi kehittää monin tavoin, esimerkiksi ottamalla aktiivisesti vastuuta työtehtävistä, pyytämällä palautetta ja osallistumalla koulutuksiin. Myös harjoittelu, työssä oppiminen ja reflektointi eli oman toiminnan arviointi auttavat kehittämään työelämätaitoja. Tärkeää on myös olla avoin uusille ideoille ja kehitykselle sekä harjoitella vuorovaikutusta eri tilanteissa.

Lähde:

Naumanen. P & Liesivuori. J (toim.) 2018. Valmiina työelämään
EUSE Toolkit: Tuetun työllistymisen työkalupakki 2014.

4.3.1 Ajattelu ja asenteet

Ajattelutaidot tarkoittavat kykyä käsitellä tietoa, ratkaista ongelmia, tehdä päätöksiä ja arvioida eri näkökulmia. Työelämässä ajattelutaitoja tarvitaan esimerkiksi priorisointiin, loogiseen päättelyyn, luovaan ideointiin ja kriittiseen arviointiin. Hyvät ajattelutaidot edistävät tehokasta ja tarkoituksenmukaista työskentelyä.

Ajattelutaitoja voi kehittää esimerkiksi osallistumalla keskusteluihin, joissa pohditaan työprosessien parantamista, ja ottamalla aikaa oman työn suunnittelulle ja arvioinnille. Kysymysten esittäminen, palautteen hyödyntäminen ja uusien näkökulmien etsiminen ovat myös keinoja kehittää omaa ajattelua. Työpaikan oppimiskulttuuri, jossa kannustetaan ideointiin ja kyseenalaistamiseen, tukee ajattelutaitojen kehittymistä.

Asenteet vaikuttavat siihen, miten työntekijä suhtautuu omaan työhönsä, kollegoihinsa ja työympäristöönsä. Positiivinen asenne näkyy halukkuutena oppia uutta, yhteistyökykenä ja vastuullisuutena. Kielteinen asenne puolestaan voi heikentää motivaatiota ja haitata koko työyhteisön ilmapiiriä. Asenteet muovaavat työpäivän kokemusta ja vaikuttavat suoraan työtehoon ja viihtyvyyteen.

Asenteisiin voi vaikuttaa esimerkiksi itsetuntemuksen kehittämällä, palautteen vastaanottamisella ja tavoitteiden asettamisella. Myös esimerkin voima on suuri – myönteisesti suhtautuva työntekijä voi innostaa myös muita. Työn merkityksen ymmärtäminen ja työyhteisön tuki auttavat ylläpitämään rakentavaa asennetta. Tärkeää on myös huomioida oma jaksaminen ja huolehtia palautumisesta, sillä väsymys voi vaikuttaa asenteisiin kielteisesti.

Tehtävä: Työelämätaidotkartta (yksilö- tai ryhmätehtävä)

Tavoite: Tunnistaa omia työelämätaitoja ja kehittämiskohteita.
Tarvitaan paperia ja kyniä.

Ohje ryhmäläisille:

Listaa työelämätaitoja (esim. vuorovaikutus, aikataulutus, vastuunotto).

Merkitse vihreällä vahvuuksiasi ja punaisella taitoja, joissa koet tarvitsevasi kehittymistä.

Kirjoita lyhyesti, miten aiot kehittää vähintään kahta punaisella merkittyä taitoa. Jatkokysymys: Missä tilanteissa olet käyttänyt näitä taitoja opintojesi tai työharjoittelusi aikana?

Kun ryhmäläiset ovat listanneet asiat, ohjaaja kirjaa ne taululle.

Tehtävä: Ajattelutaitojen simulaatio (ryhmätehtävä)

Tavoite: Harjoitella ongelmanratkaisua ja kriittistä ajattelua.

Ohje ohjaajalle:

1. Valmistele ryhmälle kuvitteellinen työtilanne, esim. "Työpaikalla tulee äkillinen muutos työaikoihin (työvuorojen jakotapa), joka herättää ristiriitoja."
2. Pyydä ryhmää ratkaisemaan tilanne ja miettimään, miten tilanteeseen voisi reagoida eri näkökulmista (esim. työntekijä, esimies, asiakas).
3. Tarkastelkaa ratkaisua yhdessä ja kehoita osallistujia miettimään, millaisia ajattelun taitoja (esim. loogisuus, empatia, ennakkointi) he käyttivät ratkaisun tekemisessä.

Tehtävä: Asennelaput (ryhmätehtävä)

Tavoite: Pohtia, miten asenteet vaikuttavat työyhteisössä.

Tarvitaan paperia ja kyniä.

Ohje ohjaajalle:

1. Jaa ryhmäläisille lappuja, joissa on erilaisia työhön liittyviä asenteita, esim. "Kaikki uusi on turhaa", "Aina kannattaa kysyä apua", "Teen vain sen mitä on pakko."
2. Keskustelkaa yhdessä: Millainen vaikutus tällaisella asenteella on työilmapiiriin? Miten siihen voisi vaikuttaa?
3. Ohjaaja kirjaa ratkaisut näkyville. Keskustelkaa niistä yhteisesti.

Tehtävä: Työelämätaidot arjessa (havainnointitehtävä)

Tavoite: Havainnoida, missä tilanteissa työelämätaitoja tarvitaan.

Ohje ryhmäläisille:

1. Mieti omaa tapaasi toimia koevapauden aikaisessa toiminnassa, kotona tai työharjoittelussa/työtoiminnassa.
2. Kirjaa paperille, missä tilanteissa käytit työelämätaitoja (esim. päätöksenteko, tiimityö, organisointi).
3. Mitä huomaat omasta toiminnastasi ja millaisia taitoja käytit eniten?
4. Ryhmäläiset esittelevät kirjaamansa asiat ohjaajalle, joka kirjaa ne taululle. Keskustellaan listatuista asioista yhdessä.

Tehtävä: Taitojen kehittämissuunnitelma (yksilö- ja ryhmätehtävä)

Tavoite: Suunnitella omaa kehittymistä.

Ohje ryhmäläisille:

1. Valitse yksi työelämätaito ja yksi ajattelutaito, joita haluat kehittää.
2. Tee itsellesi konkreettinen suunnitelma: Mitä teet, missä tilanteissa ja milloin? Miten arvioit onnistumista?

Ryhmäläiset esittelevät suunnitelmansa ja ohjaajalle kirjaa ne taululle. Keskustellaan esille kirjatusta suunnitelmasta.

4.3.2 Ajattelutaitoja työhön -ohjelma (Rise)

Työllistymiseen liittyvän ajattelun ja asenteiden herättelyä varten on laadittu kooste Rikosseuraamuslaitoksen (Risen) Ajattelutaitoja työhön eli ATT-ohjelman teemoista, joita on mahdollista käydä läpi ryhmässä tai yksilökeskusteluissa.

Ohjelma on suojattu, mutta Rikosseuraamuslaitoksesta voi tiedustella mahdollisuuksia saada koulutus ohjelman käyttämiseen. Alla luetellut teemat antavat mahdollisuuden kehittää itse ryhmä- tai yksilö-ohjauksen sisältöjä asiakastyön tueksi.

- Työhön liittyvät taidot: taidot joita voi oppia
- Töissä tarvittavat taidot: ongelmanratkaisu, ajattelu, itsehillintä
- Perustavat, sovellettavissa olevat taidot: ryhmätyötaidot, yhteistyötaidot, luotettavuus
- Ongelmat, vaikeudet työpaikalla
- Hyvät puolet työpaikalla
- Toisten ihmisten näkökantojen huomioon ottaminen työ- ja opintopaikoilla
- Ajatusvääristymät ja virheellisen ajattelun, ajatusvääristymien ja ajattelun ongelmien muuttaminen työpaikalla
- Ongelmien ratkaiseminen
- Sosiaaliset taidot työpaikalla ja opiskelussa.

Kuva 15: ATT-kurssin teemoja. Lähde: Rikosseuraamuslaitos.

Työ tuo taloudellista turvaa, mutta se voi myös tarjota merkitystä, sosiaalisia suhteita ja mahdollisuuden kehittää itseään. Työssä oppii jatkuvasti uusia, opittavissa olevia taitoja, kuten asiakaspalvelua, tietojärjestelmiä tai käsityötaitoja, joita ei tarvitse hallita heti täydellisesti. Tärkeintä on halu oppia ja kehittyä.

Lähde:

ATT-kurssi, Rikosseuraamuslaitos 2024.

TÄRKEIMMÄT TYÖELÄMÄTAIDOT EIVÄT AINA NÄY ANSIOLUETTELOSSA

Työpaikoilla korostuvat yhä enemmän niin sanotut metataidot eli perustavanlaatuiset taidot, joita voi soveltaa eri tilanteissa ja töissä. Näitä ovat esimerkiksi:

- **Ongelmanratkaisu ja kriittinen ajattelu** – Työpäivän aikana ilmenee lähes aina tilanteita, joissa pitää päättää nopeasti tai löytää ratkaisu ristiriitatilanteeseen.
- **Itsehillintä ja tunnesäätely** – Työ ei aina suju suunnitelmien mukaan. Kyky pysyä rauhallisena stressitilanteessa on arvokas taito.
- **Ryhmätyö- ja yhteistyötaidot** – Lähes kaikissa töissä toimitaan yhdessä muiden kanssa. On tärkeää osata kuunnella, ilmaista oma näkemyksensä rakentavasti ja tehdä kompromisseja.
- **Luotettavuus** – Yksinkertainen, mutta ratkaiseva taito. Työnantajat arvostavat ihmisiä, jotka tulevat ajoissa, hoitavat tehtävänsä ja pitävät lupauksensa.

Työpaikan arjessa tulee vastaan haasteita ja ristiriitoja. Miten niihin kannattaa suhtautua?

Ongelmatilanteita ei voi aina välttää, mutta niihin voi suhtautua oppimisen paikkoina. On tärkeää uskaltaa kysyä ja ottaa selvää: "Miksi tämä tehdään näin?" tai "Voisiko tämän tehdä toisella tavalla?" Näin oppii paitsi työtapoja, myös muiden näkökulmia ja ajattelua.

Ajatusvääristymät työelämässä – este vai mahdollisuus kasvuun?

Meillä kaikilla on joskus vinoutuneita ajatuksia, kuten "Teen aina kaiken väärin" tai "Työkaverini eivät pidä minusta". Tällaiset ajatusvääristymät voivat lisätä stressiä ja heikentää työmotivaatiota. Kun tunnistaa tällaisia ajatuksia, niitä voi oppia haastamaan ja korvaamaan rakentavammilla näkökulmilla.

Sosiaaliset taidot ja toisten näkökulmien kunnioittaminen

Työssä ja opinnoissa onnistuminen edellyttää kykyä asettua toisen asemaan. Hyvät sosiaaliset taidot auttavat rakentamaan luottamusta, ehkäisemään ristiriitoja ja tukemaan yhteistä työilmapiiriä. On rohkeutta kysyä, kuunnella ja myöntää, jos ei ymmärrä jotain.

Ajattelutaitojen kehittäminen työpaikalla ei ole vain henkistä harjoittelua – se on käytännön keino parantaa omaa hyvinvointia ja työtehokkuutta. Kyky ratkaista ongelmia, tunnistaa ja muuttaa haitallisia ajatusmalleja sekä toimia rakentavasti toisten kanssa tekee työstä sujuvampaa ja palkitsevampaa.

4.4 Työkokeilu ja työtoiminta

Monella toimipaikalla on hyvät puitteet erilaisen työtoiminnan tekemiseen ja harjoitteluun. Toimintapaikka voi muun muassa mahdollistaa asiakkaalle työkokeilupaikan, josta on sovittu yhdessä asiakkaan ja työllisyyspalveluiden kanssa. Työkokeilusta tehdään aina virallinen työkokeilusopimus työllisyyspalveluiden, työnantajan ja asiakkaan kesken. Työkokeilu määrittää asiakkaalle ja toimipaikalle erilliset velvoitteet, joita tulee noudattaa. Tutustu tarkemmin työkokeiluun osoitteessa tyomarkkinatori.fi. Toimintapaikan tarjoama työ voi olla joko toimintaympäristön siisteydestä tai yläpidosta huolehtimista, ruokahuollosta huolehtimista, korjaus- ja kunnossapitotöitä, erilaisia kädentaitoihin liittyviä töitä tai ohjaus- ja neuvontatyötä aina vaatuvuustasoltaan ammattimaisiin töihin asti. Tärkeintä on huomioida yksilön kyvyt, tarpeet ja tavoitteet. Lisäksi jotkin tehtävät vaativat ammattitutkinnon tai erilaisten korttien kuten hygieniapassin, tulityökortin tai ammattipätevyyskortin voimassaolon.

Mikäli asiakas on ollut pitkään työmarkkinoiden ulkopuolella, on työkokeilu riittävän kevyt ja turvallinen paluu työelämän harjoitteluun. Työntekijä pääsee työelämän ja arjen rytmiin kiinni, kun hän joutuu noudattamaan päivittäisiä aikatauluja. Lisäksi työkokeiluun osallistuminen asettaa työkokeilijalle velvollisuuksia, joita täytyy noudattaa. Näitä ovat muun muassa läsnäolo työpaikalla sovittujen päivien ja tuntien mukaisesti sekä sovittujen työtehtävien hoitaminen. Työkokeilupaikka määrittää edellisten lisäksi omat sääntönsä, joita työkokeilijan on noudatettava. Yleensä nämä ovat perussääntöjä, joita noudetaan kaikilla työpaikoilla. Toki erilaisissa yksiköissä, joissa on toimintaa rikostaustaisille, saattaa olla lisänä erityissääntöjä, kuten tietynlainen puhe ja puheenaiheet, joihin ei välttämättä kaikilla työpaikoilla puututa. Rikos- ja päihdekeskustelut ovat ehkä kárjistetty esimerkki mahdollisista rajoituksista.

Työkokeilu ja työhön tutustuminen ovat osa asiakkaan työllistymistä ja ne tarjoavat mahdollisuuden asiakkaan osaamisen, kykyjen ja toiveiden kartoittamiseen. On silti tärkeää muistaa, että työkokeilu ei saisi koskaan olla pääasiallinen tavoite asiakkaan työllistymisprosessissa, vaan sen tarkoituksena on vahvistaa ja kehittää asiakkaan työhön liittyviä taitoja ja edistää hänen työllistymismahdollisuuksiaan.

Lähde:

EUSE Toolkit: Tuetun työllistymisen työkalupakki.

4.4.1 Toimijuus ja minäpystyvyys työkokeilussa

Toimijuus rakentuu pitkälti yksilön omista uskomuksista kykynsä vaikuttaa omaan elämäänsä. Toimijuudella tarkoitetaan tahtoa toimia aktiivisesti, kokea ja olla olemassa. Toimijuuteen liitetään monesti erilaisia asioita kuten aktiivisuus ja osallisuus sekä vaikutus- ja valinnanmahdollisuus suhteessa omiin toimintatapoihin. Tämä luo merkityspohjan yksilön tai ryhmän tunteille siitä, että minä tai me teemme yhdessä asioita ja vaikutamme niihin, eivätkä ne vain tapahdu minulle tai meille. Toimijuuden kokemuksella on vahva merkitys ihmisen (tai yhteisön) identiteetin muodostukselle ja sille, kuka hän on ja keneksi hän haluaa tulla.

Minäpystyvyys tarkoittaa uskoa siihen, että pystyy toimimaan suunnitelmallisesti ja harkiten sekä saavuttamaan toivottuja tuloksia. Minäpystyvyyden vaikutus näkyy nimenomaan ihmisen valinnoissa, miten hän päättää toimia ja minkälainen motivaatio hänellä on. Usko ja luottaminen omiin kykyihin vahvistaa yksilön suoriutumista erilaisista toiminnoista. Positiivinen palaute, hyvät kokemukset sekä muiden onnistumisten kautta oppiminen vahvistavat minäpystyvyyttä. Nämä ovat kytköksissä yksilön motivaatioon, tunteisiin sekä aikaisempiin kokemuksiin.

Toimijuudella ja minäpystyvyydellä on merkittävä rooli esimerkiksi työkokeiluun osallistuvien kohdalla. Onnistumisen kokemukset, uuden oppiminen ja positiivinen palaute vahvistavat sekä motivaatiota että rohkeutta tarttua uusiin haasteisiin. Kun työkokeilussa tuetaan toimijuutta ja minäpystyvyyttä, osallistuja voi löytää omia vahvuuksiaan, kasvaa itsevarmemmaksi ja saada uskoa omaan tulevaisuuteensa.

Käsite	Merkitys työkokeilussa	Hyödyt osallistujalle	Esimerkkejä käytännöstä
Toimijuus	Mahdollisuus vaikuttaa omiin valintoihin ja työtehtäviin	Lisää osallisuutta, vastuullisuutta ja motivaatiota	Osallistuja saa valita työtehtäviä, osallistuu tavoitteiden suunnitteluun, voi ehdottaa uusia ideoita työpaikalla
Minäpystyvyys	Usko omiin kykyihin ja oppia uutta	Vahvistaa itseluottamusta, rohkeutta ja työelämätaitoja	Onnistumisen kokemukset työtehtävissä, positiivinen palaute ohjaajalta, uuden taidon oppiminen ja käyttö käytännössä

Kuva 16: Toimijuus ja minäpystyvyys työkokeilussa.

Lähteet:

Oppimisen sillat 2010.

Taja: Opiskelijoiden ammatin kasvaminen ja minäpystyvyys.

Komaro, A., 2025: Nyt olisi pakko pärjätä työelämässä.

4.4.2 Työtoiminta osana asiakastyötä

Asiakkaille järjestetty työtoiminta on tärkeä osa kuntouttavaa työtettä ja osallisuuden tukemista. Työtoiminnan tavoitteena on tarjota mielekästä tekemistä, vahvistaa arjen taitoja ja mahdollisesti tukea asiakkaan polkua kohti avoimia työmarkkinoita. Jotta työtoiminta olisi vaikuttavaa ja turvallista, on tärkeää huomioida muutamia keskeisiä seikkoja. Työtoiminnan suunnittelussa tulee keskiöön asettaa asiakkaiden yksilölliset valmiudet, taidot ja mahdolliset rajoitteet. Tämä tarkoittaa muun muassa:

- **Työtaitojen kartoitusta ennen työtoiminnan aloittamista**, esimerkiksi haastattelun tai aiemman kokemuksen pohjalta.
- **Selkeää perehdytystä ja ohjeistusta työtehtäviin**. Ohjaajan rooli on keskeinen: hänen tulee antaa ymmärrettävät ohjeet, tukea asiakasta tarvittaessa ja varmistaa, että työtehtävä vastaa asiakkaan taitotasoa.
- **Tuen joustava tarjoaminen**. Jollekin asiakkaalle riittää suullinen ohje, kun taas toinen saattaa tarvita käytännön tukea ja toistoja.

Yhteistyö asiakkaan kanssa lisää motivaatiota ja sitoutumista työtoimintaan. Positiivinen palaute ja onnistumisen kokemukset vahvistavat itsetuntoa ja tukevat tavoitteiden saavuttamista.

TYÖTOIMINNAN STRUKTUURI JA TYÖTURVALLISUUS

Säännöllisellä struktuurilla on suuri merkitys asiakkaiden työelämää valmennuksessa. Työpäivien pituus, työn alkaminen ja työskentelyn lopettaminen sekä tauot on hyvä ajoittaa selkeästi. Asiakkaat tarvitsevat monesti turvalliset rajat toiminnalle, ja kellonajoista lipsuminen saattaa aiheuttaa epäselvyyttä tai turhautumista. Tauoista huolehtiminen on tärkeää, sillä joskus asiakkaat innostuvat työssä liikaa ja saattavat uuvuttaa itsensä. Työn tekemisen harjoittelu on hyvä olla riittävän kevyttä ja mielekästä. Työtehtävien jaossa on hyvä, jos asiakkailla on mahdollisuus itse vaikuttaa omien työtehtäviensä valintaan ja että tehtäviä voidaan kierrättää asiakkaiden osaamisen ja mielenkiinnon mukaan.

Työtehtävien jaossa tulee aina huomioida työturvallisuustekijät. Asiakkaan on voitava halutessaan harjoitella työtehtävää, jota hän ei ole ennen kokeillut ja joka saattaa sisältää hänen kohdallaan turvallisuusriskin. Ohjaajan vastuulla on arvioida olemassa olevia ohjauksen resursseja. Työturvallisuuteen liittyvät ohjeet ja vaatimukset on oltava selvillä ja asiakkaille on annettava riittävä perehdytys turvallisuusasioihin. Työpäivien organisointi on hyvä toteuttaa suunnitellusti ja ajoissa, jotta tiedetään, mitä ollaan tekemässä ja minkälaisia työvälineitä tarvitaan. Työtehtävien opastaminen tulee olla riittävää ja tarpeeksi selkeää. Mallintaminen, eli se että ohjaaja tekee yhdessä töitä asiakkaiden kanssa, on tärkeää ja sillä voi olla iso vaikutus asiakkaiden työssä oppimiseen ja työhön motivointiin. Selkeät ohjeet siivoamisesta ja jälkien

korjaamisesta auttavat asiakkaita toimimaan itsenäisesti. Tämä lisää vastuunottoa omasta toiminnasta. Asiakkaiden motivointi ja kannustavan palauteen antaminen on tärkeää. Esimerkkitaulukko on koottu työtoiminnan rakenne.

Työpäivien rakenne	Tehtävien anto ja turvallisuus	Työtoimintapäivien organisointi	Työtoiminnan ohjaaminen
Työpäivät toteutetaan työtoimintapaikalla sovittuna ajankohtana. Työpäivään liittyvistä käytännöistä, kuten työn aloittaminen ja lopettaminen sekä tauoista ja ruokailusta sopiminen. Työtehtävien jakaminen yhdessä asiakkaiden kesken. Jälkien siivoaminen ja tilojen tarkastaminen. Tehtyjen tehtävien vaiheet ja mahdolliset huomiot kirjataan työtehtäviä taulukkoon asiakastyön päätyttyä.	Ohjaaja laatii listan päivän työtehtävistä ja on mukana työtehtävien jakamisen suunnittelussa. Ohjaaja huomioi asiakkaiden kyvyt ja taidot suhteessa työtehtävän vaativuuteen. Ohjaaja arvioi työturvallisuustekijöitä huomioiden ohjauksen tarpeen ja käytettävissä olevat ohjauksen resurssit. Asiakkaille neuvotaan, mistä ensiapuvälineet sekä mahdolliset hälytyspainikkeet ja sammutustarvikkeet löytyvät.	Ohjaaja organisoii työtoiminnan riittävän aikaisin (1–2 viikkoa) toiminasta riippuen. Ohjaaja laatii työtehtäviä varten selkeän työvälineen, taulukon tai muun vastaavan. Toteutettavat työtehtävät suunnitellaan huolellisesti ja hankitaan tarvittavat työkalut ja työtarvikkeet ennen valmiiksi. Työpaikkaruokailu voidaan suunnitella niin, että asiakkaat valmistavat ruoan työpaikalla. Ryhmämuotoisessa kuntoutuksessa ohjaaja osallistuu ruokailuiden suunnitteluun ja tarvittavien ruoka-aineiden hankintaan. Ruoanlaitto voi olla sovitusti jonkun asiakkaan työtehtävä.	Asiakkaiden työskentelyn ohjeistaminen ja töiden jakaminen tapahtuu aina työtoimintapäivänä. Ohjaaja vastaa riittävästä opastamisesta sekä osallistuu ja ohjaa työtoimintaa. Ohjaaja vastaa siitä, että asiakkaat huolehtivat, että työpisteet tulevat kuntoon ja tavarat omille paikoilleen. Ohjaaja antaa päivän päätteeksi palautetta asiakkaille työssä onnistumisesta.

Työturvallisuus on oleellinen osa työtoiminnan järjestämistä. Riskien arviointi on ehdottomasti tarpeen. Työturvallisuuslain (738/2002) mukaan työtoimintaan osallistuvilla tulee olla turvallinen ympäristö, ja työn järjestäjän tulee huolehtia ohjeistuksesta ja valvonnasta.

Ohjaajan vastuulla on varmistaa, että:

- Työympäristö on turvallinen ja toimintaan soveltuva.
- Työtoiminta tapahtuu asiakkaalle soveltuvassa paikassa, jossa hän voi keskittyä tehtäviin ilman liiallisia häiriötekijöitä tai paineita. Ympäristön olisi hyvä olla rauhallinen, selkeä ja motivoiva. On tärkeää, että asiakkaat kokevat olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi.
- Välineet ja työkalut ovat kunnossa ja helppokäyttöisiä.
- Riskitekijät, kuten liukastumiset, tapaturmat tai kemikaalien käyttö, on tunnistettu ja ennaltaehkäisty.

Asiakkaille järjestetty työtoiminta onnistuu parhaiten, kun se on suunniteltu yksilöllisesti, toteutettu turvallisesti ja ohjattu osaavasti. Ohjaajan vastuulla on luoda toimiva ja kannustava ilmapiiri, jossa jokaisen osallistujan vahvuudet tulevat näkyviksi ja tukeminen tapahtuu kunnioittavasti. Avainasemassa ovat turvallinen ympäristö, selkeät ohjeet ja yksilöllinen kohtaaminen.

Lähteet:

Finlex. Työturvallisuuslaki 738/2002.

4.5 Työllistymisen tukeminen

Rikostaustaisten työllistymisen tukeminen on tärkeä osa heidän kokonaisvaltaisen muutoksensa tukemista sekä uudelleen integroitumista yhteiskuntaan. Heidän mahdollisuutensa työllistyä avoimille työmarkkinoille on haastavaa, koska tyypillisesti monelta puuttuu ammatillinen koulutus ja työkokemusta on kertynyt elämän aikana hyvin vähän. Halu työllistyä on silti monella suuri, koska se on keskeinen osa uuden identiteetin rakentumista.

Keskeisiä keinoja työllistymisen tukemisessa voivat olla erilaiset yksilökohtaiset menetelmät ja mallit, joiden avulla rikostaustaisten työllistymistä voidaan helpottaa ja tukea:

Yksilöllinen ohjaus ja valmennus

- Työvalmennus ja uraohjaus auttavat rikostaustaisia tunnistamaan omat vahvuutensa, suunnittelemaan realistisen työllistymispolun ja valmistautumaan muun muassa työhaastatteluihin.
- Työvalmennus tapahtuu työpaikalla, kun taas uraohjausta järjestävät muun muassa ammatilliset oppilaitokset
- Rikosseuraamuslaitos (Rise) tarjoaa valmentavaa työtoimintaa, sosiaalista kuntoutusta ja urasuunnittelua yhdessä vankilan ulkopuolisten toimijoiden kanssa.

Koulutus ja ammatillinen pätevöityminen

- Koulutuksella voidaan parantaa rikostaustaisten työmarkkinakelpoisuutta. Vankilassa suoritettu koulutus (esimerkiksi ammattitutkinnot) ja siviilissä jatkettava opiskelu tukevat tätä tavoitetta.
- Monet oppilaitokset, kuten ammattiopistot, tekevät yhteistyötä vankiloiden kanssa.
- Oppisopimuskoulutus antaa jalansijan uuteen työpaikkaan kiinnittymiseen.

Työkokeilut, ja palkkatuettu työ

- Palkkatuettu työ ja työkokeilut madaltavat työnantajien kynnystä palkata rikostaustaisia ja antavat mahdollisuuden osoittaa osaamista käytännössä.
- Suomessa kuntien työllisyyspalvelut tarjoavat näitä tukimuotoja. Lisäksi työkokeilumahdollisuuksia tarjoavat paljon erilaiset kolmannen sektorin yhdistykset.

Kuntouttava työ ja työharjoittelu

- Kuntouttava työ on työllisyyspalveluiden ja sosiaalipalveluiden järjestämää työttömien tukemista. Kuntouttavan työn tavoitteena on parantaa yksilön elämänhallintaa sekä parantaa hänen työllistymismahdollisuuksiaan.
- Moni toimija tarjoaa helposti työharjoittelupaikkoja, ja ne ovat yleensä kytköksissä johonkin koulutukseen tai tiettyyn ammattialaan. Työharjoittelu avaa usein siltoja kesätöihin, keikkatöihin tai vakituisen työhön.

Sosiaalinen tuki ja mentorointi

- VERTAISTUKI ja ammatillinen mentorointi (esimerkiksi kokemusasiantuntijat, tukihenkilöt) voivat tarjota rikostaustaisille esimerkkejä onnistuneesta muutoksesta ja integroitumisesta yhteiskuntaan.
- Monet kolmannen sektorin järjestöt tarjoavat edellä mainittuja palveluita.

Asenteiden muuttaminen ja työnantajayhteistyö

- Työnantajien pelot ja ennakkoluulot voivat estää rikostaustaisten palkkaamista. Tietoisuuden lisääminen ja hyvien käytäntöjen jakaminen (esimerkiksi onnistumistarinat) on keskeistä.
- Erityisesti sosiaaliset yritykset ja yhteiskunnalliset organisaatiot ovat usein edelläkävijöitä rikostaustaisten työllistämässä.

Rikostaustan vaikutuksen rajaus

- Suomessa rikosrekisterimerkintä ei automaattisesti estä työllistymistä, ellei kyseessä ole ala, johon vaaditaan puhdas rikosrekisteri (esimerkiksi poliisi, vanginvartija).
- Työnantaja voidaan ohjata arvioimaan rikostaustaa tapauskohtaisesti, suhteessa haettavaan tehtävään.
- Työntekijä voi itse tilata valmiiksi oman rikosrekisteriotteen. Työnantajaa ei voi valtuuttaa tilaamaan rikosrekisteriotetta.

Rikostaustaisten työllistymisen tukeminen vaatii moniammatillista yhteistyötä, yksilöllistä tukea, rakenteellisia ratkaisuja sekä asennemuutosta yhteiskunnassa. Onnistunut työllistyminen vähentää merkittävästi uusintarikollisuuden riskiä ja vahvistaa yhteiskunnallista osallisuutta.

Lähteet:

Maarit Suomela, Rikostaustaisten henkilöiden työllistyminen, YYO.

[Oikeusrekisterikeskus.fi/rikosrekisteri](https://oikeusrekisterikeskus.fi/rikosrekisteri).

[Rikosseuraamus.fi/](https://rikosseuraamus.fi/) Rikosseuraamuslaitos: Työtoiminta ja opiskelu; Sosiaalinen kuntoutus vankiloissa

[Työmarkkinatori.fi](https://tyomarkkinatori.fi).

5 Verkostoyhteistyön malli

- 5.1 Asiakkaan tarpeet ja yhteistyöverkostojen muodostaminen
- 5.2 Alkukartoitus, tarpeet ja tavoitteet
- 5.3 Adapterimalli ja tärkeimmät yhteistyötahot

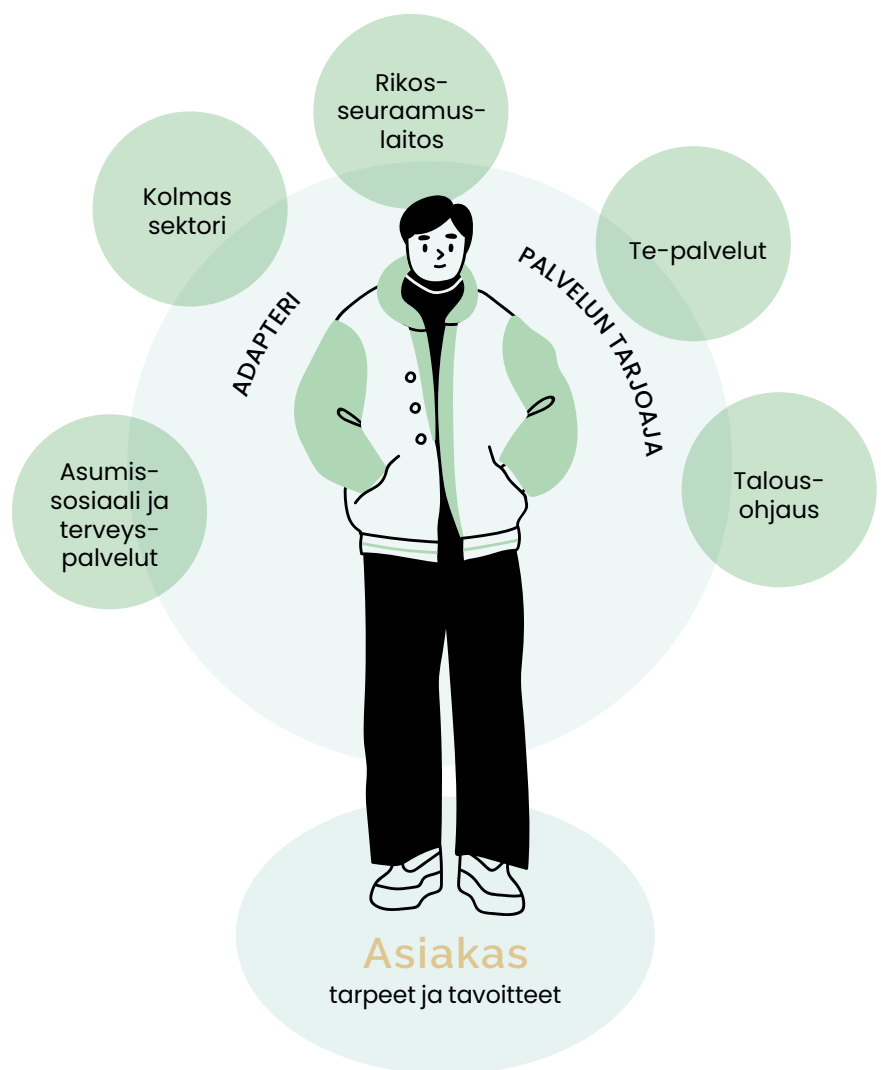

5 Verkostoyhteistyön malli

Virpi Riekkö

Kokonaisvaltaisen valmennusmallin yksi tärkeimpiä tekijöitä on verkosto, jossa asiakkaan ympärille rakennetaan hänen tarpeistaan lähtöisin olevat palvelut eri yhteistyökumppaneiden kanssa. Saattaen vaihtaminen ja asiakkaan ohjaaminen tiettyihin palveluihin ja tietyille henkilölle mahdollistaa asiakkaalle turvallisemman tavan kohdata uudet työntekijät. Kun kasvot ovat tutut, on helpompi aloittaa yhteinen työskentely. Pelkästään keskustelu esimerkiksi ryhmäpuheluna helpottaa uuden työntekijän tapaamista.

Verkostotyönmallissa on kiinnitetty huomiota erityisesti kuntouttavan tahon tai asiakkaan asioita hoitavan ammattilaisen ja palveluntuottajien sujuvampaan yhteensovittamiseen. Tätä kutsutaan mallissa *adapteriksi*, jolla tarkoitetaan nimenomaan saattaen vaihtamista kuntouttavan tahon tai asiakkaan asioita hoitavan ammattilaisen ja palveluntuottajien välillä. Esimerkiksi vankilasta tai koevapaudesta vapautuminen on asiakkaan kohdalla riskialttein vaihe, jonka turvaaminen tulisi suunnitella hyvin yhteistyössä asiakkaan ja tulevien palveluntuottajien kanssa. Yhteistyö helpottaa asiakkaan tilanteen hahmottamista ja oikeanlaisten tukimuotojen suunnittelemista.

Kuva 17: Verkostoyhteistyön malli.

5.1 Asiakkaan tarpeet ja yhteistyöverkostojen muodostaminen

Asiakastyössä yksi tärkeä ohjenuora on asiakaslähtöisyys. Vaikuttamismahdollisuus itseä koskevien päätösten tekemiseen tulee olla aitoa, eikä vain näennäistä puhetta. Asiakaslähtöisyys on periaate, joka ohjaa hyvinvointipalvelujen toimintaa. Asiakaslähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että palveluiden organisointi lähtee asiakkaan tarpeista. Asiakas saa itse vaikuttaa palveluiden suunnitteluun. Asiakaslähtöisyyteen kuuluu, että jokainen asiakas kohdataan yksilönä ja kokonaisena ihmisenä. Hänen kanssaan työskennellään yhdessä neuvotellen ja sopimukset tehdään niin, että asiakas on prosessissa aktiivisessa roolissa. Ratkaisuja ei sanella ylhäältäpäin eikä toimita ennalta asetettujen normien mukaan.

Kukaan ei ole niin hyvä ammattilainen, että hän pärjäisi yksin. Toimivat verkostot helpottavat yhteistyön tekemistä ja keventävät samalla asiakastyötä tekevän työkuormaa. Kaikkea ei tarvitse tietää ja osata, ja pahimmassa tapauksessa väärät ohjeet ja neuvot voivatkin vaikeuttaa asiakkaan tilannetta. Järkevintä on osallistua asiakkaan kanssa erilaisiin verkostopalaveriin ja työntekijätapaamisiin, koska usein uusi tilanne ja uuden asian ymmärtäminen ja muistaminen on asiakkaalle kuormittavaa.

Monesti törmää siihen, että asiakas kysyy yhteistyötapaamisen jälkeen, mitä tapaamisessa oikein sovittiin. Kun oma työntekijä osallistuu asiakkaan kanssa verkostopalaveriin, on hän kartalla asiakkaan asioista ja suunnitelmista, joita on näin ollen myös helpompi tukea ja edistää. Lisäksi verkostopalaverit mahdollistavat yhteisistä asioista keskustelun ja sen sopimisen, miten ja millaisella aikataululla asioita jatkossa edistetään. Verkostopalaverit opettavat asiakkaalle myös vastuunottoa omien asioiden hoitamisesta. Asiakkaan oma vastuu asioidensa edistämiseen ei toteudu, jos työntekijä hoitaa asioita hänen puolestaan. Puolesta-asioimisessa vastuu siirtyy helposti työntekijälle, missä on usein vaara, että työntekijä saattaa neuvoa asiakasta väärin tai epäselvästi, eikä tilanne johda välttämättä parhaaseen lopputulokseen.

Rikostaustaisen asioiden hoitaminen ja kohderyhmän erityisyyden tunteminen auttaa yhteistyöverkostoja olemaan selkeämmin perillä todellisuudesta, josta asiakkaat tulevat ja siitä, mitkä ovat heidän valmiutensa ja kykynsä ottaa vastaan apua ja tukea. Tilanteeseen vaikuttaa paljon se, miten pitkään asiakas on ollut vankilassa ja kuinka paljon hänellä on kokoemusta ylipäänsä elämästä siviilissä ilman päihteitä tai työelämästä, opiskelusta tai arkisten asioiden hoitamisesta. Yksilöt ovat toki erilaisia, mutta toisinaan asiakas saattaa vaikuttaa siltä, että hän osaa edistää sovittuja asioita hyvin, mutta onkin oikeastaan aivan yksin näiden kanssa. Päässä voi olla kaaos, kun uuden elämän aloittamisessa on niin paljon uusia ja tärkeitä asioita hoidettavana. Osalla asiakkaista voi olla erilaisia neurokirjon häiriöitä, joiden vuoksi monien asioiden edistäminen yhtä aikaa saattaa tuntua jopa mahdottomalta.

Lähde:

Kokko, R.-L. 2018. Asiakaslähtöisyys tavoitteena työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelussa.

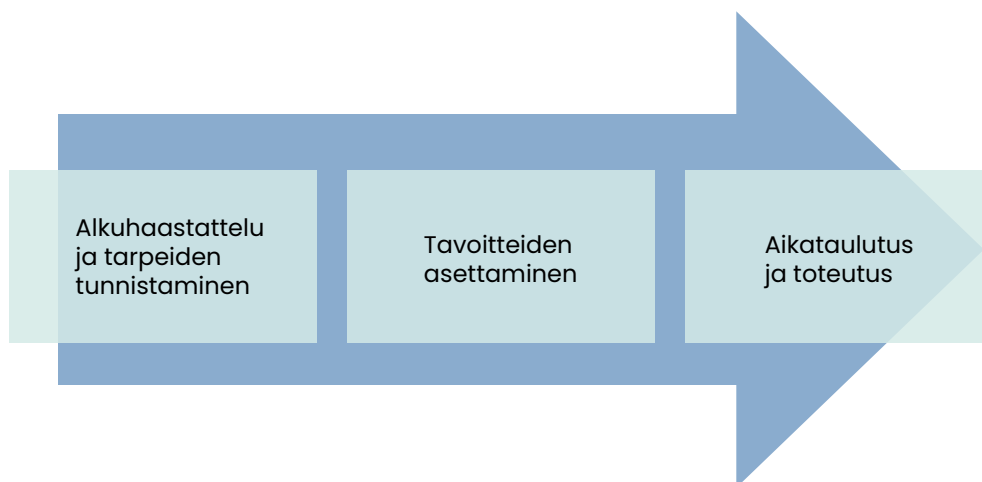

5.2 Alkukartoitus, tarpeet ja tavoitteet

Oppaan kuntoutusmalli-osiossa on kuvattu asiakastyön aloittamisen yksilöohjausta. Osiossa on työväline, jossa asiakkaan kanssa tehdään alkukartoitus, joka sisältää asumisen ja arkielämän taidot, talouden hoitamisen sekä itsestä huolehtimisen. Tämän lisäksi asiakkaan kanssa asetetaan hänen tärkeimmät tavoitteensa. Vaikka kokonaisvaltainen valmennusmalli on tehty pääsääntöisesti rikostaustaisen rikollisuudesta irrottautumisen ja työllistymisen näkökulmasta, on tärkeää hahmottaa oleellisia asioita, jotka saattavat olla työllistymisen, työssä pysymisen tai rikollisuudesta irrottautumisen esteenä. Kun asiakas saa tarkastella näitä itse omaa tilannettaan laajemmin, hän saattaa löytää uudenlaisia merkityksiä oman muutoksen edistämisestä ja laittaa asioita uuteen tärkeysjärjestykseen.

Elämäntavan muuttaminen vaatii kärsivällisyyttä, eikä muutos tapahdu useinkaan hetkessä varsinkaan, jos siinä on paljon erilaisia haasteita. Muutoksen ja työllistymisen esteenä saattaa hyvinkin olla vakava päihdeongelma, minkä vuoksi rikostaustainen ei ole pystynyt huolehtimaan itsestään, perheestään, asumisestaan eikä taloudestaan tai sitoutumaan opiskeluun tai työssä käymiseen. Tilanne on vääjäämättä ajanut monet rikoskierteeseen, jota on vaikea katkaista. Kun paketti on liian iso, sitä täytyy lähteä purkamaan pala palalta.

Kaikkea ei kannata lähteä hoitamaan heti kiireisesti eteenpäin, vaan on löydettävä esimerkiksi alkukartoituksen keinoin ne asiat, joihin tarttua ensin. Tämän pohjalta asiakkaan kanssa laaditaan selkeä aikataulutettu suunnitelma, joka helpottaa asioiden maltillista ja suunnitelmallista edistämistä. Asiakkaan on esimerkiksi hyvä saada ajankohtainen tieto omasta velkatilanteestaan, mutta varsinainen velkajärjestelyyn hakeutuminen ei ole välttämättä ensimmäinen tai realistinen asia, jota asiakkaan kannattaa lähteä edistämään. Asioiden järjestykseen vaikuttaa olennaisesti asiakkaan talous- ja työllisyystilanne. Aikataulutetun suunnitelman laatimisen jälkeen voidaan tavoitteita lähteä toteuttamaan yksi kerrallaan.

Kuva 18: Palvelunohjausprosessi.

Monilla toimijoilla on valmiita yhteistyöverkostoja ja erilaiset palvelut helposti saavutettavana. Edelleen on kuitenkin alueita, joilla etäisyydet tai muut esteet saattavat olla tiiviin yhteistyöverkoston rakentamisen tiellä. Toisinaan hyviäkään yhteistyöverkostoja ei kyetä hyödyntämään parhaalla mahdollisella tavalla. Palvelunohjauksessa on siis eroja. Huonoiten se toimii silloin, kun asiakasta heitellään eri suuntiin, eikä hänen kanssaan hoideta asioita yhdessä. Jos ihminen on ollut pitkään vankilassa, jättää hän helposti menemättä erilaisille vastaanotoille, koska kokee ne liian haastaviksi. Tilanne voi olla sama muillakin pitkään palveluiden ulkopuolelle jääneillä.

Alkukartoitusta laadittaessa työntekijän on kuunneltava asiakasta. Avoin konfrontaatio on tärkeää, mutta on silti muistettava, ettei työntekijä aseta tavoitteita asiakkaan puolesta vaikka näkisikin asiakkaan tilanteen eri tavalla kuin tämä itse. Asiakkaan kanssa on mahdollista miettiä myös sitä mahdollisuutta, että lähdetään heti kartoittamaan tilannetta yhdessä kunnan sosiaalityöntekijän kanssa, mikäli tilanne on haastava ja tarvitaan sosiaalityöntekijän tekemä tarkempi palveluntarpeenarviointi.

5.3 Adapterimalli ja tärkeimmät yhteistyötahot

Verkostoyhteistyön mallissa on keskitytty etsimään tärkeimmät yhteistyökumppanit niiden rikostaustaisten ympärille, joilla on tarvetta vahvempaan tukeen päästäkseen kiinni uuden elämän aloittamiseen vankilasta vapautumisen jälkeen. Mallissa painotetaan nimenomaan tiivistä, läsnä olevaa, solmittujen kontaktien keinoin rakennettua verkostoyhteistyötä. Toisin sanoen asiakkaiden ympärille muodostetaan heidän tarpeisiinsa perustuvia palvelukokonaisuuksia. Osan palveluntuottajien kanssa on sovittu yhteistyöstä ja nimetty yhdyshenkilöt.

Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita rikostaustaisten kanssa työskenneltäessä ovat esimerkiksi Rikosseuraamuslaitos (Rise), työllisyyspalvelut, asumispalvelut, kunnat sekä erilaiset järjestötoimijoiden tarjoamat palvelut. Järjestökenttä on usein laaja ja kirjava ja sieltä on monesti hankala lähteä etsimään suoria kumppanuuksia. Asiakkaiden tarpeet ja se, mitä palveluita eri järjestöillä on mahdollista tarjota, määrittelevät, minkälaisia kumppanuuksia kannattaa solmia. Monet hankkeet palvelevat asiakkaiden erityyppisiä tarpeita vain hetken, eikä uusia vastaavia hankkeita välttämättä synny heti.

Verkostoyhteistyön mallissa on kiinnitetty huomiota erityisesti kuntouttavan tahon tai asiakkaan asioita hoitavan ammattilaisen ja palveluntuottajien sujuvampaan yhteensovittamiseen. Tätä kutsutaan mallissa *adapteriksi*, jolla tarkoitetaan nimenomaan saattaen vaihtamista työntekijöiden ja asiakkaan välillä. Verkostoyhteistyön malli on luotu koevapaudessa olevien kanssa, joilla vankilasta vapautuminen ja siirtyminen siviiliin haastaa omien tarpeiden kartoittamiseen ja oikeanlaisen tuen etsimiseen.

5.3.1 Rikosseuraamuslaitos (Rise)

Risen kanssa tehtävä yhteistyö rajoittuu pääosin rangaistusta suorittaviin. Asiakkaat voivat olla poistumisluvilla käyviä, tai esimerkiksi koevapautta tai yhdyskuntapalvelua suorittavia. Yhteistyöstä sovitaan joissain tapauksissa hyvinkin tarkasti esimerkiksi silloin, kun asiakas suorittaa valvottua koevapautta tai yhdyskuntapalvelua.

Moni asiakas ohjautuu tai hakeutuu erilaisten asiakastoimijoiden piiriin, jossa toteutetaan ryhmä- tai yksilötyöhön pohjautuvaa kuntouttavaa tai työllistymistä tukevaa toimintaa. Usein tällaiset toimijat ovat kolmannen sektorin palveluja tuottavia yhdistyksiä, säätiöitä ja erilaisia kehittämishankkeita. Kuntien tuottamat palvelut ovat monesti erikoistuneet johonkin tiettyyn osa-alueeseen, kuten sosiaaliohjaukseen, päihdekuntoutukseen tai työllistämisen edistämiseen.

Erilaiset toimintakeskukset, kuten tukipisteet, tuettua asumista tarjoavat paikat, päiväkeskukset, kuntouttavaa työtä tarjoavat paikat tai verstaspajat, voivat toimintapaikan luonteen mukaan tarjota asiakkaille monipuolisempaa tukea ja palveluja. Tyypillisesti osa näiden palveluiden käyttäjistä on rikostaustaisia, vaikka he eivät välttämättä eroa niistä asiakkaista, joilla ei juurikaan ole varsinaista rikoshistoriaa.

Rikostaustaisilla on monesti muiden haasteiden lisäksi taakkanaan tietynlaisia rikollisuudessa kiinni pitäviä tekijöitä, kuten helppo raha ja sen ansaintakeinot. Edellä mainitut seikat huomioiden rikostaustaisten kanssa työskennellessä olisikin tärkeää muistaa desistanSSIPuhe, jossa huomioidaan rikollisuudesta irrottautumiseen liittyviä seikkoja (desistanSSI s. 33). Myös Rikosseuraamuslaitoksen eli Risen kanssa tehtävää yhteistyötä kannattaa suosia, jos se vain on mahdollista.

Vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa asiakkailla on omat yhdyshenkilöt, mikä helpottaa yhteistyön tekemistä ja yhteisten palaverien järjestämistä. Monilla asiakkailla saattaa olla vankilassa hyvin edistetyn vapautumiseen liittyvät suunnitelmat, kuten asunnon tai koulutuspaikan järjestämiseen liittyvät prosessit. Tämän lisäksi esimerkiksi koevapauden sisällöllinen suunnittelu ja lupaehtoihin liittyvät rajaukset tehdään vankilassa. Pöällekkäisen tai epärealistisen työn tekeminen saattaa turhauttaa sekä vankilan henkilökuntaa että vankilan ulkopuolisen tahon työntekijöitä. Onkin tärkeää tiedostaa tai ottaa selvää, missä asioissa asiakasta voi ja kannattaa auttaa.

Valvottu koevapaus ja yhdyskuntapalvelu ovat laissa tarkoin määriteltyjä rangaistuksen suorittamismuotoja, joiden säännöt ja muut ehdot määritellään vankiloissa tai yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Yhteistyön tekeminen on aina helpompaa, jos asiakastoimintaa tarjoava paikka toimii samalla koevapautta suorittavan toimintavelvoitepaikkana tai yhdyskuntapalvelua suorittavan palvelupaikkana. Tällöin palvelua tai toimintaa tarjoavan paikan kanssa laaditaan erillinen sopimus vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa. Näin yhteistyön toteuttaminen on selkeämpää.

Osa rikostaustaisista saattaa suorittaa myös ehdollista vankeutta tai saattaa päästä ehdonalaan vankeuteen. Tällöin heillä on yhdyskuntaseuraamustoimistossa oma työntekijä, jonka kanssa on mahdollista tehdä yhteistyötä. [Rikosseuraamus.fi](https://rikosseuraamus.fi)-sivustolta saa tarkempaa tietoa edellä mainitusta rangaistusmuodoista ja [Finlex.fi](https://finlex.fi)-sivustolta löytää ajankohtaisen tiedon vankeuslaista.

Lähteet:

[Rikosseuraamus.fi/tehtavamme/vankeusrangaistusten täytäntöönpano](https://rikosseuraamus.fi/tehtavamme/vankeusrangaistusten_taytantoonpano).

[Finlex.fi](https://finlex.fi). Vankeuslaki 767/2005.

5.3.2 Työllisyyspalvelut

Kuntien työllisyyspalvelut ovat tärkeä yhteistyötaho rikostaustaisten asiakkaiden työllistymisen edistämiseksi. Työllisyyspalveluiden tavoitteena on, että työnhakijat työllistyivät mahdollisimman nopeasti. Työnhakijalle järjestetään työllistymisen edistämiseksi alkuhaastattelu ja työnhakuun liittyviä keskusteluita. Moni rikostaustainen on ollut elämänsä aikana työllisyyspalveluiden asiakas, mutta toisinaan tapaa henkilöitä, jotka eivät ole olleet työllisyyspalveluiden tarpeessa tai työttömänä ollessaan työmarkkinoiden käytettävissä. Vankilasta vapautuvilla tilanne on tältä osin yleensä hoidossa, koska Rikosseuraamuslaitos tekee tiivistä yhteistyötä työllisyyspalveluiden kanssa ja heillä on kuntakohtaiset nimetyt työntekijät käytettävänä.

Rikostaustaisen kanssa asiakastyötä aloittaessa on aina hyvä varmistaa, että asiakkailla on voimassa oleva työhaku vireillä, eli tosin sanoen he ovat työmarkkinoiden käytettävissä. Joskus tilanne vapautuneen kohdalla onkin saattanut jäädä vaiheeseen, jossa asiakas ei ole ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi vapautumispäivänään. Toisinaan asiakas on saattanut olla jo pidemmän aikaa työtön, eikä ole ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi, vaan elättänyt itseään rikoksilla.

Verkostoyhteistyön tekemistä työllisyyspalveluiden kanssa helpottaa, mikäli asiakastoimintapaikalla on mahdollista saada omat nimetyt yhdyshenkilöt lähikuntien työllisyyspalveluista. Tämä nopeuttaa erilaisten prosessien hoitamista ja helpottaa oikeanlaisen tiedon ja neuvon saamista myös asiakastyötä tekevien kohdalla. Asiakastoimintaa tarjoavat paikat eivät välttämättä tiedä erilaisista vaihtoehdoista, joilla parhaiten edesautetaan asiakkaan työllistymistä tai minkälainen toiminta olisi asiakkaan edun mukaista. Erilaiset työllisyyttä edistävät toimet oikeuttavat usein asiakkaan saamaan etuja, jotka korottavat perus työmarkkinatukea.

Osallistumalla yhdessä asiakkaan ja hänelle nimetyn oman työllisyyspalveluiden työntekijän tapaanmiseen voi auttaa asiakasta tulemaan kuulluksi ja ymmärretyksi varsinkin, jos asiakas jännittää uuden työntekijän kohtaamista ja virastoasioiden hoitamista. Tapaamisessa laadittavan työllisyysuunnitelman tekemistä selkiyttää asiakkaan tilanteen ja tavoitteiden jäsentäminen, kun asiakas ja hänen kanssaan työskentelevät työntekijät ovat yhdessä paikalla. Verkostotapaamisessa on hyvä laatia kokonaisvaltainen suunnitelma siitä, mitä työllistymiseen liittyviä asioita asiakkaan kanssa edistetään ja millaisessa aikataulussa.

Tapaamisen yhteydessä kannattaa käydä selkeästi läpi myös sitä, minkälaisiin työllisyysetuuksiin asiakkaat ovat oikeutettuja. Esimerkiksi oikeanaikainen suunnitelma hakeuduttaessa ammatilliseen koulutukseen saattaa mahdollistaa asiakkaan opiskelun työttömyysetuudella sen sijaan, että hän saisi Kelan myöntämää opintorahaa ja joutuisi hakemaan opintolainaa selviytyäkseen elämisen kustannuksista opintojensa aikana. Etenkin rikostaustaisilla opintolainan ottaminen ei ole välttämättä järkevin vaihtoehto, jos henkilöllä on jo ennestään esimerkiksi ulosottovelkoja maksettavanaan. Lisätietoa erilaisista työllistymiseen liittyvistä kysymyksistä ja eduista saa Kela.fi- ja Työmarkkinatori.fi -sivustoilta.

5.3.3 Talousohjaus

Amy Roslander

Rikostaustaisten asiakkaiden kohdalla talousohjauksen tarve on usein erityisen korostunut. Moni on elänyt pitkään epävakaa tilanteessa, jossa talouden hallinta on jäänyt toissijaiseksi esimerkiksi päihdeongelmien, asunnottomuuden tai rikollisuuden vuoksi. Velkaantuminen on voinut tapahtua rikosten seurauksena tai niiden rinnalla esimerkiksi sakkujen, vahingonkorvausten tai ulosoton kautta. Lisäksi rikostausta voi vaikeuttaa työllistymistä ja asunnon saantia, mikä saattaa edelleen heikentää mahdollisuuksia taloudelliseen toipumiseen ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen.

Talousohjaus tarjoaa rikostaustaisille asiakkaille mahdollisuuden palauttaa hallinnan tunnetta omassa elämäntilanteessa. Kun taloustilanne tulee näkyväksi ja sen haasteisiin voidaan vaikuttaa suunnitelmallisesti, samalla myös arjen hallinta, itsetunto ja usko tulevaisuuteen voivat vahvistua. Talousneuvonta toimii siten tärkeänä osana sosiaalista kuntoutusta ja rikoksista irtautumisen prosessia.

Valtio tarjoaa apua yleisen oikeusavun puitteissa. Velkojen selvittäminen saattaa olla toisinaan haastavaa ja ilman riittävää ja matalan kynnyksen ohjausta avun hakeminen ja saaminen saattaa jäädä heikoksi. On myös toimijoita kuten Elämänlaatu Ry:n Vaateri, joka täydentää muiden viranomaistahojen, kuten Rikosseuraamuslaitoksen, sosiaalitoimen ja oikeusaputoimistojen työtä tarjoamalla konkreettista, käytännönläheistä tukea vaikeassa elämäntilanteessa.

Vaaterin tarjoama talousohjauksen palvelu on suunniteltu tukemaan erityisesti sosiaalisesti ja taloudellisesti haastavassa tilanteessa olevia henkilöitä. Palvelun tavoitteena on vahvistaa asiakkaiden taloustaitoja, tukea arjen hallintaa sekä ehkäistä taloudellisen tilanteen kriisiytymistä. Vaateri tarjoaa maksuttomia talousneuvonnan palveluita Helsingissä, Vantaalla, Keravalla ja Salossa. Palvelu toteutetaan joustavasti matalan kynnyksen periaatteella esimerkiksi NonStop-päivystyksissä tai ajanvarauksella.

Talousneuvonnassa painottuu asiakkaan kokonaistilanteen ymmärtäminen: huomioon otetaan niin tulot, menot, velat, mahdollinen varallisuus kuin tulevat muutokset elämäntilanteessa. Ohjaus perustuu ratkaisukeskeiseen, realistiseen suunnitteluun, jossa rakennetaan yhdessä asiakkaan kanssa toimiva budjetti, kartoitetaan velkatilanne sekä selvitetään mahdollisuudet velkajärjestelyihin, maksusuunnitelmiin tai taloudelliseen tukeen.

Vaikka Vaateri-toimintaa ei olisi saatavilla paikkakunnallasi, niin vastaavanlaista toimintaa kannattaa selvittää tai osallistua itse erilaisiin koulutuksiin, jotka antavat pohjan velka- ja talousasioissa opastamiseen.

5.3.4 Asumis-, sosiaali- ja terveyspalvelut

Suomessa on tehty kiitettävästi pitkäaikaista asunnottomuustyötä, jossa eri toimijat työskentelevät yhdessä saman päämäärän eteen. Asunnottomuustyössä on sovellettu jo pidemmän aikaa niin sanottua Asunto ensin -mallia, jossa keskeinen näkemys on, että asunnon hankkiminen on etusijalla muihin tukitoimiin nähden. Omaan asuntoon pääseminen tarjoaa asunnottomalle vakauden, joka tukee muiden sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien hoitamista.

Kunnilla on vastuu auttaa asunnottomia tietyssä tilanteessa, etenkin jos asunnottomuus johtuu terveydelisistä tai sosiaalisista ongelmista. Kunnat tekevät myös paljon yhteistyötä asunnottomuuden estämisen eteen erilaisten toimijoiden kanssa. Vankilasta vapautuvilla on monesti haasteita asunnon saamisessa, minkä lisäksi siviilissä elää paljon rikostaustaisia, jotka ovat menettäneet asunnon syystä tai toisesta. Asuntojonot ovat toisinaan pitkät ja asunnon saanti hidasta. Monella kunnalla on oma vankisosaalityöntekijä, joka auttaa vapautuvia vankeja muun muassa asunnon saamisessa. Asiakkaille tehdään usein palveluntarpeenarvio, minkä pohjalta määräytyy se, onko asiakkaan mahdollista saada suoraan oma asunto, vai lähdetäänkö hänelle hakemaan tuettua asumista. Kunnat tekevät tiivistä yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa, jolla on tarjolla enemmän tuetun asumisen palveluita kuin mitä kunnat pystyvät tarjoamaan.

Monilla toimijoilla, kuten yhdistyksillä ja säätiöillä, on erilaisia tuettua asumispalvelua tarjoavia yksiköitä tai hajasijoitettuja tukiasuntoja. On lisäksi toimijoita, jotka järjestävät joko ryhmämuotoista tai yksilöllistä asumisvalmennusta, jossa fokus on usein asumisen taidoissa. Sekä asumispalveluita että asumisohjausta tai asumiskursseja järjestävien tahojen kanssa kannattaa mahdollisuuksien mukaan sopia yhteistyöstä. Parhaimmassa tapauksessa asumisen kursseilla asiakkaat saavat perustietoa vuokralaisen oikeuksista ja velvoitteista sekä erilaisista yleishyödyllisistä asumiseen liittyvistä asioista, kuten paloturvallisuudesta tai yleisestä siisteydestä. Asumisohjaaja osaa neuvoa asiakkaita asumisen hakemiseen tai esimerkiksi kotivakuutuksen saamiseen liittyvissä asioissa ja hänellä on päivitetty tieto näistä.

Rikosseuraamuslaitos tekee tiivistä yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa varsinkin vankilasta vapautuvien kohdalla. Toisinaan sosiaaliohjauksen tarve saattaa nousta esiin vasta myöhemmin, joko vankilasta vapautumisen jälkeen tai kun ihminen on lähtenyt tekemään elämämuutosta. Mikäli asiakkaalla ei ole aikaisempaa asiakkuutta sosiaalitoimen kanssa, saattaa hänellä olla liian suuri kynnys hakea itsenäisesti apua. Asiakkaan kanssa kannattaakin tällöin lähteä yhdessä selvittämään nuoriso- tai aikuissosiaalityön puolelta omaa yhdyshenkilöä. Jos asiakkaan tilanteesta herää huoli, eikä hän ota apua vastaan, hänestä voi aina tehdä huoli-ilmoituksen sosiaalitoimeen.

Kuntien sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat auttavat tarvittaessa asiakkaita niin kriisitilanteissa kuin arkielämäänsä liittyvissä haasteissa. Palvelu perustuu asiakkaan kanssa yhdessä tehtävään palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelmaan. Työskentelyssä asiakkaat pääsevät etsimään uusia näkökulmia ja ratkaisuja esimerkiksi asumiseen, koulutukseen, työhön, terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin. Asiakkaat saavat tarvittaessa nimetyn omatyöntekijän palvelun ajaksi.

Rikostaustaisten kanssa työskennellessä törmää usein heitä koskeviin terveydenhoidollisiin haasteisiin. Nämä liittyvät monesti päihde- ja mielenterveyden ongelmien hoitamiseen sekä erilaisten neurokirjon häiriöiden selvittämiseen. Asiakkaat jättävät helposti tietyn tyyppiset terveyteen liittyvät asiat hoitamatta, koska kokevat näiden edistämisen liian raskaaksi. Tällaisia ovat edellä mainittujen lisäksi erilaiset kuntoutus- ja terapiapalvelut. Monimutkainen byrokratia koetaan liian haastavaksi ja tosin tiedon saaminen tai uudenlaisten toimintamallien opettelu kuten netissä tapahtuva asiointi, koetaan vieraaksi. Terveyspalveluiden hoitaminen aikuisen asiakkaan kanssa on haastavaa muun muassa tietoturvasyiden takia, mutta tärkeintä on kuunnella häntä ja etsiä hänen kanssaan tietoa erilaisista hoitovaihtoehdoista. Asiakkaan kanssa voi lähteä selvittämään erilaisia hoitopaikkoja ja mistä hän voi hakea apua ja tukea. On myös mahdollista osallistua asiakkaan kanssa, tilanteen ja tarpeen mukaan, erilaisiin hoitoneuvotteluihin ja hoitopaikkoihin liittyville tutustumiskäynneille, mikäli asiakas näin toivoo. Asiakkaan kannustaminen

itsensä hoitamiseen saattaa olla olennainen osa muutoksen edistämistä. Esimerkiksi ADHD-tutkimuksiin pääseminen ja hoidon aloittaminen saattaa olla avain päihderiippuvuudesta eroon pääsemiseen tai kuntoutusterapian aloittaminen masennuksesta toipumiseen. Moni asia saattaa liittyä vahvasti toisiinsa, mutta joskus muutos voi olla kiinni vain yhdestä tekijästä, minkä poissulkeminen mahdollistaa rikollisuudesta irrottautumisen ja uudenlaisen elämäntavan omaksumisen.

Lähteet:

Sosiaali- ja terveysministeriö: Asumisen turvaaminen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Palveluntarpeenarviointi

5.3.5 Kolmas sektori

Kolmas sektori on voittoa tavoittelematon kansalaisyhteiskunnan osa, joka toimii valtion (julkisen sektorin) ja yritysten (yksityisen sektorin) rinnalla. Kolmas sektori kattaa esimerkiksi yhdistykset, säätiöt, järjestöt, osuuskunnat, seurat ja vapaaehtoistoiminnan. Kolmannen sektorin pääasiallisena tavoitteena ja tarkoituksena on muun muassa hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden edistäminen, palveluiden täydentäminen sekä vaikuttaminen ja edunvalvonta. Kolmannen sektorin toiminta tarjoaa ihmisille mahdollisuuksia osallistua, vaikuttaa ja kehittää yhteiskuntaa. Kolmas sektori edistää tasa-arvoa ja huomioi palveluissaan yhteiskunnan heikommassa asemassa olevat. Kolmas sektori täydentää julkisia palveluita ja ajaa erilaisten ihmisryhmien, aatteiden tai teemojen asiaa (esimerkiksi ihmisoikeudet ja mielenterveys).

Järjestöjen yhtenä tavoitteena on auttaa ihmisiä saavuttamaan takaisin luottamus yhteiskuntaa kohtaan. Kun tämä luottamus on horjunut, voi järjestöjen tarjoamaa tukea olla helpompi ottaa vastaan. Sosiaalialan järjestöt tarjoavat apua erilaisten päihde-, ja mielenterveysongelmien hoitamiseen, ja esimerkiksi päiväkeskukset ja kohtaamispaikat ovat usein järjestöjen varassa. Järjestöt tarjoavat usein ilmaisia koulutuksia ja tilaisuuksia sekä ammattilaisille että asiakkaille ja heidän läheisilleen.

Monet sosiaalialan järjestöt tarjoavat esimerkiksi ruoka-apua, tukea työllistymisessä, asumisen palveluita, neuvontaa ja ohjausta. Lisäksi muun muassa Sininauhaliiton erityispainotuksena ovat esimerkiksi peliongelmiin liittyvä monipuolinen ja laaja auttava työ sekä luontohyvinvoinnin vahvistaminen.

Rikostaustaiset hyötyvät monista kolmannen sektorin tarjoamista palveluista, ja osa järjestökentän toimijoista onkin keskittynyt erityisesti rikostaustaisiin. Se mihin asiakas haluaa kiinnittyä, on hänen oma valintansa, eikä häntä pidä tietoisesti ohjata vain sellaisten toimijoiden työn piiriin, joissa käy pääsääntöisesti vain rikostaustaisia. Jotkut asiakkaat haluavat nimenomaan valita sellaisen toiminnan tai paikan, jossa ei ole niin paljon vanhoja tuttuja. Toisille taas turvallisempi valinta on se, missä fokus on selkeästi rikostaustaisissa ja jossa voi kokea vertaisuutta siltä osin.

Erilaiset kolmannen sektorin palvelut kuten asumispalvelut, päihdekuntoutus, talousohjaus, mielenterveyden tuki, pelihaittatyö, läheistyö ja oppivalmennus, ovat olennainen osa niitä palvelumuotoja, joita rikostaustaiset usein tarvitsevat. Palvelukenttä on hyvin laaja ja kirjava, minkä lisäksi erilaisia uusia palveluita tulee koko ajan lisää, samalla kun vanhoja lakkaa määräaikaisten rahoitusten vuoksi.

Monissa kolmannen sektorin hankkeissa kehitetään uusia toimintamalleja, jotka voivat tarjota asiakkaille hetkellisesti hyvinkin tarkkaan määriteltyä ja kohdennettua palvelua. Tästä esimerkkinä ovat hankkeet, joissa palvelu on keskittynyt vaikkapa rikostaustaisiin romaaneihin, jengirikollisiin, seksuaalirikollisiin tai koevapautta suorittavien työllistämiseen. Kun hanke loppuu, palvelu usein muuttuu tai häviää kokonaan, eivätkä asiakkaat saa enää yhtä laadukasta tukea kuin hankkeen aikana. Toisaalta jokin hanke saattaa parhaimmillaan synnyttää uusia ideoita ja innovaatioita, joita voidaan hyödyntää valtakunnallisesti laajemmin julkisen sektorin tai kolmannen sektorin palveluissa.

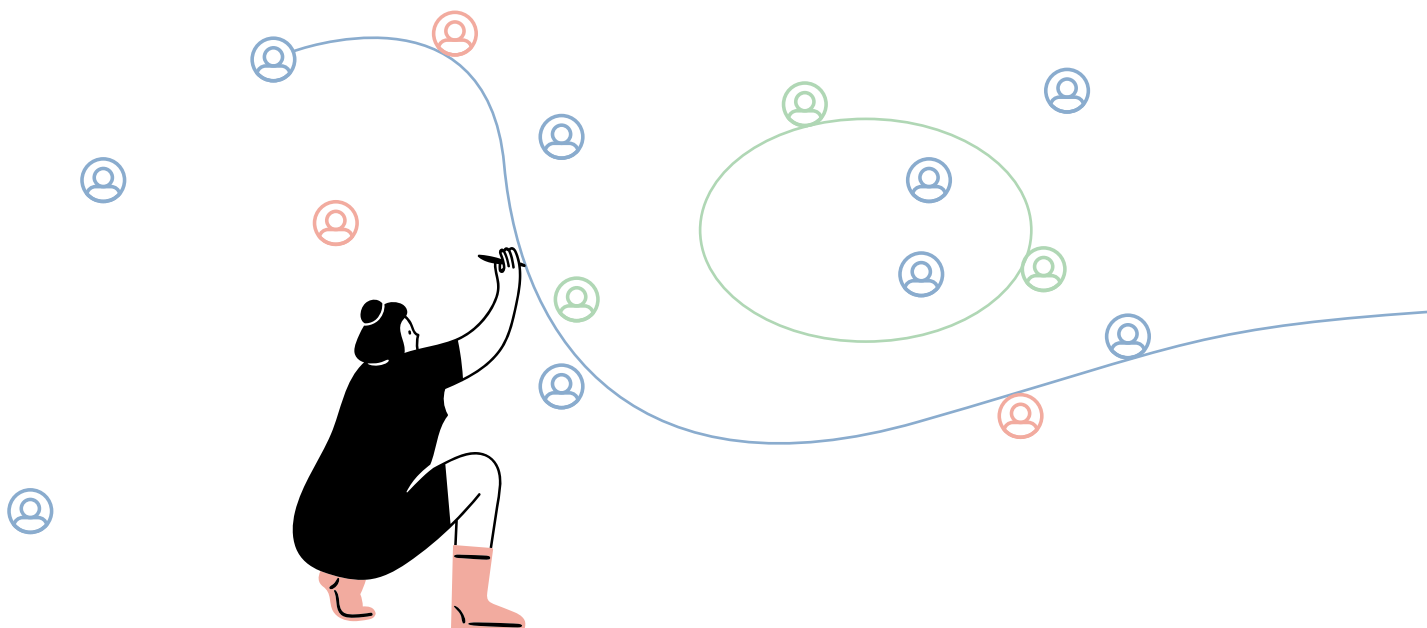
Yhteistyössä on voimaa, ja erilaiset toimintakokonaisuudet saattavat hyödyttää toisiaan samalla kun ne tarjoavat apua ja tukea asiakkailleen. Hyviä esimerkkejä kolmannen sektorin tarjoamista palveluista rikostaustaisille ovat erilaiset digihankkeet, digiolkkarit, asumiskurssit, CV-pajat, digikaveritoiminta, vertaisryhmät ja työpajat. Näitä toimintoja järjestetään useilla paikkakunnilla ja näiden kanssa kannattaa tehdä yhteistyötä.

Lähteet:

Sosiaali- ja terveysministeriö. Järjestöt ja yhdistykset osana sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmää.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Järjestöt kunnassa.

Sininauhaliitto.fi. Sininauhaliitto lyhyesti.

6 Lähteet

- Elämänlaatu ry 2023. [Vaateri-talousohjaus](#). Viitattu 17.6.2025.
- Euse Toolkit – [Tuetun työllistymisen työkalupakki](#). Viitattu 9.10.2025.
- Finlex: [Työturvallisuuslaki 738/2002](#). Viitattu 9.10.2025.
- Finlex: [Vankeuslaki | 767/2005 | Lainsäädäntö | Finlex](#). Viitattu 9.10.2025.
- Gardia.fi – [Minäkäsitys ja itsetunto](#). Viitattu 9.10.2025.
- Holmberg, N. & Aura, M. 2008. [A-klinikkasäätiö, Järvenpään sosiaalisairaala](#). Viitattu 18.9.2025.
- Kalliolan settlementti & Laurea-ammattikorkeakoulu. 2024–2025. Digikaveri-hanke.
- Kokko, R–L. 2018: [Asiakaslähtöisyys tavoitteena työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelussa Sosiaalipoliittinen yhdistys](#).
- Komaro, A. 2025: [Nyt olisi pakko pärjätä työelämässä](#).
- Kopakkala, A. 2011. Porukka, jengi tiimi: ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Edita.
- Lehto, P. 2020. [Maslow’n tarvehierarkia 2.0 – Ajattele tikkaita, unohda pyramidi ja muista kuudes taso](#). Viitattu 17.9.2025.
- Martat. 2025. [Talouden suunnittelu eli budjetointi](#). Viitattu 30.9.2025.
- Martela, F. 2014. [Itsemääräämisteoria – Eli onnellisen elämän kolme keskeisintä tekijää](#). Viitattu 23.9.2025.
- Maruna, S. & Farall, S. 2004. [Desistance for Crime: A theoretical reformulation](#). Viitattu 1.9.2025.
- Maslow, A. 2000. [A Theory of Human Motivation](#). York University, Toronto, Ontario. Viitattu 17.9.2025.
- McNeill F. 2015. ”Desistance and Criminal Justice in Scotland”, teoksessa *Criminal Justice in Scotland* (toim. H.Croall, G.Mooney & M. Munro). Crime, Justice and Society in Scotland. Routledge.
- Mielenterveystalo.fi – [Huono itsetunto ja kokemukset itsestä](#). Viitattu 9.10.2025.
- Murto, K. 2013. *Terapeuttinen yhteisö*. Kari Consulting.
- Naumanen. P & Liesivuori. J (toim.). 2018. *Valmiina työelämään*. Viitattu 22.10.2025. [VALTE – Työnantajalle / Opettajalle](#)
- Nopanen, S. 2020. [Henkilöstön motivointi, palkitseminen keinona](#). Vaasan yliopisto. Viitattu 23.9.2025.
- Oikeusrekisterikeskus.fi/[rikosrekisteri](#). Viitattu 9.10.2025.
- [Oppimisen sillat 2010: Kohti osallistavia oppimisympäristöjä](#).
- Päihdelinkki: [Muutosvaihemalli](#). 2024. Viitattu 26.9.2025.
- Rieki, V. 2018. *Perehdytysopas Sörkkä-yhteisön jäsenille*.
- Rikosseuraamus.fi [Vankeusrangaistusten täytäntöönpano](#). Viitattu 9.10.2025.
- Rikosseuraamus.fi [Sosiaalinen kuntoutus vankiloissa](#). Viitattu 9.10.2025.
- Rikosseuraamuslaitos 2024. *Ajattelutaitoja työpaikalle –kurssi*.
- Rissanen, P., & Puumalainen, J. 2016. [Kokemuksen kautta osaamiseen: Vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiatuntijuus](#). Kuntoutus, 39(1), 55. Viitattu 26.9.2025.
- SomeBody: [Kehotietoisuus toimintakyvyn ja osallisuuden tukena](#). Viitattu 9.10.2025.
- Sininauhaliitto.fi [Sininauhaliitto ja sen jäsenjärjestöt auttavat vaikeaan tilanteeseen joutuneita ihmisiä](#). Viitattu 9.10.2025.
- Suomela Maarit, *Rikostausten henkilöiden työllistyminen*. Viitattu 9.10.2025 [YYO Rikostaustaisten henkilöiden työllistyminen – Yhteiskunnallisten yritysten osaamiskeskus](#)
- Sosiaali- ja terveysministeriö:[Asumisen turvaaminen](#). Viitattu 9.10.2025.
- Sosiaali- ja terveysministeriö: [Järjestöt ja yhdistykset osana sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmää](#). Viitattu 9.10.2025.
- Talsi, V. 2021. *Työparimalli ja kokemusasiatuntijuus*. Teoksessa: *Vankilasta omaan kotiin, kokemuksia vankilasta vapautuvien asunnottomuustyöstä*. Toim, Rautiainen, M–P. Sininauhaliitto.
- Taja: [Opiskelijoiden ammattiin kasvaminen ja minäpystyvyys](#). Viitattu 9.10.2025.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: [Järjestöt kunnassa](#). Viitattu 9.10.2025.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: [Palveluntarpeen arviointi](#). Viitattu 9.10.2025.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: [Sosiaalinen kuntoutus voimavaroistamisena](#). Viitattu 9.10.2025.
- Tieteen termipankki 5.9.2025: [Filosofia: arvo](#). Viitattu 5.9.2025.
- Tieteen termipankki 5.9.2025: [Kasvatustieteet: asenne](#). Viitattu 5.9.2025.
- Tuckman, B.W. 1965. Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin*.

Kiitos

Koevapaudesta työelämään -hankkeen toteutumisen ja onnistumisen mahdollistivat useat tahot ja ihmiset. Suurin kiitos kuuluu hankkeeseen osallistuneille asiakkaille. Ilman teitä mallin kehittäminen ei olisi ollut mahdollista.

Kiitos vankiloiden työntekijöille, jotka lähditte rohkeasti tekemään kanssamme yhteistyötä. Ilman teidän ennakkoluulottomuuttanne hankkeemme toiminta ei olisi toteutunut suunnitelmallisesti.

Kiitos yhteistyötahoille, joilta saimme asiakastoimintaamme arvokasta sisältöä: VVA, Kalliolan settlementti & Laurea-ammattikorkeakoulu Digikaveri-hanke, RETS, Aspa-säätiö, Vaateri, KEIJO-kokemusasiantuntijakoulutus (Laurea).

Kiitos teille kokemusasiantuntijat, jotka jaoitte tarinanne asiakkaillemme. Kiitos työllisyyspalveluiden yhdyshenkilöille, ohjausryhmän jäsenille, työharjoittelijoille, Stadin safkalle ja muille tahoille, jotka teitte yhteistyötä kanssamme.

Haluamme lopuksi vielä kiittää Sininauhaliittoa ja Pasilanraitin henkilökuntaa. Lämminhenkinen, innovatiivinen ja turvallinen työyhteisö ei ole itsestään selvyys, mutta se on suuri voimavara kehittämistyön tukena.

Virpi Riekkö

Heikki Oravasaari

7 Liitteet

7 Liitteet

Liite 1: Valintahaastattelulomake | Koevapaudesta työelämään -hanke

Hakemus Koevapaudesta työelämään -hankkeeseen

Haastateltavan nimi: _____ Puh: _____

1. Mikä sinut on saanut kiinnostumaan Koevapaudesta työelämään -hankkeesta? Mitä tiedät hankkeesta?
2. Haluaisitko kertoa jotain itsestäsi?
3. Asuminen? Kuntalaisuus? Vapautuminen ja mahdollinen koevapauden alkamisaika?
4. Kerro toiveistasi koevapauden suhteen? Minkälaisiin asioihin tarvitsisit tukea koevapauden aikana ja minkälaisia työllistymiseen tähtääviä toimenpiteitä haluaisit lähteä selvittämään?
5. Minkälaisia tulevaisuuden toiveita/tavoitteita sinulla on?
6. Minkälaista osaamista sinulla on: työkokemus, ammattitutkinto, koulutus?
7. Käytännön asiat:
 - Henkilöllisyystodistus
 - Pankkitili
 - Pankkitunnukset sähköistä asiointia varten
 - Toimeentuloasiat kunnossa
 - Haettu opintotuki
 - Haettu toimeentulotuki
 - Haettu asumistuki
 - Haettu matkalippu
 - Haettu muu tuki, mikä (esim. huonekalut ym.) _____
 - Työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuminen
 - Valvonta tulossa / valvojan nimi _____
 - Muut asiakkuudet, mitkä esim. Sos tt, te tai Ohjaamon yh. Tuetun asumisen yh. Lastensuojelun jälkihuollon yh tai oma työntekijä.

8. Terveystila (psykykinen/fyysinen):
9. Henkilökohtainen turvallisuus (mahdollinen ulkopuolinen turvallisuushka?):
10. Tuleeko sinulla mieleen, jotain erityistä, mitä haluaisit meille kertoa tai mitä haluaisit meiltä kysyä?

Liite 2: Koevapaudesta työelämään -hankkeen yhteisökokouksen pöytäkirja

Yhteisökokous **päivämäärä:**

1. Puheenjohtajan ja sihteerin valinta

Puheenjohtaja:

Sihteeri:

Paikallaolijat:

2. Sihteeri lukee edellisen yhteisökokouksen pöytäkirjan läpi kokonaan, jonka jälkeen jatketaan nykyistä yhteisökokousta.

3. Yhteisön sisäiset asiat/toimintatavat

(Tässä on tarkoitus tarkastella yhteisön sisäistä toimintaa. Esimerkkejä yhteisön sisäisistä asioista: toimintaa liittyvät muutokset esim. aikataulut, käytännöt. Palautteenanto yhteisölle tai yhteisön jäsenille. Ryhmäsopimuksen tarkastelu, käyttäytyminen ym.)

- Yhteinen aamupalan tekeminen ja syöminen klo
- Ryhmäpäivien ohjelma klo

Ryhmäaikoja muutetaan yhteisesti sovitusti sellaisina päivinä, kun on iltapäivästä jotain muualla tapahtuvaa ohjelmaa ja joudutaan lähteä toimistolta kesken päivän pois.

4. Ensi viikon ohjelma ja ruokailu

Ma:

Ti:

Ke:

Hankinnat: ruoka tmv.

5. Tulevat toiminnot, yhdessä ideoitavia ehdotuksia

(Retket / toimintapäivät / harrasteet yms.)

6. Ajankohtaista/tiedotettavat

(Vierailijat, uudet asiakkaat, poissaolot yms.)

Liite 3: Osallistumissopimus

Osallistumissopimus

Koevapaudesta työelämään -hankkeen tavoitteena on tukea koevapaudessa olevia ja koevapaudesta vapautuvia työllistymiseen liittyvissä asioissa. Ideaalitalanne on koevapauden aikainen kiinnittyminen erilaisiin työelämää tukeviin palveluihin, joita voivat olla esimerkiksi kuntouttava työ, työharjoittelu, työkokeilu, palkkatuettu työ, palkkatyö, oppisopimuskoulutus tai ammatillinen koulutus.

Koevapauden aikainen toiminta sisältää ryhmätoimintoja sekä yksilöohjausta, jotka pitävät sisällään elämäntapamuutosta tukevia asioita. Lisäksi toimintaan kuuluu osallistuminen työtoimintaan, jota toteutetaan Sininauhaliiton Vihreän veräjän Skatan tilalla. Toimintaan kuuluu myös erilaisia päivittäisiä tehtäviä, kuten ruoanlaittoa, astioiden tiskaamista, siivoamista ja yhteisiin tilaisuuksiin liittyviä järjestelyitä, joita toteutetaan Itäkeskuksen asiakastilassa.

Ymmärrän hankkeen tavoitteet ja sitoudun toimimaan niiden mukaisesti. Noudatan myös yhdessä sopimiamme sääntöjä ja toimintamalleja.

Aika ja paikka: _____

Allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Liite 4: Alkukartoitus

Alkukartoitus

Nimi:

Käytännön asiat:

- Henkilöllisyystodistus:
- Pankkitili:
- Pankkitunnukset sähköistä asiointia varten:
- Haettu opintotuki:
- Haettu toimeentulotuki:
- Haettu asumistuki:
- Haettu matkalippu:
- Haettu muu tuki, mikä (esim. huonekalut ym.):
- Työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuminen:
- Työttömyyspäivärahan hakeminen, milloin:
- Ehdonalaisvalvonta:
- Muut asiakkuudet, mitkä esim. Sos tt, te tai Ohjaamon yh. Tuetun asumisen yh. Lastensuojelun jälkihuollon yh tai oma työntekijä:

Haluaisitko kertoa jotain itsestäsi?

1. Tavoitteesi työllistymisen suhteen. pvm:

Työllistyminen:

Opiskelu:

2. Henkilökohtainen elämäntilanne ja muutostavoitteet

Mitä haluaisit muuttaa elämässäsi (tavoite)?

Millä keinoin pyrit menemään kohti muutosta (mikäli sellainen on)? Miten toivot meidän siinä auttavan?

Asuminen, arkielämäntaidot ja talous

Asuminen

Miten asuminen ja arjessa pärjääminen mielestäsi sujuu?

1. Asuminen. Miten tunnet asumisen säännöt ja noudatatko niitä aina?

- ☐ Tunnen asumisen säännöt ja noudatan järjestyssääntöjä (hiljaisuus, tupakointi, naapurirauha, yleinen siisteys).
- ☐ Tunnen vain osaksi asumisen- / järjestyssääntöjä tai olen jättänyt niitä välillä huomiomatta, olen saanut varoituksen tai minua on huomautettu asumisesta, esim. naapuri (merkitse myös tähän, mikäli näin on tapahtunut aikaisemmillä asumiskerroilla).

Mitä tapahtui:

- ☐ En tunne asumisen- / järjestyssääntöjä tai jätän niitä säännöllisesti huomioimatta.
- ☐ Olen saanut viime aikoina varoituksen tai huomautuksen asumisesta. Kerro miten tämä tapahtui ja miksi:

Siivous

1. Kuka asunnon siivoaa?

- ☐ Siivoan asunnon itsenäisesti. Kuinka usein? _____
- ☐ Asuntoani siivouksesta huolehtii toinen henkilö. Kuinka usein? _____
- ☐ Tarvitsen apua siivouksen aina tai välillä, mutta siivous tulee kuitenkin tehtyä (esim. tarvitsen muistuttamista tai sen, että joku tulee käymään luonani)
 - Kuka sinua auttaa siivouksessa ja miten?
- ☐ En siivoa asuntoa lähes ollenkaan tai todella harvoin
 - Koetko tarvitsevasi apua siivoamiseen?
 - Koen tarvitsevani apua, mutta en ole osannut pyytää tai en kehtaa.
 - Tarkenna: _____
 - Kaikki on hyvin, asunnon epäsiisteys ei häiritse minua.

Arki

1. Kerro mistä arkesi koostuu? Mitä siihen sisältyy? (Perhe, ystävät, vapaa-ajan vietto, harrastukset ym.):

2. Miten koet pärjääväsi arjessa?

- ☐ Arkeni on tasaista, eikä siinä ole minulle haasteita
- ☐ Arjessani tapahtuu epäsäännöllisesti vastoinkäymisiä tai siinä on haasteita, mutta selviän niistä itsenäisesti tai tuen kanssa.

Kerro millaisia ovat yleiset vastoinkäymisesi ja miten selviät niistä:

- ☐ Arjessani tapahtuu koko ajan vastoinkäymisiä tai koen sen jatkuvasti haasteellisenä. Koen, että en pärjää yksin haasteiden kanssa.

Kuvaile tähän vastoinkäymisesi tai haasteesi arjessa:

Oletko saanut tukea tai koetko tarvitsevasi tukea arkeesi? Kerro millaista:

3. Millainen vuorokausirytmisi sinulla on? Nukutko riittävästi?

- Onnistutko pitämään vuorokausirytmistä kiinni? Jos onnistut niin miten? Jos siinä on haasteita niin millaisia haasteita?
- Onko sinulla ollut aikaisemmin haasteita vuorokausirytmien kanssa?
- Millaisia haasteet ovat olleet? Jos sait vuorokausirytmien korjattua, miten se tapahtui?

4. Aikataulu ja ajanhallinta

- ☐ Pidän kiinni aikataulusta, käytän kalenteria, järjestän riittävästi vapaa-aikaa itselleni työn/koulun/toiminnan yms. jälkeen. Olen aina näin tehnyt eikä minulla ole ollut ongelmia ajankäytön kanssa.
 - ☐ Tiedän missä minun pitää milloinkin olla, mutta välillä saatan myöhästyä. Käytän kalenteria tai minulla on kotona esillä muistilappuja, joista tiedän, missä minun, milloinkin pitää olla.
 - ☐ Minulla on usein epäselvää, missä minun pitää olla, tai saatan unohtaa tapaamiset tai saatan kadottaa ajantajun. Minulla voi olla muistilappuja tapaamisista, mutta unohdan katsoa niitä. En käytä kalenteriä tai en muista käyttää sitä.
- Onko ajanhallinta ollut aina sinulla samanlaista? Oletko muuttanut jotain ajanhallintaa liittyvää?
 - Koetko tarvitsevasi apua ajanhallintaan liittyen? Osaatko kertoa millaista?

Ruoka

1. Kuinka usein syöt? Mistä päivän ateriat tavallisesti koostuvat?

2. Valmistatko ruokaa pääsääntöisesti itse vai tekeekö sen joku muu?

- ☐ Valmistan ruoan itse. Osaan valmistaa ruokaa ohjeista.
- ☐ Osaan valmistaa ruokaa itsenäisesti ohjeista, mutta joku tekee ruoan puolestani tai käyn pääsääntöisesti ulkona syömässä / syön valmisaterioita.

3. Kuka tekee ruoan puolestasi? Miksi syöt ulkona tai valmisaterioita?

- ☐ Osaan heikosti valmistaa ruokaa ohjeista tai en osaa ollenkaan valmistaa ruokaa.
- ☐ Haluan apua ruoan valmistamiseen tai tietoa ruoan valmistamisesta, monipuolisesta ja säännöllisestä ruokailusta.
- ☐ En halua apua, osaan valmistaa ruokaa ja syön riittävän monipuolisesti sekä usein.

Talous

1. Miten rahasi riittävät kuukauden? Pystytkö säästämään? Joudutko lainaamaan, jotta saat tarvittavat menot maksettua (ruoka, laskut ym.)?

- ☐ Maksan kaikki laskuni ajoissa, eikä minulla ole vaikeuksia niiden maksamisessa.
- ☐ Maksan pakolliset laskut (vuokra, sähkö ym.) ajoissa, mutta muut laskut jäävät toisinaan maksamatta ja saan huomautuskirjeitä maksamattomista laskuista.
- ☐ Minulta jää toisinaan vuokra maksamatta ajallaan ja olen saanut tämän vuoksi häättöuhkauksia.

• Miten haluaisit muuttaa laskujen maksamiseen liittyvää käyttäytymistäsi?

• Laadi itsellesi tavoite muutoksen suhteen.

2. Päivittäinen rahan käyttö (tällä tarkoitetaan päivittäiseen elämiseen liittyviä hankintoja: ruoka, taloustavarat, vaatteet ym.)

- ☐ Saan rahani riittämään koko kuukauden ja pysyn suunnitellussa budjetissa.
- ☐ Rahani riittävät osan kuukaudesta, mutta toisinaan joudun lainaamaan rahaa, jotta saan ostettua ruokaa tms.
- ☐ Rahani eivät riitä ollenkaan ja joudun miettimään erilaisia keinoja, jotta pystyn selviytymään arjen talousasioista.

Miten haluaisit muuttaa rahankäyttöäsi?

Laadi itsellesi tavoite muutoksen suhteen.

Oletko tyytyväinen nykytilanteesi vai kaipaatko silti apua tai lisätietoa yllä mainituista asioista?

Seuranta:

Tavoite tarkastettu

pvm:

Työllistyminen:

Opiskelu:

Henkilökohtainen elämäntilanne ja muutostavoitteet:

Loppuyhteenveto

pvm:

Työllistyminen:

Opiskelu:

Henkilökohtainen elämäntilanne ja muutostavoitteet:

Yhteenveto:

Liite 5: Digikartoituslomake

Digitaitojen kartoitus:

- ☐ Tietokoneelle kirjautuminen
- ☐ Älylaitteen käyttäminen (netti, sovellukset ym.)
- ☐ Vahva tunnistautuminen (pankkitunnukset, tunnistuslaite, mobiilisovellus)
- ☐ Sähköpostiosoitteen luominen
- ☐ Postiosoitteen muuttaminen, OmaPosti-palvelu
- ☐ Sähköinen asiointi, Kela (asumistuki, työmarkkinatuki, toimeentulotuki yms.)
- ☐ Sähköinen asiointi, sosiaalitoimi (täydentävä- ja harkinnan varainen tt-tuki)
- ☐ Sähköinen asiointi, työllisyyspalvelut, (työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuminen, työnhaku jne.)
- ☐ Sähköinen asiointi, Vero.fi (verokortti ja verotuspäätös)
- ☐ Sähköinen asiointi, Maisa / terveyskeskuspalvelut
- ☐ Ajanvaraukset, poliisi, terveyspalvelut, Kela ym.
- ☐ Navigointi eri palveluntarjoajien sivustoilla
- ☐ Word-tiedostojen tekeminen, esim. CV tai muu tekstiasiakirja
- ☐ Liitetiedostojen liittäminen, skannaus ym.
- ☐ Kirjastopalvelut
- ☐ Muu: Missä toivoisin apua? _____

Liite 6: Osaamisen kartoitus

Opiskelu

Koulutusala	Vuosi	Valmistuminen/suoritukset

Työhistoria

Työnantaja	Työtehtävät	Ajankohta ja kesto

Mikä sinulla on päätavoitteena työllistymisen tai opiskelun suhteen? Tee myös varasuunnitelma.

Mitä olet tehnyt tähän mennessä tavoitteidesi edistämiseksi?

Laadi suunnitelma, miten aiot saavuttaa tavoitteesi ja mitä teet seuraavaksi. Kirjaa välitavoitteet ja laadi niille aikataulu. Välitavoitteet auttavat sinua menemään kohti itsellesi asettamaasi päätavoitetta.

Välitavoite	Aikataulu	Toteutus	Seuranta ja arviointi

Saavutukset / Toteutuneet tavoitteet	Arviointi ja mahdolliset jatkotoimenpiteet

8 Tehtävät

8 Tehtävät

Tavoitteiden asettaminen

Tavoitteiden asettamiseen voidaan hyödyntää kuvakortteja. Tässä kuvataan ryhmäohjaus hyödyntäen kuvakortteja.

Tarvittavat välineet: kuvakortit, kynä, paperia ja kirjekuori.

Harjoituksen tavoite on saada osallistuja asettamaan hänelle tavoitteita, jotta hän ohjautuisi paremmin omia tavoitteitaan kohti. Osallistuja pyrkii asettamaan kolme tavoitetta.

- Juuri tämän hetken / lähitulevaisuuden (valmennuksen aikainen) tavoitteen.
- Valmennuksen jälkeisen tavoitteen.
- Tavoitteen, jossa hän on viiden vuoden päästä.

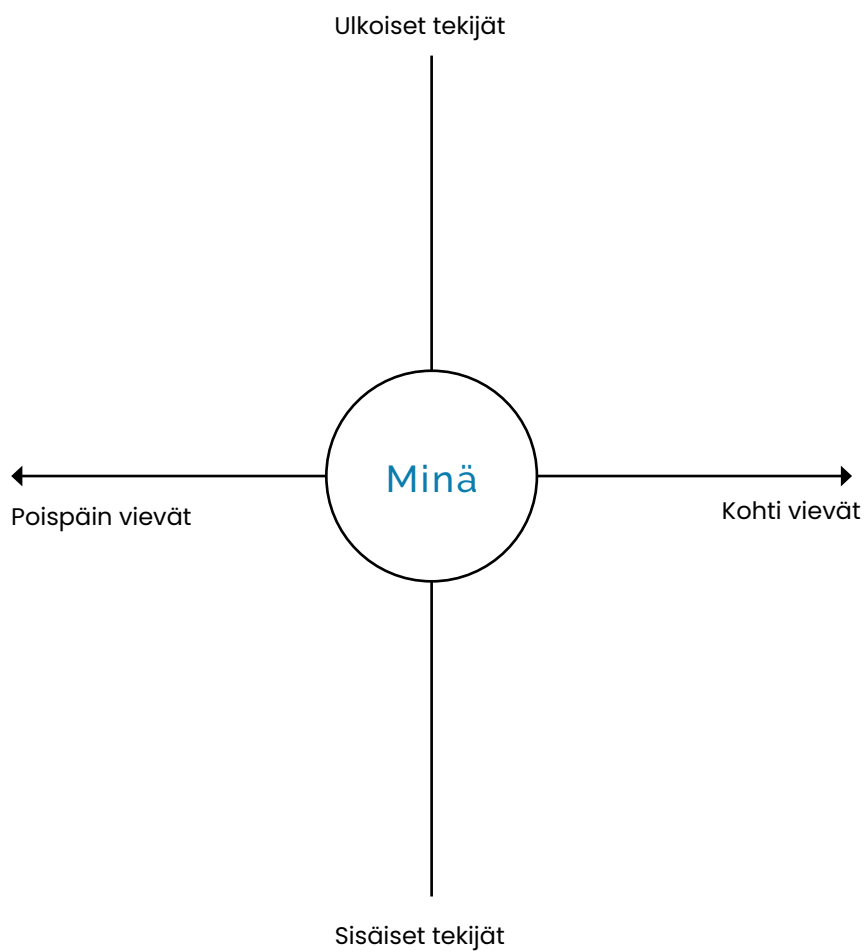
Ohje ryhmänohjaajalle:

- 1) Asettele kuvakortit lattialle tai pöydälle.
- 2) Kerro tavoitteiden merkityksestä.
- 3) Ohjeista osallistujia ottamaan kortin, joka kuvaa valmennuksen aikaista tavoitetta.
- 4) Käydään vuorotellen läpi osallistujien kortit ja tavoitteet. Osallistujilta kysytään, mitä he näkevät kortissa. Miksi tämä tavoite? Miten se toteutuu?
- 5) Toistetaan kohdat 3–4, mutta osallistujat asettavat jälkeisen tavoitteen. Osallistujilta kysytään miksi, miten ja mitä tavoitteen saavuttamiseen tarvitaan.
- 6) Viimeiseen tavoitteeseen myös valitaan kortti. Osallistujia ohjeistetaan kirjoittamaan itselle kirje viiden vuoden päähän. Kirjeessä tulee kuvata tarkasti mitä osallistuja tekee, onko töissä vai opiskeleeko. Mikä hänen taloudellinen tilanteensa on? Entä sosiaaliset suhteet, onko parisuhteessa, lapsia? Kirjoittamiseen annetaan 15–30 minuuttia aikaa, riippuen ryhmästä.
- 7) Lopuksi annetaan asiakkaille kirjekuoret, johon he voivat taitella paperin. Ohjeistetaan kirjoittamaan kirjekuoreen päivämäärä viiden vuoden päähän, jolloin he voivat avata kirjeet. Pyydetään osallistujaa laittamaan kirje talteen.

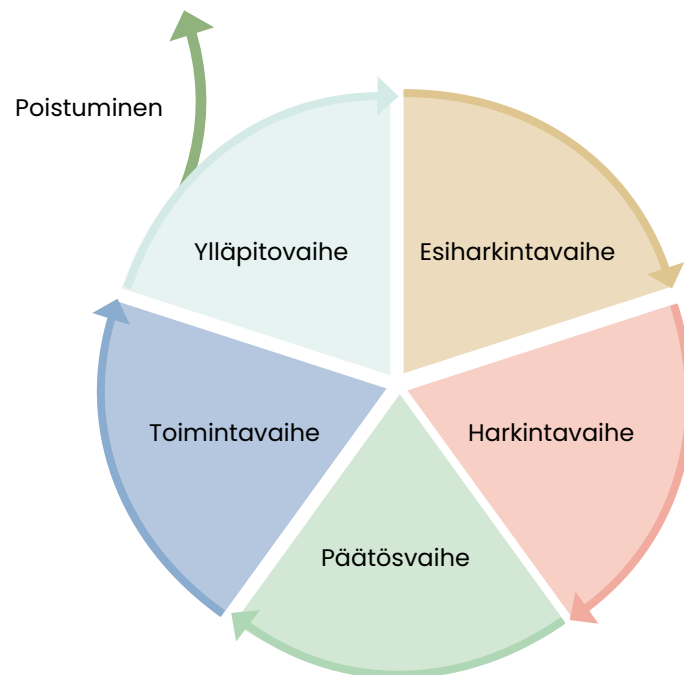
Hyödyt ja haitat

Hyödyt	Haitat

Nelikenttä

Muutosvaihemalli

Motivaatio

1. Mikä sinua motivoi?
2. Kuvaile tilannetta, jossa olet ollut vahvasti motivoitunut. Miltä se tuntui?
3. Millaiset asiat heikentävät motivaatiotasi?
4. Kuinka ylläpitää motivaatiotasi?

Kysymyksiä tulevaisuudesta

Mitä haluan elämältäni?

- Mitä se vaatii tulevaisuudessa?
- Mitä se vaatii puolen vuoden sisällä?
- Mitä teen ensimmäiseksi?

Mikä antaa minulle toivoa?

Mistä saan hyvän olon?

Kuinka käsittelen vastoinkäymiset ja pettymykset?

Missä vaiheessa muutosta olen?

- Minkälaisia muutoksia olen kohdannut viimeisten 6 kuukauden aikana?

Mitä haasteita tielläni on?

Mikäli asiat eivät sujukaan, miten käsittelen retkahduksen?

- Miten toimin, että haitallinen toimintani ei jatkuisi?

Miten näytän, että otan vastuun elämästäni?

- Missä se näkyy tällä hetkellä?

Minne olen matkalla?

Mitä tarvitsen voittaakseni haasteet?

- Mitä konkreettista teen, jotta selätän haasteet?

Miten etsin uusia asioita ja ihmisiä?

- Mitä/keitä ne voisivat olla?

Miten voin vahvistaa uskoani onnistumiseen?

- Tällä hetkellä:

Mitkä asiat voivat uhata muutostani?

- Ulkopuoliset uhkakuvat?
- Sisäiset uhat / oma toimintani?

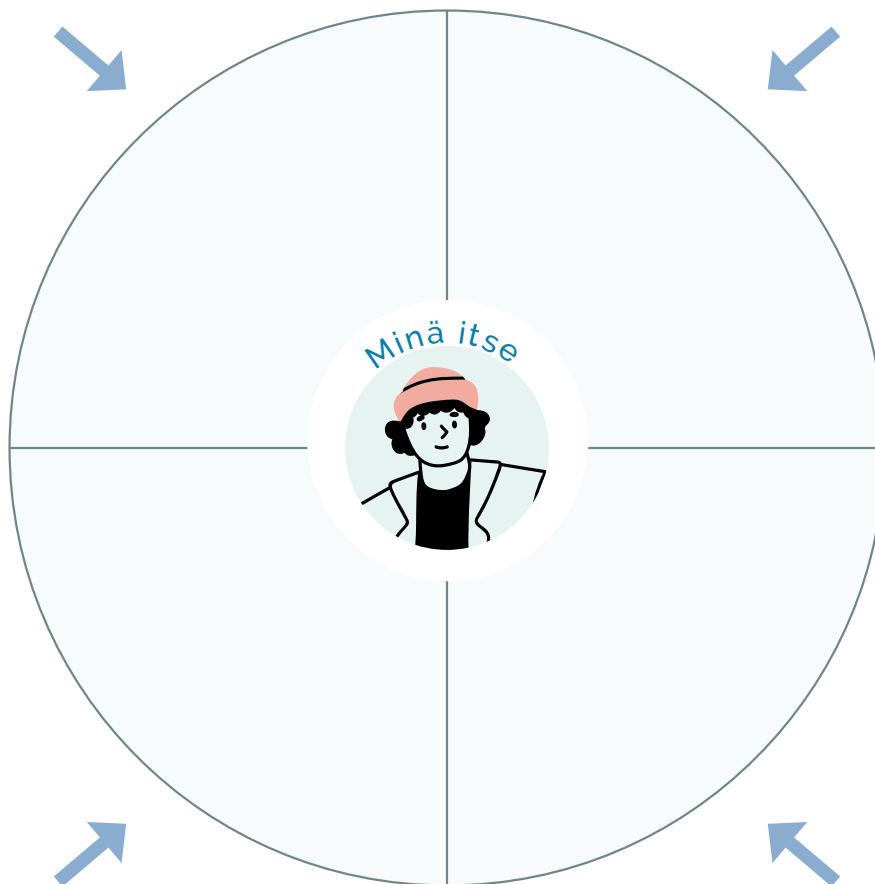
Milloin ja miten ajoissa olen valmis etsimään apua ja tukea? Mistä etsin sitä?

Tukiverkostooni kuuluvat (henkilöt, paikat, toimitsijat, läheiset):

Aloitin verkostoni kokoamisen:

Vapaamuotoista pohdintaa teemaan liittyen:

Verkostokartta

Läheiset

Mieti sinulle tärkeitä henkilöitä läheisiä, sukulaisia, ystäviä ym.

1. Mikä on läheinen ihminen sinulle? Miten se määrittyy? Mikä siihen vaikuttaa?
2. Millaisia tunteita tunnet eri läheisiäsi kohtaan?
3. Mitä tunteita läheiset näyttävät sinua kohtaan?
4. Miten haitallinen toiminta on vaikuttanut läheisimpiin suhteisiisi?
5. Miten vaikutat tällä hetkellä läheisiin suhteisiin? Entä tulevaisuudessa?

Desistanssitehtävä 1

Rikollisuuden hyväksyminen: mikä on "ok" ja mikä ei ole.

Mieti minkälainen rikollinen toiminta on sinulle ok?	Minkälaista rikollista toimintaa et voi hyväksyä tai mikä ei ole ok?

Desistanssitehtävä 2

Rikollisuudessa kiinni pitävät asiat ja muutosta tukevat asiat.

Rikollisuudessa kiinni pitävät	Muutosta tukevat

Desistanssitehtävä 3

Mistä rikollisuudessa haluaisin luopua (jatkoa desistanssitehtävälle 2).

Tehtävän ensimmäinen osa:

Mistä haluaisin luopua

Mistä on vaikein luopua

Mistä helpoin

Tehtävän toinen osa:

Mitä voisin saada tilalle

Miten se mahdollistuisi?

Mitä voin itse tehdä näiden eteen?

Arvot ja asenteet

- 1) Nimeä itsellesi tärkeitä arvoja, joilla on vaikutusta päivittäiseen toimintaasi.
- 2) Osaatko kertoa, millaisen arvopohjan olet oppinut tai saanut kasvatuksessasi?
- 3) Onko arvoissasi tapahtunut muutoksia viime aikoina? Mikä siihen on vaikuttanut?
- 4) Arvotehtävä itsenäisesti: Mieti elämässäsi viisi tärkeintä arvoa. Älä kuitenkaan kirjoita ihmisten nimiä. Kun olet kirjoittanut viisi tärkeintä arvoasi, pyyhi pois yksi, sitten seuraava ja seuraava kunnes sinulle jää jäljelle viimeinen, eli mahdollisesti tärkein nimeämäsi arvo. Voit halutessasi kertoa näistä tai pitää nämä omana tietonasi. Tarkoituksena on nähdä itselle tärkeimmät arvot sekä havainnoida miltä arvojen menetys tuntuu.
- 5) Minkälaisia asenteita joudut kohtaamaan toisilta ihmisiltä?
- 6) Eroavatko asenteesi omasta mielestäsi "yleisesti hyväksytyistä" asenteista? (Esimerkiksi miten ympärillä oleva yhteiskunta odottaa ihmisten toimivan.)
- 7) Minkälaiset asenteet sinulla on esimerkiksi viranomaisia kohtaan? (Sosiaalityöntekijät, Kela, poliisi, vanginvartijat jne.) Ovatko asenteesi ajan myötä muuttuneet? Miten?
- 8) Minkälaiset asenteesi ovat esimerkiksi politiikkaa, päihteiden käyttöä, maahanmuuttoa ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan?
- 9) Ovatko asenteesi omasta mielestäsi kohdallaan, vai joudutko asenteidesi vuoksi ajoittain vastakainasetteluun toisten kanssa?

Ajatusvääristymiä

Mieti, mitä mahdollisia ajatusvääristymiä seuraavat ajatukset sisältävät ja kirjoita ko. ajatus korjattuna omin sanoin.

1. En koskaan tule ymmärtämään näitä asioita. Kaikki pitävät minua ihan tyhmänä.
Ajatuksen korjausehdotus:
2. On kauheaa, jos muut huomaavat miten pihalla olen. On varmaan parempi, kun en kysy mitään.
Ajatuksen korjausehdotus:
3. Tämä on ihan väärä kurssi minulle. Enhän mä tartte tätä. Mä pystyn olla kyllä käyttämättä, jos mä niin haluan tai päätän.
Ajatuksen korjausehdotus:
4. Ei sillä niin suurta väliä ole mitä mä nyt teen. Vaikka mä kuinka yritän, niin muut kuitenkin tekevät kaikki päätökset mun puolesta, määrää mitä mä teen ja lyö kaikki jutut tyhjäksi.
Ajatuksen korjausehdotus:
5. Nyt en kyllä kysy mitään. Viimeksi kaikki alkoi nauraa minulle ja muutenkin kyseenalaistamaan mun kommentit. Sitä iloa en niille kyllä anna.
Ajatuksen korjausehdotus:
6. Joko tajuan tän jutun nyt heti tai mun on turha edes yrittää.
Ajatuksen korjausehdotus:
7. Eihän tää nyt mitään ollu. Enhän mä mitään tehnyt. Kuka tahansa olisi tajunnut sen jutun. Ne sanoo kaikille noin tässä tilanteessa, ei se liity muhun mitenkään. Se vaan yrittää huijata mua.
Ajatuksen korjausehdotus:
8. Kaikki vartijat ovat samanlaisia. Niihin ei voi luottaa. Ne vaan puhuu puhumisen takia. Ekaks ne lupaa ja sit ne on niinkun ne ei olisi kuullutkaan koko asiasta.
Ajatuksen korjausehdotus:
9. Tässä ei ole mitään uutta minulle. Mä tiedän jo tän kaiken. Ja noi muut tietää siitä vaan puolet.
Ajatuksen korjausehdotus:
10. Mun on pakko käyttää tai juoda välillä. Muuten mua pidetään ihan petturina, johon ei voi luottaa.
Ajatuksen korjausehdotus:

Talousohjauksen ohje rikostaustaisten tukemiseen

1. Tilannekartoitus

Aloita kokonaisvaltaisella selvityksellä asiakkaan elämäntilanteesta:

- Asumiskulut, työhön ja terveyteen liittyvät menot
- Perhetilanne: elatusvastuut, tapaamiskulut
- Tulolähteet: palkat, tuet, päivärahat
- Varallisuus ja mahdolliset perinnöt

Velkatilanne: velan laji, ajankohta, saldo, maksutilanne, ulosotto/perintä, mahdollinen rikostausta

2. Taloushallinnan tavoitteet

Ohjaa asiakasta kohti:

- Tulojen ja menojen tunnistamista
- Kuukausikohtaista budjetointia
- Laskujen hoitamista ajallaan
- Ennakoivaa suunnittelua ja varautumista muutoksiin
- Oman talouden hallinnan taitojen vahvistamista

3. Budjetoinnin perusteet

Laadi yhdessä kuukausibudjetti:

- Erottele pakolliset menot ja käyttövara
- Korosta ennakkoinnin merkitystä, kun tulot jakautuvat kuukaudelle
- Hyödynnä Kelan toimeentulotuen laskuria

4. Lainojen ja luottojen harkinta

Neuvo ennen lainan ottoa:

- Lainan soveltuvuus budjettiin
- Todellinen vuosikorko ja lisäkulut
- Muuttuvien elämäntilanteiden vaikutukset maksukykyyn

5. Velkatilanteen selvittäminen

Tee yhdessä asiakkaan kanssa:

- Kiireellisten velkojen priorisointi (esim. vuokraträstit)
- Sakot ja niiden maksusopimukset (Oikeusrekisterikeskus)
- Elatusmaksuvelvollisuuden arviointi
- Ajoneuvorekisterien selvittäminen (Traficom)
- Velkojen informointi tilanteesta – edesauttaa neuvotteluita

6. Tarvittavat dokumentit

- Ulosottotodistus
- Luottotietorekisteriote (Asiakastieto / Dun & Bradstreet)
- Saldotodistukset velkojilta
- Mahdolliset perintäkirjeet tai epävirallisten velkojen tiedot

7. Velkojen vanheneminen

- Velkojen vanhenemisaika vaihtelee (yleensä 3–20 vuotta)
- Ulosottoperusteiset velat voivat säilyä pidempään
- Vanhentuminen katkeaa usein velkojan toimenpiteistä

8. Velkajärjestelyvaihtoehdot

Ammattilaisen tulee ohjata asiakas oikean avun piiriin:

- Sopimusvelkajärjestelyt velkojen/perintätoimistojen kanssa
- Sosiaalinen luotto (kunnan kautta, esim. Helsingin kaupungilla max. 15 000 €)
- Takuusäätiön järjestelytakaus (2 000–34 000 €)
- Käräjäoikeuden velkajärjestely (3–5 vuotta kesto, 0 € maksuvaralla mahdollinen)
- Talous- ja velkaneuvonta: oikeusaputoimistot ja Elämänlaatu ry (Elämänlaatu ry 2023. Vaateri-talousohjaus. Viitattu 17.6.2025.)